

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV GERMÁNSKÝCH STUDIÍ
Germánské jazyky a literatury

**Kategorien fremtid
og dens sproglige udmøntning
med særligt henblik på dansk**

Ph.d.-afhandling

**Kategorie budoucnosti a její jazyková realizace
se zvláštním zřetelem k dánštině**

Disertační práce

Mgr. Kateřina Haušildová

vedoucí práce - Doc. Mgr. Martin Humpál, Ph.D.

2010

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

A handwritten signature in black ink, consisting of a series of loops and a final large 'S' shape.

TAK

Jeg vil gerne sige tak til min vejleder Doc. Mgr. Martin Humpál, Ph.D. for hans store hjælp og støtte under skriveprocessen.

Mine varme tanker og stor tak går til Peter Widell, der har været min mentor siden mit første ophold i Århus, og som har været så venlig at gennemlæse og kommentere på den filosofiske del af afhandlingen.

Jeg vil også sige tak til Ole Togeby som leder af Sprogvidenskabelig Forskerskole Nord, der gjorde det muligt for mig at deltage i skolens aktiviteter og præsentere mit projekt for ph.d. studerende og vejledere med tilknytning til skolen.

Ligeledes mine kolleger på Afdeling for Østeuropastudier ved Aarhus Universitet skal have mange tak for deres tålmodighed og mentale støtte, specielt i de sidste faser af skriveprocessen.

Min hjerteligste tak går til Jytte og Benny for deres omhyggelige korrektur af manuskriptet samt deres måde at være på.

Děkuji i svým rodičům, Járovi a Hance za psychickou podporu a pomoc.

Sidst og vigtigst vil jeg sige tak til Jakob, der har været der for mig under hele skriveprocessen og hjulpet mig med at nå til vejs ende.

ABSTRAKT

Formålet med denne afhandling er at give et samlet overblik over kategorien fremtid og dens sproglige udmøntning i de skandinaviske sprog. I første del af afhandlingen beskrives kategorien fremtid fra filosofisk perspektiv. Med udgangspunkt i en af de to grundlæggende teorier om tidens metafysik, den dynamiske A-teori, opstilles en intuitivt plausibel og lingvistisk relevant tidsmodel, der i modsætning til den traditionelle model er i stand til at gøre rede for den påfaldende temporale asymmetri, der kendetegner mange europæiske og ikke-europæiske sprog. I stedet for en simpel linie opererer jeg med en forgrenet fremtid, hvor de enkelte grene forestiller potentielle fremtidige forløb, af hvilke nogle er mere sandsynlige end andre. Modellen danner grundlag for beskrivelsen af fremtidskonstruktioner i dansk, norsk og svensk, der tilhører det såkaldte 'futurumløse område' i det nordlige Europa (jf. Dahl 2000). I anden del af afhandlingen systematiseres inventaret af fremtidsmarkører i disse tre sprog efter deres tilhørsforhold til domænerne modalitet, bevægelsesverber og aspektualitet, der hver især har dannet baggrund for en partikulær grammatikalisering af fremtidsreferencen. De tre centrale typer af fremtidsmarkører i de skandinaviske sprog, dvs. konstruktioner med modalverber *vil* og *skal* (dansk og norsk), *ska* (svensk), de de-venitive konstruktion med *kommer til at* (dansk), *kommer til å* (norsk) og *kommer att* (svensk) samt futurisk præsens (inklusive konstruktioner med *blive* og *få*) beskrives herefter med henblik på de enkelte konstruktioners konceptuelle motivation, grammatikalisering, semantik og funktion kendetegnet ved multifunktionalitet. Dette sker ved anvendelse af forskellige teorier og metoder, herunder grammatikaliseringsteorier (Bybee et al. 1994), kognitiv lingvistik (Lakoff & Johnson 1980, Johnson 1987) og andre tilgange, der bidrager substantielt til forståelse af mekanismer bag den sproglige udmøntning af kategorien fremtid. Afhandlingens sidste del indeholder to casestudier, der ved hjælp af en koleksemanalyse (Stefanowitsch & Gries 2003) undersøger relationen mellem *skal* (i dansk), *vil* (i dansk), *ska*, *kommer til at* og *kommer att* og omsagnets kerne – det infinitte verbum. Afhandlingen har vist, at alle udsagn, der indeholder det semantiske træk 'fremtidsreference', i princippet kan beskrives som 'forudsigelser' i overensstemmelse med den opstillede model. Disse forudsigelser kan få tilført yderligere modale eller aspektuelle betydningsnuancer såsom 'uundgåelighed' og 'ingressivitet' (KOMMER TIL AT), 'vilje'

eller 'ønske' (VIL), 'intention' eller 'plan' (SKAL, futurisk præsens), epistemisk 'usikkerhed' (VIL) osv. De konkrete betydninger opstår gennem samspillet mellem fremtidsmarkøren og konteksten. En vigtig rolle spiller især omsagnets aspektuelle karakteristika, tilstedeværelse af bestemte sætningsadverbialer (epistemiske, *gerne*) og frem for alt subjektets person.

ABSTRACT

The aim of this dissertation is to give an overall picture of the category future and its language realization in the Scandinavian languages. In the first part of the thesis, the category is described from a philosophical point of view. With support in one of two most influential theories on metaphysics of time, the dynamic A-theory, I suggest an intuitively plausible and linguistically relevant model of time which as opposite to the traditional time line is able to account for the striking temporal asymmetry known from several European and non-European languages. The usual time line has been replaced by branching future with branches representing potential future courses of events, of which some are more probable than others. On the basis of this model, future constructions in Danish, Norwegian and Swedish which are the languages of the so called 'futureless area' (Dahl 2000) are described. In the second part of the study, the inventory of the future markers in the three languages is discussed systematically according to their grammaticalization source domains (modality, motion verbs and aspect). I describe the three central types of future markers in the Scandinavian languages, i.e. modal verb constructions (*vil* and *skal* in Danish, *ska* in Swedish), the de-venitive construction with *kommer til at* (Danish), *kommer til å* (Norwegian) and *kommer att* (Swedish) and futurate present (including constructions with *blive* and *få*) with respect to their conceptual motivation, grammaticalization, semantics and functions. I accommodate different theories and approaches such as the grammaticalization theory (Bybee et al. 1994), cognitive linguistics (Lakoff & Johnson 1980, Johnson 1987) and other in order to elucidate mechanisms behind the language realization of futurity from different perspectives. The last part of the thesis contains two case studies which investigate the relation between the infinitive verbal complement and two types of future markers in Danish and Swedish (modal verbs and motion verbs) using colexeme analysis (Stefanowitsch & Gries 2003). The findings of this thesis can be summed up as follows: all expressions with semantic trait 'future time reference' can in principle be treated as instances of a modal category 'prediction' as suggested by the model. The sense of prediction can be 'coloured' by other modal or aspectual features such as 'inevitability' and 'ingressivity' (KOMMER TIL AT), 'volition' or 'desire' (VIL), 'intention' or 'plan' (SKAL, futurate present) and epistemic 'uncertainty' (VIL). The particular meaning is

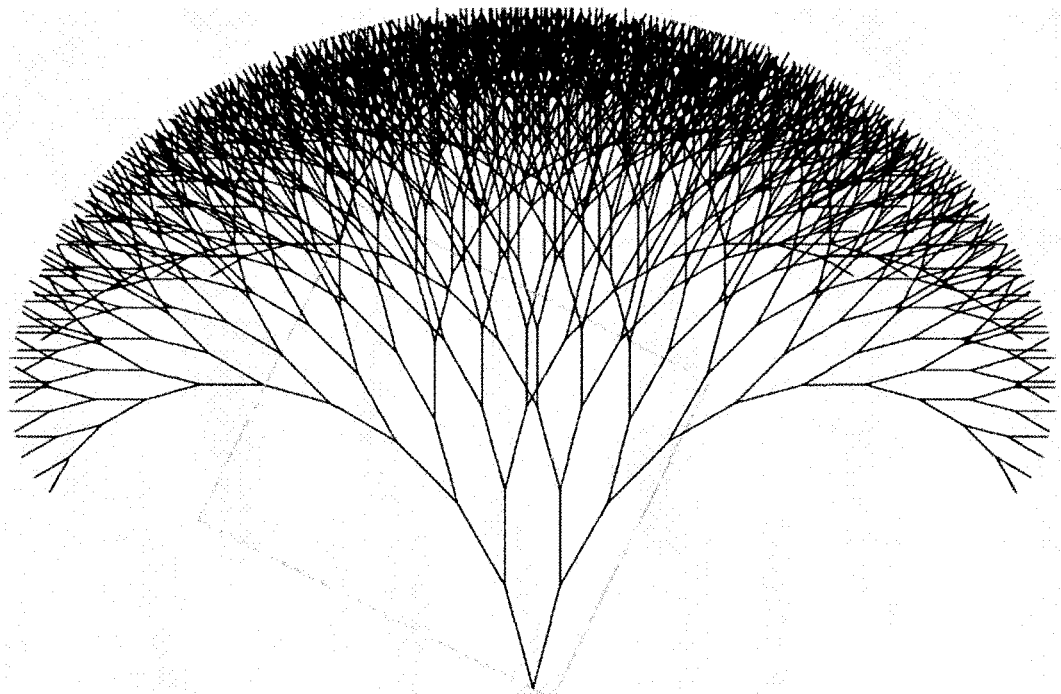
created by interaction between the future marker and the context. Especially the grammatical subject, aspectuality and type of situation expressed by the main verb and its arguments and presence of certain types of sentence adverbials have been identified as important factors.

ABSTRAKT

Cílem této práce je podat ucelený pohled na kategorii budoucnosti a její jazykovou realizaci ve skandinávských jazycích. V první části disertace, která se zabývá filozofickým pojetím kategorie budoucnosti, vytvářím s východiskem v jedné ze dvou stěžejních teorií o metafyzice času, dynamické A-teorii, intuitivní a z lingvistického hlediska relevantní model času, který je na rozdíl od tradičních modelů schopen postihnout temporální asymetrii charakteristickou pro řadu evropských i mimoevropských jazyků. Místo tradiční časové přímky je budoucnost v tomto modelu znázorněna jako rozvětvený systém potenciálních sledů událostí, z nichž některé jsou pravděpodobnější než jiné. Druhá část práce je věnována popisu budoucích konstrukcí v dánštině, norštině a švédštině, tedy jazycích náležejících k takzvané oblasti bez futura v severní Evropě (jf. Dahl 2000). Konstrukce jsou zde pojednány systematicky podle způsobu jejich gramatikalizace z lexikálních prostředků vyjadřujících modalitu, ze sloves pohybu nebo z gramatických výrazů označujících aspekt. Za ústřední typy gramatických prostředků pro vyjádření budoucnosti jsou ve skandinávských jazycích považovány konstrukce s modálními slovesy *vil* a *skal* (dánština a norština), *ska* (švédština), de-venitivní konstrukce s *kommer til at* (dánština), *kommer til å* (norština) a *kommer att* (švédština) a futurální prézens (včetně konstrukcí s *blive* a *få*). Při popisu konstrukcí zaměřeném především na jejich specifickou konceptuální motivaci, gramatikalizační procesy, sémantiku a funkční zatíženost vycházím z různých teorií a metod včetně gramatikalizačních teorií (Bybee et al. 1994), kognitivní lingvistiky (Lakoff & Johnson 1980, Johnson 1987) a dalších přístupů osvětlujících významným způsobem mechanismy spojené s jazykovým vyjádřením budoucnosti. Poslední část disertace obsahuje dvě případové studie, které zkoumají vztah mezi modálním slovesem (*vil*, *skal*, *ska*), respektive slovesem pohybu (*kommer til at*, *kommer att*), a infitivem slovesa s příslušnými argumenty ve švédštině a dánštině za využití tzv. koxemové analýzy (Stefanowitsch & Gries 2003). Práce dospěla k následujícím hlavním zjištěním. V souladu s vytvořeným modelem lze všechna vyjádření o budoucnosti v zásadě považovat za modální předpovědi či predikce, přičemž význam predikce může být doplněn o další modální a aspektuální rysy jako 'nevyhnutelnost' a 'ingresivita' (KOMMER TIL AT), 'vůle' nebo 'přání' (VIL), 'záměr' nebo 'plán' (SKAL, futurální prézens), epistemická 'nejistota' (VIL) apod. Tyto specifické

významy vznikají v důsledku interakce mezi danou konstrukcí a kontextem. Zásadní roli v rámci kontextu hraje zejména typ subjektu, ale interpretaci významu ovlivňují významným způsobem také aspektuální rysy infinitivního predikátu a jeho argumentů a přítomnost tzv. centrálních adverbialíí.

The best thing about the future is that it comes only one day at a time.

Abraham Lincoln

INDHOLD

1. Indledning	1
1.1. Afhandlingens formål	1
1.2. Afhandlingens fokusområde: de skandinaviske sprog.....	2
1.3. Teoretiske og metodologiske overvejelser	6
1.4. Fremtidskonstruktioner i denne afhandling	9
1.5. Afhandlingens struktur.....	10
2. Fremtid i filosofisk perspektiv	11
2.1. Hvad er tid?	11
2.1.1. En ordbogsdefinition.....	11
2.1.2. Tid og tempus i traditionel forstand	12
2.1.3. Futurum i lyset af traditionel grammatik	14
2.2. Tid og filosofi	14
2.2.1. Dagligdags tidsopfattelser	14
2.2.2. Statisk eller dynamisk tid	17
2.2.3. A-teori og B-teori om tidens natur.....	19
2.2.4. Styrker og svagheder ved A- og B-teorien.....	23
2.2.5. Tidens realitet	30
2.2.6. Tid som objektiv kategori. En afrunding af den filosofiske diskussion.....	36
2.3. Lingvistiske undersøgelser af fremtidsreferencen	38
2.3.1. Asymmetri i tempussystemet.....	39
2.3.2. Modal eller temporal interpretation af futurum?	45
2.3.3. Nogle betragtninger om fremtidens status i de grammatiske systemer	55
2.4. Den sproglige udmøntning af fremtid.....	56
3. Fremtidsreference i dansk, norsk og svensk	59
3.1. Modalitet og fremtidsreference i de skandinaviske sprog	59
3.1.1. Modalverber som markører af fremtidsreference	59
3.1.2. Semantisk afgrænsning af modalverbernes fremtidsvarianter	63
3.1.3. VILLE: kontekstsensitiv distribution af den futuriske variant	68
3.1.3.1. Aspektualitet	69

3.1.3.2. Ikke-aspektuel situationstype	72
3.1.3.3. Sætningsadverbialer	74
3.1.3.4. Kontrafakticitet	77
3.1.3.5. Subjekttype	78
3.1.4. SKULLE som fremtidsmarkør	80
3.1.5. Opsamling	83
3.1.6. Grammatikalisering af fremtid med SKULLE og VILLE	85
3.1.7. Svensk ska(II) versus dansk skal og vil.....	88
3.2. Bevægelsesverber og fremtidsreference i de skandinaviske sprog	94
3.2.1. Tid og rum: et sprogligt perspektiv.....	95
3.2.2. Bevægelsesverber GÅ og KOMME som fremtidsmarkører	99
3.2.3. Den skandinaviske de-venitive konstruktion	105
3.2.4. Semantisk beskrivelse af KOMME som fremtidsmarkør	105
3.2.5. Kommer (til) at/å/att: grammatik versus sprogbrug	109
3.2.5.1. Konstruktionens status i grammatikkerne	110
3.2.5.2. Konstruktionens status i aktuel sprogbrug	113
3.3. Aspekt og fremtidsreference i de skandinaviske sprog.....	117
3.3.1. Semantisk afgrænsning af aspektuel fremtid.....	117
3.3.2. Aspekt og aktionsart: en terminologisk diskussion	120
3.3.2.1. Aspekt versus aspektualitet	120
3.3.2.2. Aktionsart	122
3.3.2.3. Klassifikation af aktionsarter.....	124
3.3.2.4. Christer Platzacks system.....	126
3.3.3. Udvikling af TMA-systemer i de germanske sprog.....	131
3.3.4. Aspekt som markør af fremtidsreference	135
3.3.5. Futurisk præsens i de skandinaviske sprog	138
3.3.6. Fremtidskonstruktioner med BLIVE og FÅ.....	144
4. Korpusbaseret analyse af fremtidskonstruktioner: to casestudier	147
4.1. Opsamling og hypoteser.....	147
4.2. Elektroniske korpora.....	149
4.3. Koleksemanalyse: <i>kommer til at</i>	151
4.4. Koleksemanalyse: <i>vil, skal og ska</i>	161
4.4.1. SKAL	164
4.4.2. SKA.....	169

4.4.3. VIL	177
4.5. Opsummering af resultater	180
Konklusion	183
Litteratur	187

1. Indledning

1.1. Afhandlingens formål

Formålet med denne afhandling er at give et samlet overblik over kategorien fremtid og dens sproglige udmøntning i de skandinaviske sprog. Tid og fremtid i særdeleshed er velbeskrevne emner både i filosofisk, naturvidenskabelig og lingvistisk litteratur, men der foreligger, så vidt jeg ved, ingen studier, der forsøger at belyse den sproglige kategori fremtid i dansk, norsk og svensk fra forskellige, også ikke-sproglige, vinkler. Jeg er i modsætning til mange lingvister af den opfattelse, at de filosofiske diskussioner om tidens natur kan tilføre nye spændende perspektiver til studiet af sprogets temporale karakter, og denne overbevisning prøver jeg at omsætte til praksis ved at opstille en plausibel og lingvistisk relevant tidsmodel og inddrage denne model i beskrivelsen af konkrete fremtidsudtryk.

Til forskel fra den traditionelle model, der typisk udgøres af en tidslinie opdelt i to eller tre afsnit (fortiden, nutiden, fremtiden), opererer jeg på baggrund af de dynamiske tidsteorier med en forgrenet fremtid, hvor de enkelte grene forestiller potentielle fremtidige forløb, hvoraf nogle er mere sandsynlige end andre. Modellen viser tydeligt, at kategorien fremtid ikke kan betragtes som en ren temporal størrelse, men som en modal kategori, der involverer talerens forudsigelse om, hvilket af de potentielle forløb, der bliver realiseret. Alle udsagn om fremtiden kan i princippet beskrives som 'forudsigelser', men disse forudsigelser bliver yderligere farvet af andre modale kvaliteter som intention, uundgåelighed osv. samt aspektuelle betydninger som ingressivitet. Disse forskellige betydningsnuancer opstår gennem samspillet mellem de forskellige

fremtidsmarkører og konteksten, eller med andre ord gennem samspillet mellem modalitet, aspektualitet og temporalitet.

Det temporale element er altså til stede, hvilket kun er naturligt i en verden, hvor tiden i høj grad styrer vores liv. Vores temporale fornemmelse om fremtiden skyldes et mentalt gitter (Dummett 2004), der gør det muligt for os at forudsige, at bestemte begivenheder vil finde sted på bestemte tidspunkter. Det semantiske træk 'fremtidsreference' er nødvendigt for, at et udsagn kan interpreteres som et udsagn om fremtiden. Men samtidig skal vi være opmærksomme på, at taleren ikke har adgang til de fremtidige begivenheder og ikke på taletidspunktet kan vurdere, om udsagnet er sandt eller falsk. Derfor betragtes alle udsagn om fremtiden i denne afhandling som instanser af en modal kategori 'prædiktions' eller 'forudsigelse' (i en bred forstand), mens deres specifikke betydninger beskrives som resultat af samspillet mellem temporale, modale og aspektuelle træk.

1.2. Afhandlingens fokusområde: de skandinaviske sprog

Dansk, norsk og svensk tilhører det såkaldte "futurumløse sprogområde" i det nordlige Europa, som det beskrives i Dahl (2000).

Dahl har identificeret et fælles områdebundet træk, der kendetegner fremtidsreferencen i en række genetisk ikke beslægtede europæiske sprog. Dette træk bliver beskrevet i negative termer som en tendens til svag eller slet ingen grammatikalisering af fremtidsreferencen, og det kommer til udtryk dels gennem fravær af inflektionelle fremtidsformer, dels gennem en ret usystematisk differentiering mellem fremtid og nutid og dels gennem en udbredt brug af præsensformerne med futurisk betydning.

På denne baggrund vælger Dahl at betegne et område i det

europæiske sprog som futurumløst. Området inkluderer de finno-ugriske og germanske sprog undtagen engelsk, dvs. den nordlige del af Europa. Ud over ovennævnte karakteristika synes der også at være diakronisk evidens for områdets særlige status i den europæiske sammenhæng. Som Dahl bemærker, udvikler de perifrastiske (fremtids)konstruktioner, som er karakteristiske specielt for moderne germanske sprog, sig forholdsvis sent. I de ældste dokumenterede varieteter, herunder især gotisk, samt i nogle perifere moderne dialekter såsom schweizisk tysk er fremtid ofte umarkeret, hvilket støtter Dahls antagelse om, at det store futurumløse område i Nordeuropa allerede eksisterede for ca. to tusind år siden i den protogermanske periode (Dahl 2000:326).

Jeg vil af praktiske og metodiske grunde indsnævre mit analyseområde endnu mere og udelukkende fokusere på den skandinaviske *gram*-familie omfattende dansk, norsk, svensk og også marginalt finsk, som imidlertid ikke medtages i herværende studie, jf. Dahl 2000¹. Disse sprog fulgtes ad et godt stykke hen af vejen under grammatikaliseringsprocessen, blandt andet på grund af forskellige ekstralingvistiske faktorer, og deres respektive inventarer af formelle udtryksmidler for fremtidsreference ligger meget tæt op ad hinanden. I alle tre sprog anvendes de samme konstruktioner med modalverber (dansk og norsk: *skal* og *vil*, svensk: *ska*), konstruktioner med *kommer til at* (norsk: *kommer til å*, svensk: *kommer att*)

---

¹ Dahl (2000) introducerer på baggrund af sine typologiske studier af TMA-systemer (TMA står for tempus, modus, aspekt) et begrænset antal tværlingvistiske grammatiske kategorier, såkaldte *grams*. Hver kategori er karakteriseret ved et sæt af semantiske og morfosyntaktiske egenskaber og defineret som prototype (eller fokuskategori, jf. Dahl 1985) i forhold til de sprogspecifikke repræsentanter af kategorien. En af disse prototypiske kategorier er FUT (forkortelse for *future*) der hos Dahl afløser det traditionelle *futurum*. En *gram*-familie er følgelig en betegnelse for *grams* med lignende funktioner og diakroniske kilder inden for et geografisk sprogområde og/eller en sprogfamilie (Dahl 2000:317).

og futurisk præsens som centrale fremtidsmarkører, men korpusundersøgelser af den moderne sprogbrug tyder på, at der er sket en divergerende udvikling på funktionssiden. Udviklingen af den fællesskandinaviske de-venitive konstruktion *kommer til(l) at(t)/å* illustrerer denne pointe godt, og der vil blive redegjort for denne konstruktions grammatikalisering og aktuelle status i de tre nabosprog i afsnit 3.2.5.

Ud over en kontrastiv intragenetisk analyse af fremtidskonstruktionerne i dansk, norsk og svensk vil jeg se mere detaljeret på den sproglige udmøntning af kategorien fremtid i dansk og på de principper, der formodes at styre valget mellem de forskellige udtryksmidler med futurisk betydning. Denne ekstra fokus på dansk er motiveret af min egen erfaring som lærer og sprogunderviser. Gennem en lang og intensiv beskæftigelse med dansk som fremmedsprog har jeg i stigende grad fornemmet en frustration over mangel på eksplicitte regler for adækvat brug af de sproglige udtryk for fremtidsreference. Særlig problematisk er forholdet mellem konstruktioner med modalverbum *vil* og futurisk brug af præsens, der tilsyneladende kan afløse hinanden i visse kontekster som funktionelle ækvivalenter. Det er imidlertid uklart, om denne ækvivalens er pragmatisk eller semantisk.

Bybee et al. hævder, at aspektuelle fremtidsformer, der inkluderer futurisk præsens, tilvejebringer fremtidsbetydningen pragmatisk, ikke semantisk (Bybee et al. 1991:32). Dette synes ikke at være tilfældet for de slaviske sprogs vedkommende, hvor nutidsformen af de perfektive verber har en iboende kontekstuafhængig futurisk betydning, og hvor præsensformen af perfektive verber står i komplementær distribution med den perifrastiske imperfektive konstruktion med kopula *budu* (1. pers. sg.) i

futuriske kontekster, f.eks.

Napišu dopis.

skrive: PERF PRS:1SG et brev

Jeg vil skrive et brev.

Budu psát dopis.

være: FUT: 1SG skrive: IMPF INF et brev

Jeg vil skrive et brev.

I de germanske sprog er situationen mere indviklet. Brugen af futurisk præsens er meget udbredt i denne sprogfamilie (i engelsk dog i mindre grad), men regler for dens distribution i forhold til de øvrige fremtidsformer er sparsomme. Mange eksempler synes at bekræfte Bybees ovennævnte observation, f. eks. *Folk kommer løbende til bussen* versus *Mugabe kommer til middag hos dronningen* (www.stiften.dk), hvor det deiktiske verbums *komme* aspektuelle egenskaber og fremtidsreference først belyses af konteksten. Hvis en kontekst imidlertid er nok til at udtrykke fremtidsreferencen, burde det ikke være nødvendigt at bruge den perifrastiske konstruktion med *vil*, der generelt betragtes som den umarkerede fremtidsform, i disse kontekster, sml. følgende eksempler: *Prisen på mit abonnement stiger til næste år* (www.falck.dk) versus *Kampagnen fortsætter til næste mandag, hvor priserne vil stige til det normale* (www.newz.dk).

Jeg mener på linie med Hilpert 2007 (jf. også Radden & Panther 2004), at den grammatiske form påvirkes af kognitive processer og sociale interaktioner. Forventningen er, at den vage konceptualisering af kategorien

fremtid må medføre en stor variation i de grammatiske midler, der potentielt udvikler sig til fremtidsmarkører i forskellige sprog. Samtidig virker det oplagt, at behovet for at udtale sig om det, der kommer efter nuet, har gjort det uundgåeligt for de sproglige fællesskaber at gribe det konceptuelle vakuum sprogligt an. Denne verbalisering er højst sandsynligt sket i alle sprogsamfund gennem benyttelse af lignende leksikum, der på den ene eller den anden måde er kognitivt forbundet med fremtidsbetydningen. Goldberg postulerer, at konstruktioner, der udviser formelle ligheder, også vil ligne hinanden betydningsmæssigt (jf. Goldberg 2006). Omvendt kan man sige, at enhver formel distinktion vil give sig udslag i semantikken (Hilpert 2007:74). Ud fra disse observationer kan vi antage, at forskellige futuriske konstruktioner, herunder konstruktioner med *vil* og futurisk præsens, ikke er funktionelle ækvivalenter.

1.3. Teoretiske og metodologiske overvejelser

Afhandlingen som helhed er ikke forankret i et konkret teoretisk paradigme, men udgør snarere en syntese mellem forskellige teorier og metodetilgange, der hver især bidrager til forståelse af kategorien fremtid i de skandinaviske sprog. Den filosofiske diskussion af fremtidsbegrebet i afhandlingens første del læner sig hovedsageligt op ad to grundlæggende tidsteorier inden for den analytiske filosofi, den dynamiske A-teori og den statiske B-teori. Begge teorier betragter tiden som eksisterende uafhængig af den menneskelige bevidsthed og erkendelse (i modsætning til fænomenologien), men de ser forskelligt på tidens natur: ifølge A-teoretikerne er tiden dynamisk og involverer nødvendigvis en observatør, hvorimod B-teoretikerne beskriver tiden som statisk og fuldstændig

observatøruafhængig. Der bliver gjort rede for de to teoriers svage og stærke punkter samt en potentiel anvendelighed i en lingvistisk sammenhæng i afsnit 2.2.2. til 2.2.5.

Beskrivelsen af den konceptuelle motivation bag konstruktioner med modalverber og bevægelsesverber sker med udgangspunkt i den kognitive lingvistik, herunder især Lakoff og Johnsons metafor-teori (Lakoff & Johnson 1980) og Mark Johnsons teori om basale forestillingsskemaer (Johnson 1987). Det er blevet foreslået, at fremtidskonstruktioner med bevægelsesverber skal betragtes som metaforer, der er opstået gennem ekstension fra det spatiale domæne. Ud over at betegne en bevægelse mod et mål i overført, metaforisk forstand, åbner verbernes deiktiske egenskaber for en dobbeltperspektivering af den fremtidige situation. I sætningerne *Julen nærmer sig* og *Vi nærmer os julen* beskrives den samme begivenhed fra to forskellige perspektiver: i den første sætning er det tiden, der bevæger sig mod *os*, og i den anden er det *os*, der går tiden i møde. I afsnit 3.2.2. forklarer jeg med udgangspunkt i Fleischman (1982), hvordan dette princip påvirker interpretationen af fremtidskonstruktioner med *komme* og *gå*.

Johnsons kraftskemaer (Johnson 1987) danner grundlag for en kraftdynamisk beskrivelse af danske modalverber i Boye (2001). Boye har ladet sig inspirere af Len Talmys analyse af engelske modalverber, der involverer et simpelt skema omfattende en agonist (det modale subjekt), en retningsbestemt kraft, hvis kilde kan befinde sig inden for eller uden for agonisten, og en barriere. Boyes kraftdynamiske model forklarer blandt andet, hvorfor netop modalverberne *skal* og *vil* betragtes som centrale fremtidsmarkører i dansk til trods for, at andre modalverber også kan udtrykke fremtidsreference. Boyes argumentation er beskrevet mere detaljeret i afsnit 3.1.2.

Med henblik på grammatikalisering af fremtidsreferencen i dansk, norsk og svensk inddrages grammatikaliseringsteorier af Joan Bybee og hendes kolleger (Bybee & Pagliuca 1987, Bybee et al. 1991 og 1994). De har foreslået, at fremtidskonstruktioner i tværlingvistisk perspektiv har udviklet sig fra et meget begrænset antal leksikalske kilder og aspektuelle grammatiske markører, der i bund og grund kan henføres til tre domæner: modalitet, bevægelsesverber og aspektualitet. I de skandinaviske sprog er alle tre domæner repræsenteret (modalitet i konstruktioner med modalverber, bevægelsesverber i konstruktioner med *kommer til at*, og aspektualitet i den futuriske præsens), og fremtidsmarkørernes tilhørsforhold til de respektive domæner kan med fordel lægges til grund for en systematisk gennemgang af disse markører, som det sker i kapitel 3.

Bybee et al. (1994) betragter futurisk præsens som aspektuel fremtid, og en nærmere undersøgelse af futurisk præsens i de skandinaviske sprog afslører også en korrelation mellem overgangsaspektet (Togeby 2003) og brugen af præsens som fremtidsmarkør. Bestemmelsen af 'aspekt' i de skandinaviske sprog er problematisk, fordi aspektbegrebet til en vis grad falder sammen med begrebet aktionsart. I denne afhandling skelnes der mellem en konceptuel metakategori aspektualitet, der kan defineres i overensstemmelse med Comrie (1976), Porzig (1927), Togeby (2003) og andre som en synsvinkel, under hvilken en situation anskues enten som overgang (perfektiv) eller som tilstand (imperfektiv), og kategorien aktionsart, der udtrykker måden foregangene forløber på i de omtalte situationer. Beskrivelsen af udsagnetes aktionsart sker ved hjælp af et sæt semantiske basisfunktioner, der blev opstillet i Platzack (1979) for svensk på basis af Jackendoffs semantiske teorier.

Udsagnetes aspektuelle karakteristika spiller også en vigtig rolle for

interpretation af de perifrastiske fremtidsmarkører med modalverber og *kommer til at*. Derfor undersøger jeg i sidste kapitel, om disse konstruktioner har bestemte præferencer i forhold til de situationer, der beskrives af omsagnet, dvs. det infinitte verbale komplement og dets valensbundne led (Togebjerg 2003). Undersøgelsen er korpusbaseret og gør brug af koleksemanalyse, en af metoderne i et sæt af metoder, der betegnes som kollostruktionel analyse (Stefanowitsch & Gries 2003, Hilpert 2007). Koleksemanalysen identificerer det leksikalske materiale (i vores tilfælde prædikater i et omsagn), der tiltrækkes eller frastødes af en bestemt konstruktion, og ud fra dette genererer en rangliste. Denne rangliste viser, hvilke koleksemer eller naboord (i vores tilfælde infinitte prædikater) der forekommer hyppigere eller mindre hyppigt i en konstruktion, givet deres overordnede frekvens i korpusset. Metoden og de anvendte elektroniske korpora beskrives nærmere i afsnit 4.2. og 4.3.

1.4. Fremtidskonstruktioner i denne afhandling

En situation kan betragtes som fremtidig enten i forhold til taletidspunktet eller i forhold til et andet referencepunkt i fortiden. En sætning som *Mit nytårsforsæt var, at jeg skulle prøve at skrive dagbog* (www.viunge.dk) udtrykker en fremtidig plan i forhold til et tidspunkt i fortiden, nemlig nytårsaften. I denne afhandling ser jeg bort fra disse instanser af relativ fremtid og fra subordinerede sætninger i det hele taget, fordi brugen af fremtidsmarkører i disse sætninger i høj grad afhænger af syntaktiske faktorer.

Jeg har i lighed med Hilpert (2007) valgt at beskrive kombinationen af en fremtidsmarkør og omsagnet som en FREMTIDSKONSTRUKTION. Min

fokuskonstruktion i denne afhandling har altså følgende form: AUX (præsensform af modalverbum eller bevægelsesverbum, dvs. *skal* og *vil* for dansk og norsk, *ska* for svensk, *kommer til at* for dansk, *kommer til å* for norsk og *kommer att* for svensk) + OMSAGN (prædikat med valensbundne led og et eventuelt mådesadverbial). Denne konstruktion udtrykker fremtid absolut, dvs. i forhold til nuet.

1.5. Afhandlingens struktur

Afhandlingen er opdelt i fire kapitler. I kapitel 2 beskrives fremtid i filosofisk perspektiv. Der bliver gjort rede for forskellige teorier om tidens natur i moderne tidsfilosofi og deres fordele og ulemper i forhold til en undersøgelse af den sproglige udmøntning af kategorien fremtid. På baggrund af denne redegørelse opstiller jeg en lingvistisk relevant tidsmodel, der efterfølgende sammenholdes med lingvistiske beskrivelser af kategorien fremtid i tværsprogligt perspektiv. I kapitel 3 fokuseres der på de skandinaviske sprog, der udgør kernen i det futurumløse område (iht. Dahl 2000) og deres inventar af fremtidsmarkører. De enkelte fremtidsmarkører systematiseres efter deres tilhørsforhold til et af de tre grundlæggende kildedomæner modalitet, bevægelsesverber og aspektualitet (jf. Bybee et al.) og beskrives med henblik på deres konceptuelle motivation, grammatikalisering, semantik og funktion. Med udgangspunkt i de observationer og konklusioner, der fremsættes i kapitel 3, udføres der i kapitel 4 en korpusbaseret undersøgelse af fremtidskonstruktioner med modalverber og KOMMER TIL AT i dansk og svensk. Ved anvendelse af en koleksemanalyse undersøges samspillet mellem fremtidsmarkøren (AUX) og omsagnet og dets indflydelse på interpretation af udsagnet.

2. Fremtid i filosofisk perspektiv

2.1. Hvad er tid?

2.1.1. En ordbogsdefinition

Det danske substantiv *tid* kan føres tilbage til det fællesgermanske **tīdi-*, der har udviklet sig fra de indoeuropæiske morfemer **dī-*, **dai-* og **dāi-* med betydningen 'dele op' (Politikens Etymologiske Ordbog, 2000), og henviser direkte til det numeriske aspekt ved tiden, der omtales allerede af de oldgræske filosoffer, herunder især Aristoteles (Øhrstrøm 1999). Ordet er således beslægtet med det engelske udtryk *time*, der kan føres tilbage til det fællesgermanske **tīman-* med betydningen 'time, tid' (Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary 1996) stammende fra det indoeuropæiske **dīmo-* dvs. 'det der er skåret op i mindre dele', som igen er afledt fra morfemerne **dī-*, **dai-* og **dāi-* (jf. ovenfor, Politikens Etymologiske Ordbog, 2000).

Inden for grammatikken opererer engelsk med udtrykket *tense*, der af Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary (videre kun Webster's) beskrives som 1) en verbalbøjningskategori, der hovedsageligt angiver tid af den handling eller tilstand, som verbet udtrykker, 2) et sæt af disse kategorier eller konstruktioner i et sprog, 3) tid som fortid, nutid og fremtid, der udtrykkes af denne kategori eller 4) et samlebegreb for disse kategorier eller konstruktioner samt deres betydninger (Webster's 1996:1957, min oversættelse). Etymologisk kan ordet *tense* spores tilbage til det latinske *tempus*, som er afledt af det græske *temnein* betydende 'at dele', men blev brugt som oversættelsesækvivalent for det græske *khronos* 'tid' (Bache 1985:15).

På dansk betegnes den samme grammatiske kategori inden for

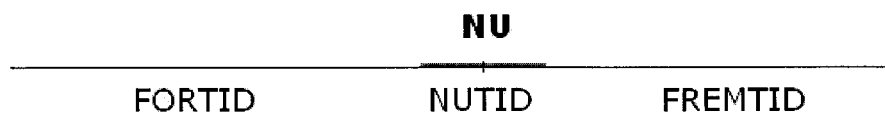

verbalbøjningen med den latinske term *tempus*, der kan genfindes i mange sprogs terminologiske apparater som ækvivalent til den hjemlige betegnelse. F. eks. i tjekkisk anvendes ved siden af *tempus* også *čas*, som ud over at betegne den grammatiske tid er standardudtryk for *tid* i ikke-grammatisk forstand. Et lignende begrebsmæssigt overlap er til stede i de romanske sprog, hvor et enkelt ord kan henvise både til en grammatisk kategori og til *tid* generelt som f. eks. det franske *temps*, det spanske *tiempo* og det italienske *tempo* (se Bache 1985:15, Fleischman 1982:8). Den grammatiske kategori *tempus* må altså betragtes som en formalisering af den ontologiske kategori *tid* i sproget.

2.1.2. Tid og tempus i traditionel forstand

Det er blevet påpeget i både lingvistisk og filosofisk litteratur, herunder Fleischman (1982:22), Lyons (1977) og andre, at tiden siden antikken traditionelt (og i simplificeret form) konceptualiseres som et system bestående af tre domæner: fortid, nutid og fremtid, der med fordel kan fremstilles grafisk som en linie opdelt i to eller tre afsnit (figur 1). Denne triadiske struktur genfinder vi i den grammatiske kategori *tempus*, hvor de tre traditionelle hovedtempora præteritum, præsens og futurum korresponderer direkte med de tre temporale domæner.

Figur 1

Det skal understreges, at hverken den beskrevne konceptualisering af tiden eller den grammatiske behandling af samme er universel, men snarere må betragtes som et produkt af den vestlige grammatiske (og filosofiske) tradition med rødder i latinsk og græsk tænkning (se Fleischman 1982:22).

Uden hensigt om at skabe uønskede dogmer om den traditionelle grammatik anføres i det følgende to antagelser om det traditionelle tempussystem, der stadigvæk ofte bliver brugt som skabelon ved udformning af grammatikker på og om forskellige sprog:

1. Afgrænsning af datid, nutid og fremtid i forhold til hinanden må på en eller anden måde være grundlæggende for definitionen af tempusbegrebet (Fleischman 1982:22).
2. Tempus betragtes som en mere eller mindre universel kategori med et relativt fast antal tempora. (Denne antagelse er baseret på en ofte ukritisk anvendelse af det traditionelle tempussystem til beskrivelse af den temporale diskurs i de moderne sprog.)

Det traditionelle, forenkede syn på tiden som en tredelt entitet, der afspejles i den traditionelle grammatiske tempusmodel, er blevet kritiseret, anfægtet og forsøgt modbevist af mange gennem århundreder. Filosoferne har siden oldtiden gransket tidens natur og formuleret adskillige teorier om tidens gang. Lingvisterne og antropologerne har fremsat utallige beviser mod tempuskategoriens universelle karakter, lagt mange plausible argumenter mod den traditionelle tredeling af tempora for dagen og forkastet den traditionelle model som uegnet til beskrivelse af de naturlige

sprog. Og alligevel synes traditionen at leve videre, specielt i de didaktiske sammenhænge som f.eks. fremmedsprogsundervisning, hvor der er behov for simple modeller og en fælles referenceramme.

2.1.3. Futurum i lyset af traditionel grammatik

Som særlig kontroversiel fremstår i denne forbindelse den grammatiske kategori *futurum*. Umiddelbart virker *futurum* ganske uproblematisk. Selv om den danske grammatiske tradition ikke opererer med *futurum* som tempus, viser mine erfaringer fra undervisning af forløbet *Almen grammatik* for første års sprogstuderende på Institut for Historie og Områdestudier ved Aarhus Universitet, at en gennemsnitlig dansk student har et forholdsvis klart begreb om, hvad *futurum* er, og vil uden større problemer identificere prototypiske eksempler med dette "tempus" i dansk eller engelsk.

Problemerne opstår først, når man indlader sig på en analyse med henblik på at opstille konkrete regler for praktisk sprogproduktion hos lærnere. En sådan analyse vil afsløre, at en simpel temporal reference til fremtiden – ud over at være problematisk set fra filosofisk perspektiv – kun har en mindre relevans i forhold til valg af passende udtryksmidler. I afsnit 2.2.5. og 2.3. kommer jeg nærmere ind på, hvorfor *futurum* eller *fremtid* adskiller sig fra de øvrige tempusformer, og af hvilke grunde den giver anledning til både filosofiske og lingvistiske kontroverser.

2.2. Tid og filosofi

2.2.1. Dagligdags tidsopfattelser

Kategorien fremtids særlige status set både fra lingvistisk og filosofisk

perspektiv vil være mere klar i lyset af den filosofiske debat om tidens natur. Tid som koncept eller entitet er vanskelig, hvis ikke umulig at definere. Fysikeren Richard Feynman illustrerer dette faktum ved at henvise til Webster's, hvor *tid* beskrives ved "periode", og periode igen ved "tid". En cirkularitet synes at være uundgåelig, og man må erkende, at tid sandsynligvis er en af de ting, vi simpelthen ikke kan forsyne med en god ordbogsdefinition (se Feynman 1977:5-1). Kirkefaderen Augustin (354-430) udtrykker det på følgende måde: "For hvad er tid? Hvem kan overhovedet begribe det i sin tanke, så han kan fremstille det i ord? /.../ Hvad er så tid? Hvis ingen spørger mig om det, ved jeg det. Hvis jeg skal forklare det for en, der spørger, ved jeg det ikke." (Augustin, *Bekendelser*, 11. bog, kap. 14, citeret efter Øhrstrøm 1999:1).

Og alligevel, den begrebsmæssige u håndgribelighed til trods, er *tiden* allestedsnærværende i vores dagligdags liv og sprog. Vi bliver hver eneste dag konfronteret med tidens indre og ydre manifestationer. Naturen er i ustandselig bevægelse og forandring, og vi kan direkte observere *tidens* gang² i naturen, ja, vi kan sågar mærke *tidens* tand på os selv. Det tidslige aspekt ved tilværelsen er afgørende for vores travle hverdag. Stress, som er en udbredt civilisationssygdom i det moderne vestlige samfund, skyldes som regel fornemmelsen af, at vi ikke har *tid* nok, og at *tiden* er ved at løbe fra os. Vi har ikke *tid* til at tage os god *tid* med de ting, vi går og laver, fordi *tiden* er knap, og så bliver vi frustrerede, når kasseekspedienten tager sig *tid* til at køre stregkoderne gennem kasseapparatet, især når vi skal nå et tog inden for en ganske kort *tid*. Nogle gange står *tiden* stille, og andre gange flyver den af sted, desværre oftest, når vi har det bedst. Vi kan ikke

---

² Metaforer som denne kendetegner vores dagligtale. Tilbøjeligheden til at omtale tid i metaforer forklares nærmere i afsnit 3.2.1.

fastholde *tiden*, men vi kan ride på *tidens* bølge, og få så meget ud af *tiden* som muligt. Tiden er blevet til en livskvalitet, et grundlæggende vilkår ved vores tilværelse. Vi kan opfatte tiden som en fjende (se dertil diskussion i Øhrstrøm 1996:89) eller en trussel³ på den ene side og som ven, "det gunstige øjeblik" (*kairós*) i nytestamentlig forstand (jf. Øhrstrøm 1996:6ff) eller det Kirkegaardske Øjeblik, hvori "Tiden og Evigheden berører hinanden" (Kierkegaard 1960: 127), på den anden.

Spændingen mellem tidens kvalitative og kvantitative karakter har præget den tidsfilosofiske debat siden oldtiden. Allerede Platon og Aristoteles beskriver tiden som "et numerisk aspekt ved bevægelserne" (Øhrstrøm 1996:5), men samtidigt bliver det understreget, at man ikke må se bort fra tidens indhold. Det kvantitative syn på tiden fremmaner en opfattelse af tiden som fuldstændig uafhængig af begivenhederne i verden, dvs. som en absolut og statisk tid. Idéen om tiden som en absolut, metrisk størrelse kan føres tilbage til Isaac Newton (1642-1727), der beskrev tid på følgende måde: "Absolut, sand og matematisk tid flyder jævnt af sig selv og ved sin egen natur uden relation til noget ydre" (citeret efter Øhrstrøm 1996:56, Øhrstrøms oversættelse).

Tid som en ren sekvens af tidspunkter, der kan måles og inddrages som variabel i matematiske ligninger, anvendes typisk i de eksakte videnskaber og danner udgangspunktet for tidsmåling, hvis udvikling fra primitive solure til nutidens superpræcise atomure udgør et helt kapitel for sig selv (jeg vender tilbage til dette emne i afsnit 3.2.1). Den kvantitative tid må imidlertid anses som en abstraktion, en teoretisk konstruktion, der er nyttigt som et redskab til at strukturere virkeligheden, men som ikke formår

---

³ Tidens *forgængelighed*, der gør, at tiden opfattes som *trussel*, er et centralt begreb hos den danske filosof og teolog K. E. Løgstrup (1905-1981), se Niels Thomassens diskussion af Løgstrups tidsbegreb i Favrhøldt 1999.

at omfatte det indholdsmæssige aspekt ved tiden. Ikke desto mindre har tanken om, at den statiske tid ikke blot er en matematisk model, men tiden *per se*, slået rod blandt tidsfilosofferne. Grunden til denne ret kontraintuitive⁴ antagelse vil blive belyst i det følgende.

2.2.2. Statisk eller dynamisk tid

Spørgsmålet om, hvorvidt tid og dermed vores verden er statisk eller dynamisk, har været et vigtigt emne i filosofien siden Platon og Aristoteles, men en decideret polarisering inden for den analytiske tidsfilosofi⁵ skete i det 20. århundrede efter offentliggørelse af J.E. McTaggarts artikel "The Unreality of Time" i tidsskriftet *Mind* i 1908. Artiklen introducerer et sælsomt paradoks, der får McTaggart til at konkludere, at tiden ikke findes. Argumentet er opbygget som følger.

Der er to måder at beskrive begivenheder på: enten ved hjælp af udtryk *før* og *efter*, eller ved inddragelse af prædikater *fortid*, *nutid* og *fremtid*. Hvis vi har en begivenhed A, f.eks. en begivenhed beskrevet med udsagnet *Det regner*, og en anden begivenhed B, f. eks. en begivenhed beskrevet med udsagnet *Solen skinner*, kan vi sige, at begivenheden A ligger før eller efter begivenheden B afhængigt af, om det først regner, hvorefter solen skinner, eller omvendt. Vi kan også sige, at begivenheden A ligger i fremtiden (og kan beskrives med et udsagn som *Det vil regne*),

---

⁴ Jeg betragter tanken om den statiske tid som kontraintuitiv, fordi tiden manifesterer sig for os som dynamisk, se en detaljeret diskussion heraf i næste afsnit.

⁵ I modsætning til f. eks. fænomenologien, hvor tiden behandles som et træk ved bevidstheden – den indre tidsbevidsthed med E. Husserls ord (Favrholdt 1999:94) – er debatten om tidens natur i den analytiske filosofi baseret på den forudsætning, at tiden eksisterer uafhængigt af den menneskelige bevidsthed. En erkendelsesteoretisk argumentation til fordel for dette standpunkt kan findes i afsnit 2.2.6.

indtil den bliver realiseret i nutiden (udsagn *NU regner det*), for straks derefter at blive fortid (*Det regnede*). For enkeltheds skyld betegner McTaggart det førstnævnte sæt af propositioner som B-serien og det sidstnævnte som A-serien.

Selv om B-serien ved første blik synes at være mere objektiv og dermed mere essentiel, fordi relationerne "før" og "efter" er permanente, mener McTaggart alligevel ikke, at dette er tilfældet. Tiden er nemlig ubestrideligt karakteriseret ved konstant forandring, og kun A-seriens prædikater "fortid", "nutid" og "fremtid" er i stand til at udtrykke dette inhærente træk ved tiden. A-serien er således nødvendig for at kunne postulere tidens eksistens, fordi uden distinktionen mellem fortid, nutid og fremtid er der ingen tid.

Men A-serien, fortsætter McTaggart, indeholder en selvmodsigelse. Hver begivenhed ligger på et tidspunkt i fremtiden, nutiden og fortiden, eller – udtrykt på en anden måde – hver begivenhed har alle tre prædikater *fremtid*, *nutid* og *fortid*. Prædikaterne udelukker imidlertid hinanden, idet en begivenhed ikke aktuelt kan være både fremtidig, nutidig og fremtidig. Konklusionen lyder: hvis A-serien er kontradiktorisk og dermed uvirkelig, og hvis tiden konstitueres af A-serien, må tiden ligeledes være uvirkelig.

Selv om der siden er blevet fremsat adskillige argumenter mod McTaggarts ræsonnement, har oppositionen mellem A-serien og B-serien spillet en afgørende rolle for etablering af de to grundlæggende og toneangivende teorier om tidens metafysik⁶, A-teorien og B-teorien. Følgende redegørelse for hovedtrækkene ved henholdsvis A-teorien og B-teorien er baseret på bl.a. Ludlow 1999, Dummett 2004, Tooley 1997, Prior

---

⁶ Her: opfattelse af tiden som værende uafhængig af den menneskelige erkendelse og bevidsthed.

2003, Favrholt 1999⁷ og Sattig 2006. Som det hurtigt vil fremgå, er herværende præsentation af A-teorien og B-teorien yderst selektiv af oplagte grunde: for det første er ethvert forsøg på en fyldestgørende beskrivelse svært at gennemføre inden for denne afhandlings ramme og sandsynligvis også i det hele taget, fordi der er tale om teorier i fortsat udvikling, og for det andet er det ikke alle aspekter ved A- og B-teorien, der er relevante i en lingvistisk sammenhæng.

2.2.3. A-teori og B-teori om tidens natur

For McTaggart er der ikke nødvendigvis en modsætning mellem A-serien og B-serien - de forestiller to måder at beskrive "positioner i tiden" eller begivenheder på, og den ene, i dette tilfælde B-serien, er afledt fra den anden, hos McTaggart A-serien. Mens den ene serie involverer forandring og fremstår som dynamisk, er den anden uforanderlig, og fremstår dermed som statisk. McTaggart konkluderer, før han "dræber" tiden i den anden halvdel af sin argumentation, at A-serien er i større overensstemmelse med tidens natur, fordi tiden er i konstant bevægelse, og enhver bevægelse indebærer forandring. Ifølge ham og A-teoretikerne er tiden dynamisk. B-teoretikerne mener derimod, at kun B-serien kan levere en adækvat temporal beskrivelse af begivenheder, fordi tiden er statisk og tilblivelsen subjektiv.

For en A-teoretiker er tilblivelsen objektiv, dvs. overgangen fra fremtid til fortid sker ikke kun i vores bevidsthed, men ude i den virkelige

---

⁷ Der henvises til bogen *Hvad er tid* redigeret af David Favrholt. Bogen indeholder en række artikler om tidens natur set fra forskellige filosofers perspektiv samt diverse debatindslag af disse forfattere. Også fremover refereres der til bogen og ikke til de enkelte indslag.

verden, og når vi siger f. eks. *Solen skinner* eller *Det regnede*, er det fordi, der findes tempusformede⁸ kendsgerninger, som disse udsagn refererer til. Den temporale diskurs afspejler tidens sande natur, som vi har adgang til gennem vores mentale billede af tiden. Hvis tiden manifesterer sig som tilblivelse *for os*, må tilblivelsen være en inhærent karakteristik ved tiden *i sig selv* (se en mere detaljeret diskussion af denne epistemologiske problemstilling i afsnit 2.2.6.), og den eneste adækvate beskrivelse af tiden og vores temporale diskurs må således involvere prædikaterne *fortid*, *nutid* og *fremtid*.

En B-teoretiker vil forklare propositionerne *Solen skinner* og *Det regnede* ved reference til tempusløse kendsgerninger, dvs. kendsgerninger, som ikke er fortidige, nutidige og fremtidige *per se*. Der findes altså kun begivenheder som skinnende sol eller regn, og disse begivenheder er i indbyrdes tidsligt forhold - i vores tilfælde ligger regnvejret *før* solskinsvejret, eller også ligger solskinsvejret *efter* regnvejret. Dette forhold er permanent, hvilket vil sige, at de to konkrete begivenheder altid vil ligge i samme rækkefølge, fordi alle begivenhederne i den statiske verden har en fast position på en imaginær tidslinie. I overensstemmelse hermed må den temporale diskurs beskrives ved hjælp af de relationelle udtryk *før*, *efter* og *samtidigt med*.

Den traditionelle lingvistiske fremstilling af tiden som en simpel linie opdelt i tre eller to afsnit (se figur 1) er i mange henseender kompatibel med den statiske opfattelse af verden (B-teorien), selv om de traditionelle tempusbetegnelser *datid* (præteritum), *nutid* (præsens) og

---

⁸ På dette punkt smelter filosofien og lingvistikken sammen, idet A-teorien benytter sig af den lingvistiske term *tempus* til at beskrive et træk ved virkeligheden. A-teoretikerne mener, at alle kendsgerninger (*facts*) i verden kan beskrives ved hjælp af prædikaterne fremtidig, nutidig, fortidig.

fremtid (futurum) kan linkes til A-sprogets prædikater.

Denne sammenhæng fremgår tydeligt af Hans Reichenbachs indflydelsesrige teori om sprogets temporale opbygning (Reichenbach 1947), der gør rede for de traditionelle tempora ved inddragelse af relationer mellem tre punkter på en (tænkt) tidslinie – taletidspunktet (S), begivenhedstidspunktet (E) og referencetidspunktet (R). Præsens er karakteriseret ved sammenfald mellem alle tre punkter, dvs. taletidspunktet (S), begivenhedstidspunktet (E) og referencetidspunktet (R) er et og samme tidspunkt ($\leftarrow E/R/S \rightarrow$). For datids vedkommende falder begivenheds- og referencetidspunktet sammen, og dette ene tidspunkt ligger tidsmæssigt *før* taletidspunktet ($\leftarrow E/R-S \rightarrow$). Fremtid danner et spejlbillede i forhold til datiden, dvs. begivenheds- og referencetidspunktet, som igen er identiske, ligger efter taletidspunktet $\leftarrow S-E/R \rightarrow$. Hvis referencetidspunktet og begivenhedstidspunktet udgør et punkt, er der tale om såkaldte absolutte tempora. Hvis begivenhedstidspunktet derimod ikke er identisk med referencetidspunktet, er der tale om relative tempora, dvs. tempora, der kan udtrykke posterioritet (R – E) eller anterioritet (E – R) (Fleischman 1982). Pluskvamperfektum ($\leftarrow E-R-S \rightarrow$), perfektum ($\leftarrow R-E-S \rightarrow$), futurum exactum ($\leftarrow S-E-R \rightarrow$) m.m. bliver i mange grammatikker behandlet som relative tempora, men det skal fremhæves, at en sådan behandling forudsætter en ret smal teknisk definition af *tempus* som en deiktisk kategori⁹, der beskriver en linear rækkefølge af begivenheder i et udsagn, jf. Fleischman 1982:11, Vikner 2003).

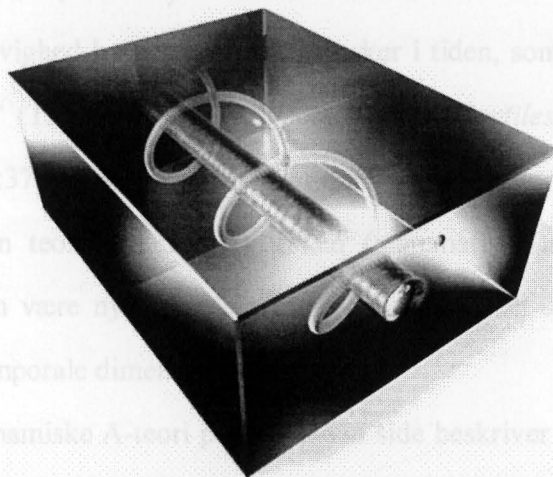
Reichenbachs tilgang implicerer en statisk opfattelse af verden, hvilket er oplagt i betragtning af, at Reichenbach var en nær ven af

---

⁹ Begrebet deiksis forklares på side 26f.

Einstein, og at han i sine hovedværker, herunder *Axiomatik der relativistiske Raum-Zeit-Lehre* af 1924, forsøgte at udrede de filosofiske konsekvenser af relativitetsteorien (jf. O'Connor *et al.* 2006). Einsteins banebrydende artikler om den specielle relativitetsteori, hvori han endegyldigt gør op med de newtonske begreber om absolut tid og rum, åbnede ikke kun for en formalisering af tiden som den fjerde dimension og for sammensmeltning af tiden og rummet i den moderne fysik (se også Uggerhøj 2005, Haušildová 2006), men har også haft en afgørende betydning for udvikling af den statiske tidsopfattelse i den analytiske filosofi. Relativitetsteoriens bloktid (figur 3) repræsenterer blot en anden model af tiden som et statisk kontinuum, og B-teoretikerne henviser hyppigt til relativitetsteorien som et af argumenterne for B-teoriens rigtighed (se også diskussion i Favrholt 1999).

Figur 2

2.2.4. Styrker og svagheder ved A- og B-teorien

I det følgende gennemgår jeg nogle stærke og svage punkter ved A- og B-teorien. Igen har jeg valgt at fokusere kun på de argumenter, der synes at være relevante for afhandlingens overordnede mål, nemlig kategorien fremtids sproglige udmøntning. Se f. eks. Ludlow 1999, Dummett 2004, Tooley 1997, Prior 2003, Favrholt 1999, Øhrstrøm & Hasle 1995, Øhrstrøm 1996 og flere for en detaljeret diskussion.

B-teorien bliver ofte kritiseret for, at den fuldstændigt ekskluderer det menneskelige perspektiv. Hvad går denne kritik så ud på? For at kunne beskrive begivenhedernes indbyrdes relation og deres temporale rækkefølge må en observatør, der ville foretage en sådan beskrivelse, nødvendigvis befinde sig uden for tiden. Kun en sådan observatør har nemlig et overblik over tidens totalitet, fordi alle begivenheder ifølge den statiske teori er givet på forhånd som punkter på en imaginær tidslinie. Men den eneste observatør, der kan se alle begivenheder på en gang, må være en "gud" i Thomas Aquinas' (1225-74) forstand: "Derfor ser det guddommelige intellekt i sin evighed hvad som helst, der sker i tiden, som nærværende i forhold til sig." (Thomas Aquinas *Summa Contra Gentiles I*, citeret efter Øhrstrøm 1996:37), se dertil også Prior 1968. Alternativet er en model uden observatør - en teoretisk model eller en (matematisk) abstraktion, der ganske vist kan være nyttig i visse sammenhænge, men som næppe kan forklare den temporale dimension i sproget.

Den dynamiske A-teori på den anden side beskriver tiden ud fra en observatørs perspektiv. For et menneske, der er indesluttet i tiden, vil tiden manifestere sig som tilblivelse og ophør af ting og begivenheder, eller som *passage of time* - tidens løb - med A. Priors ord (se Prior 1968). En begivenhed bliver først virkelig, hvis den sker i en menneskelig observatørs

åsyn, eller hvis der foreligger beviser eller i det mindste spor, der peger i retning af, at den har fundet sted (se en interessant diskussion herom hos bl.a. Dummett 2004). Det er de menneskelige intuitioner om tiden, og den måde, de kommer til udtryk på i vores sprog, der ligger til grund for A-teoretikernes overvejelser om tidens natur. Med andre ord, hvis menneskets tilværelse er tilværelsen i tiden, og hvis sproget er opstået som et redskab til kommunikation blandt mennesker, må en beskrivelse af sprogets temporale egenskaber altid tage udgangspunkt i menneskets perspektiv. N. Lawrence udtrykker det på følgende måde: "Enhver tidsopfattelse opstår i konteksten af et (uden tvivl nyttigt) menneskeligt formål og bærer uundgåeligt og nødvendigt et præg af denne menneskelige hensigt" (citeret efter Øhrstrøm & Hasle 1995, min oversættelse).

I forlængelse af det første kritikpunkt beskyldes B-teorien for ikke at kunne gøre rede for, hvad der intuitivt synes at være det mest fremtrædende træk ved tiden, nemlig forandringen. Som tidligere bemærket bliver vi dagligt konfronteret med forandringer i den ydre verden. Disse forandringer plejer vi at tilskrive tidens gang, og de er således fast knyttet til vores forståelse af tiden. En beskrivelse af tiden, hvor intet forandres, virker umiddelbart kontraintuitivt. Alligevel er netop dette tilfældet i B-teorien. I den statiske verden er alle begivenheder givet på forhånd og udgør tilsammen tidens helhed som fliser i en mosaik. Forandringer, påstår B-teoretikerne, sker i bevidstheden. Det er blevet foreslået, at bevidstheden "bevæger" sig gennem den statiske tid og kæder på den facon de ellers adskilte øjeblikke (temporale positioner) sammen, så de fremstår som en uafbrudt strøm. Men kan en sådan dualisme (den statiske verden versus den dynamiske bevidsthed) opretholdes og forsvares? Igen er denne model af verden, altså en verden uden objektiv forandring, tænkelig som en

abstraktion, men uacceptabel som grundlag eller referenceramme for udvikling af sproget.

En anden indvending mod B-teoriens statiske opfattelse af verden går ud på, at tiden i en sådan verden er retningsneutral. Uden objektiv forandring mangler der også grundlag for at antage, at tiden har en bestemt retning. Alligevel fortæller vores intuitioner os på baggrund af vores erfaring og interaktion med omgivelserne, at tiden har en retning, og at denne retning er irreversibel. En forestilling om, at tiden går bagud i stedet for fremad, virker fuldstændig kontraintuitiv. Spørgsmålet om tidens retning er et omdiskuteret emne både i fysikken og i filosofien. I fysikken anføres entropiloven ofte som bevis for tidens unidirektionalitet. Entropi betyder "et mål for graden af uorden i et system" (Den Store Danske Encyklopædi), og ifølge termodynamikkens anden hovedsætning kan entropien for et lukket system aldrig aftage, og "ved spontane, irreversible processer vil entropien altid vokse" (Den Store Danske Encyklopædi).

I filosofien (men også i fysikken) henvises der som regel til begrebet kausalitet som den afgørende forudsætning for, eller rettere sagt årsag til, at vi har en klar forestilling om tidens retning. Den dynamiske verden udvikler sig, dvs. gennemgår en række forandringer, i kraft af de kausale love, som til gengæld kun er gyldige i en dynamisk verden. For at kunne fungere som en drivkraft bag verdens dynamik, må kausaliteten være objektiv, ikke blot illusorisk, som påstået af Hume og empirikerne, og have en bestemt retning. Følgende argumentation for de kausale loves reale eksistens og kausalitetens retning er baseret på Michael Tooleys redegørelse i Tooley 1997.

Tooley hævder, at en vigtig betingelse for, at de kausale love kan accepteres som virkelige, er den, at de tilfredsstillende visse formelle

postulater vedrørende forholdet mellem sandsynlighed af årsager og deres følger. Disse postulater bliver imidlertid ikke tilfredsstillet i en statisk verden, og heller ikke i en hvilken som helst dynamisk verden. Det ser nemlig ud til, at kausalitet skal være knyttet til *aktualitet* på en bestemt måde. Mens en årsag skal være *aktuel* i det øjeblik, dens følger indtræder, må følgerne *aldrig* være *aktuelle* i det øjeblik, årsagen opstår. Det betyder, konkluderer Tooley, at en verden, der indeholder kausalt forbundne begivenheder, enten må være en, hvor fortiden og nutiden er reale og fremtiden er irreal, eller en, der i høj grad minder om en sådan verden. Den anden del af Tooleys argument går ud på, at der foreligger mange typer af begivenheder, der uden en bestemt type forklaring ville være ekstremt usandsynlige. En oplagt løsning på dette problem er at forklare disse begivenheder kausalt forudsat, at de kausale love tilfredsstillter postulatene fra den første del af argumentet. Hvis ja, er det fornuftigt at antage, at vores verden indeholder kausale love som tilfredsstillter disse postulater, for ellers ville denne verden være fuld af højst usandsynlige begivenheder. Heraf udleder Tooley, at vores verden må være en dynamisk verden af den relevante slags, hvor kun fortid og nutid er reale, mens fremtid er irreal, ikke virkelig. Dette spørgsmål vil blive taget op igen i forbindelse med diskussionen af tidens realitet.

Mange udsagn i vores temporale diskurs indeholder ingen eksplicite tidsangivelser. Udsagnet *Det regner* vil være fuldstændig forståelig i en given kontekst, selv om intet nøjagtigt tidspunkt nævnes, og den vil også få kommunikationspartneren til at reagere på en adækvat måde (f. eks. ved at finde en paraply frem). En analyse af en sådan ytring må nødvendigvis inddrage en henvisning til den ekstralingvistiske situation, eller mere præcist til det tidspunkt, hvor udsagnet fremsættes –

taletidspunktet. Lingvistiske udtryk, der altid peger ud af sproget (ud af det pågældende udsagn) og erhverver deres fulde betydning i en konkret kontekst (det kan være kommunikationssituation), betegnes som deiktiske udtryk. Pronominer som *jeg* og *din* er deiktiske, fordi deres betydning afhænger af, hvem afsenderen er, og hvem modtageren er, og det samme gør sig gældende for en del temporale udtryk. Den temporale deiksis bliver brugt af både A-teoretikerne og B-teoretikerne som en del af argumentationen mod hhv. den statiske og den dynamiske tidsopfattelse.

B-teoretikeren, typisk med udgangspunkt i Donald Davidsons program (jf. Evnine 1991), vil påstå, at sætningen *I dag er det min fødselsdag* og *Min fødselsdag er den 14. november 1977* har de samme sandhedsbetingelser, hvis dagen i dag er den 14. november 1977. Denne behandling af den temporale deiksis findes også hos Reichenbach (jf. Ludlow 1999), der definerer "nu" som "tidspunktet for fremsættelsen af *denne* ytring" (Ludlow 1999, min oversættelse). Ludlow (1999) foreslår følgende formalisering af de to sætningers sandhedsbetingelser (og dermed semantik) på B-teoriens præmisser ved anvendelse af Reichenbachs terminologi:

Værdi (e , 14. november, S , R , E , σ) hviss $R = 14. november$

Værdi (e , i dag, S , R , E , σ) hviss $R = S$

og 14. november er identisk med tidspunktet for fremsættelse af ytringen S

hvor e er begivenhed, S er taletidspunktet, R er referencetidspunktet, E er begivenhedstidspunktet, σ er et interval og *hvis* er 'hvis og kun hvis'.

(tilpasset efter Ludlow 1999, 79f)

Ifølge A-teoretikeren er en sådan interpretation af den temporale deiksis imidlertid utilstrækkelig, fordi tanken bag sætningen *I dag er det min fødselsdag* er anderledes end tanken bag sætningen *Min fødselsdag er den 14. november* (se en detaljeret diskussion i Ludlow 1999). Ikke desto mindre er heller ikke A-teoriens løsning af det deiktiske dilemma helt uproblematisk, fordi - som jeg tidligere var inde på - den dynamiske teori forudsætter eksistensen af tempusformede kendsgerninger. Udsagnet *I dag er det min fødselsdag* refererer ifølge flere A-teoretikere til den begivenhed, hvor jeg har fødselsdag, og denne begivenhed er tempusformet, dvs. har en inhærent temporal egenskab af "nutidighed". Hvis jeg siger *I går var det min fødselsdag*, henviser jeg derved til en anden, anderledes tempusformet kendsgerning. Selv om A-teorien på mange punkter følger de almenmenneskelige intuitioner om tidens natur, bliver de tempusformede kendsgerninger af mange betragtet som yderst kontraintuitive (se heri en diskussion af Jan Faye i Favrholt 1999), og flere tilhængere af den dynamiske tidsteori vælger at tage afstand fra de tempusformede kendsgerninger, uden dog at anfægte A-teorien. Michael Tooley *inter alia* er overbevist om og argumenterer udførligt for, at den dynamiske tidsopfattelse kan opretholdes selv uden reference til de tempusformede kendsgerninger.

Det sidste spørgsmål, jeg vil diskutere i forbindelse med A- og B-teoriens stærke og svage punkter, vedrører determinisme-problematikken. Hvis tiden, som B-teorien hævder, består af en ordnet mængde af tidspunkter, der er givet på forhånd forstået på den måde, at vi allerede på nuværende tidspunkt kan afgøre, om et udsagn om fremtiden er sandt eller falsk, fordi sandhedsværdien af dette udsagn er den samme til enhver tid,

må det indebære, at mennesket ikke har nogen fri vilje. Når jeg siger *Jeg vil gå i biografen i morgen*, er det et sandt udsagn, hvis jeg går i biografen én dag efter, jeg har ytret udsagnet, eller et falsk udsagn, hvis ikke jeg går i biografen en dag efter, jeg har fremsat udsagnet. Men hvis det i morgen er sandt, at jeg går i biografen, må det også være sandt nu og til enhver tid. Jeg har altså ingen beslutningsfrihed og må tage, hvad der kommer.

Der findes forskellige bud på, hvordan den statiske teori kan opretholde menneskets fri vilje i en verden, hvor fremtiden er lukket. Et af dem gives af Jan Faye, der påpeger, at det ganske vist er rigtigt, "at hvis det nu er sandt, at jeg går i biografen, så vil jeg gå i biografen" (Favrholdt 1999:29f). Det er ifølge ham imidlertid ikke ensbetydende med, at jeg er underlagt en højere magt, der ville tvinge mig til at gå i biografen. "At det faktisk er sandt følges ikke af, at det er *nødvendigt* sandt," konkluderer han.

Vi har set, at både den dynamiske og den statiske teori står stærkt. Den statiske teori leverer en yderst plausibel model af tiden som en teoretisk abstraktion, der er fuldstændig kompatibel med de eksakte videnskabers, herunder især fysikkens, syn på verden. Også Hans Reichenbachs formalisering af de traditionelle sprogsystemer er baseret på en statisk model, og kategorien *tempus* hos ham må i overensstemmelse dermed forstås som et teknisk redskab til beskrivelse af den lineare rækkefølge af begivenheder i et udsagn. Den dynamiske teori derimod følger et langt stykke af vejen vores intuitioner om tidens natur. Ud over det, at den betragter tiden ud fra en observatørs perspektiv, kan den gøre rede for en række forhold såsom tilblivelse, forandring og tidens retning, der synes at være inhærent knyttede til vores kollektive intuitive opfattelse af tid - den opfattelse, som må antages at ligge til grund for vores temporale

diskurs. Derfor vil jeg i min diskussion af den sproglige udmøntning af kategorien fremtid læne mig op ad den dynamiske tidsteori (A-teorien).

2.2.5. Tidens realitet

Et andet relevant spørgsmål i denne sammenhæng er spørgsmålet om tidens realitet, og hvordan (og om overhovedet) dette træk kommer til udtryk i vores temporale diskurs. I sætningen *Havde jeg haft en far og kunne tale med ham, havde jeg haft det meget bedre*" (Samvær & Forældreansvar nr. 2, marts 1998, overtaget fra www.skilsmissebarn.dk) anvendes tempusformen pluskvamperfektum til at udtrykke noget kontrafaktuel - noget, som aldrig har været tilfældet. Der findes massevis af forskellige udtryksmidler for kategorien *irrealis*, som spiller en vigtig rolle i vores daglige kommunikation. Vi har behov for at dele vores håb, drømme, ønsker, formodninger, forventninger m.m. med andre, men disse attituder siger ikke noget om verden, som den er, men som den kunne, skulle eller burde være. De beskriver med andre ord en *mulig* verden, hvor noget er anderledes end i den virkelige verden.

Nogle logikere og lingvister ville klassificere disse ytringer som modale, fordi netop henvisningen til en eller flere mulige verdener udgør ifølge dem det grundlæggende træk ved den logisk-semantiske kategori *modalitet* (se f. eks. Alwood 1995, Lauridsen 1988, Jensen 1997, Davidsen-Nielsen 1990 og andre, se også en diskussion af problematikken i afsnit 2.3.2.) Hvis tiden er uvirkelig, som McTaggart har argumenteret for, skal det så betyde, at hele vores temporale diskurs er kontrafaktuel og dermed modal?

Jeg vil se bort fra McTaggarts tankeeksperiment og fokusere i stedet

for på A- og B-teoretikernes tilgang. Det fremgik allerede af diskussionen om (u)muligheden af den fri vilje i en statisk verden, at for en B-teoretiker er fortiden, nutiden og fremtiden lige virkelige, fordi den statiske teori ikke ser nogen ontologisk forskel på, om ting eller begivenheder ligger i fortiden, nutiden eller fremtiden (Favrholdt 1999:23). Inden for den dynamiske teori er der derimod en ret stor uenighed om, hvorvidt fortiden, nutiden og fremtiden er reale eller irreale (se Tooley 1997, Favrholdt 1999 og andre).

Selve begreberne realisme og anti-realisme er kendetegnet ved en stor kompleksitet, idet de henviser til meget forskelligartede teorier inden for matematik, filosofi, psykologi, lingvistik m.m. Der kan altså være tale om de materielle genstandes realisme versus fænomenalisme, de matematiske udsagns realisme (matematisk platonisme) versus konstruktivisme, de psykiske tilstande og processers realisme versus behaviorisme og så videre. Det afgørende princip ved de forskellige teorier er ifølge Michael Dummett, om der i virkeligheden eksisterer entiteter af en bestemt type – almenbegreber eller materielle genstande, eller mere præcist om de ultimativt konstituerer virkeligheden (Dummett 1963:145). For en realist vil udsagnet *Det vil regne i morgen* være enten sandt eller falsk, uanset om vi kan verificere det nu eller på et senere tidspunkt. Udsagnet har en objektiv sandhedsværdi, som er uafhængig af vores erkendelse. Enten regner det i morgen, og i så fald er udsagnet sandt og har altid været det, eller regner det ikke, og udsagnet er falsk (se også diskussionen om den fri vilje i den statiske teori i afsnit 2.2.4.). En anti-realist vil på den anden side altid prøve at etablere et link mellem udsagnet og den aktuelle verden for at afgøre udsagnets sandhedsværdi. Men udsagnet *Det vil regne i morgen* har ingen reference i den aktuelle verden, vi kan ikke vide på nuværende

tidspunkt, om udsagnet er sandt eller falsk, og det får anti-realisten til at konkludere, at det, udsagnet refererer til, nemlig verden, som den vil være i morgen, er uvirkelig i det øjeblik, udsagnet fremsættes (problematikken diskuteres udførligt i Dummett 1969, Dummett 2004 og Tooley 1997).

I den dynamiske teori mødes realismen og anti-realismen i fire forskellige synspunkter. Det første synspunkt, også kaldet *øjeblikssynspunktet* (J. Faye i Favrholt 1999:23) eller *præsentismen* (Dummett 2004, Tooley 1997, Ludlow 1999) antager, at både fortiden og fremtiden er tomme, og at det kun er det aktuelle nu, som kan tilskrives en realitet. Fremtiden eksisterer kun i kraft af de nutidige forventninger, og fortiden lever kun videre i vores hukommelse, hvor den "tabte tid" har efterladt sig mere eller mindre tydelige spor. Michael Dummett indrømmer, at præsentismen er en kohærent teori, ikke desto mindre virker den kontraintuitiv, eftersom den ville medføre, at ingen udsagn om fortiden kan verificeres uden et håndgribeligt bevis (se Dummett 2004). Jan Faye derimod mener, at øjeblikssynspunktet nok er det synspunkt, der ligger tættest på vores daglige tidsopfattelse, men at det har alvorlige mangler. Han er enig med Michael Dummett i, at de fleste nok vil holde fast i intuitionen om, at ytringer om fortiden har en objektiv sandhedsværdi – de er enten sande eller falske. Når jeg siger *Jeg spiste frokost i går*, vil dette udsagn have en sandhedsværdi på taletidspunktet, fordi det er sket, og selv hvis ingen andre var til stede og jeg ikke kan huske noget om det, ligger det nu fast, at jeg enten spiste eller ikke spiste.

Det såkaldte *tomme tidspunkt* antager ligesom præsentismen, at intet eksisterer, før det bliver aktualiseret i nuet, men til forskel fra øjeblikstidspunktet gælder det, at lige så snart begivenheder eller ting realiseres, kan de ikke ophøre med at være virkelige. Dynamikken i denne

type verden består i, at samtidig med, at nuet eller vores iagttagelsehorisont bevæger sig fremad, øges den totale realitet. Også det tomme synspunkt løber ind i nogle forklaringsproblemer, som både Faye og Dummett påpeger.

Faye gør specielt opmærksom på to svage punkter ved det tomme synspunkt. Vigtigst af alt kan det ifølge ham ikke gøre rede for sætninger af typen *Solen står op i morgen*, som synes at have en objektiv sandhedsværdi i kraft af vores kendskab til naturlovene (Favrholdt 1999:26). Vi ved imidlertid også fra historien og ikke mindst fra fysikken, at en enkelt begivenhed kan ændre naturlovenes parametre, så de aktuelle forhold ændres. Hvis en planetoide rammer Jorden lige præcist kraftigt nok til at bringe den ud af dens rotation, vil solen muligvis ikke stå op. Uforudsigelighedsmomentet skal altid tænkes ind i interpretationen af denne type sætninger.

Et andet problem ser Faye i, at det tomme synspunkt opererer med forskellige betydninger af eksistens. Han giver tre forklaringer af begrebet eksistens, først som det, der er aktuelt, det der er objektivt og det der er kausalt aktivt (Favrholdt 1999:26). Hvis eksistensen beskrives som det aktuelle, kan påstanden om fortidens realitet ikke opretholdes, fordi fortiden indeholder begivenheder, som har været aktuelle, men ikke er det længere. Det samme kan siges om det kausative argument: hvis en begivenhed ikke længere er aktuel, kan den ikke være kausalt aktiv. Tilbage er kun beskrivelse af eksistensen som det objektive, dvs. det, der "kan gøres til genstand for en reference" (Favrholdt 1999), men denne tilgang er jo kendetegnende for den statiske teori, der dermed ifølge B-teoretikeren Faye fremstår som den mest plausible.

Den samme kritik rejser Faye mod den tredje model, det såkaldte

halvfulde synspunkt, der i modsætning til det tomme synspunkt accepterer visse former for eksistens i fremtiden netop for at kunne gøre rede for udsagn af typen *Jeg vil dø inden 2200*. Der er altså tale om en naturlovbestemt determinisme, som kan betvivles i lyset af, at vores kendskab til naturlovene er mangelfuld, og vi kan ikke vide, om naturlovene, som vi kender dem nu, vil være gældende om 200 år.

Det sidste synspunkt antager, at kun fremtiden foruden nutiden er virkelig og tilgængelig, mens fortiden er uvirkelig og lukket. Igen går det vigtigste kritikpunkt ud på, at en sådan model strider imod vores intuitioner om tidens gang i en sådan grad, at den må forkastes som uplausibel (Dummett 2004).

Jeg har tidligere opridset Michael Tooleys forsvar af det tomme synspunkt i forbindelse med hans redegørelse af de kausale loves eksistens. Tooleys konklusion lyder, at hvis ikke vores verden skal antages at være fuld af højst usandsynlige begivenheder, må kausalitet være virkelig, hvilket imidlertid kun kan være tilfældet i en dynamisk verden af den relevante slags, hvor kun fortid og nutid er reale, mens fremtid er irreal, ikke-virkelig (Tooley 1997:214f). Også Dummett foretrækker intuitivt det tomme synspunkt frem for de andre, selv om han indrømmer, at heller ikke denne model er uproblematisk. For at afgøre, hvilket af de fire synspunkter, der kunne ligge til grund for vores temporale diskurs, skal vi følge Dummetts strategi og se på, hvilken af modellerne, der ligger tættest på vores intuitioner om tid, som de bliver reflekteret i sproget.

Følgende citat af C. D. Broad udtrykker godt vores intuitive opfattelse af tidens gang: "Tidens gang /.../ er en kontinuerlig vækst i summen af den totale realitet" (citeret efter Dummett 2004). Broad understreger, at den temporale tilblivelse er absolut eller objektiv, men

uanset, om den er objektiv eller subjektiv, er tilblivelsen en vigtig del af vores naive tidsopfattelse. Igen uden hensyn til, om tilblivelsen er et træk ved den ydre verden, eller om den sker i bevidstheden som en "ontologisk deklination af *væren*" (Erich Klawonn i Farvrholdt:1999:33), har den en bestemt retning, der er identisk med kausalitetens retning. Men hverken præsentismen eller det sidste synspunkt kan gøre rede for en sådan tilblivelse.

Også de psykologiske tilbøjeligheder peger i retning af enten det tomme eller det halvfulde synspunkt. Mens vi har viden om nutiden og fortiden, hvilket medfører, at vi kan føle skuffelse, glæde eller lettelse over ting, der skete i fortiden, kan vi kun nære håb om eller frygt for, hvad der vil ske i fremtiden (se Michael Dummetts illustrative eksempler i Dummett 1964 og Dummett 1969). Der ser ud til at være en asymmetri mellem fremtiden og fortiden, og denne asymmetri kan også observeres som en tendens i forskellige ikke genetisk beslægtede sprog til at udtrykke det fremtidige ved brug af mere varierede og komplekse udtryksmidler end det aktuelle og det fortidige. Denne observation vender jeg tilbage til senere. Som det fremgår af ovenstående, foreligger der stærke indikationer om, at det tomme synspunkt er bedst kompatibelt med de menneskelige intuitioner om tid og med den temporale diskurs, og jeg har derfor valgt at bruge modellen med den åbne fremtid som udgangspunkt for min redegørelse af kategorien fremtids sproglige udmøntning.

Først vil jeg imidlertid afrunde den filosofiske diskussion og gøre mig nogle overvejelser om, hvorvidt det er vigtigt i en lingvistisk sammenhæng at have en passende beskrivelse af tiden som en objektiv kategori, dvs. som den er *i sig selv*.

2.2.6. Tid som objektiv kategori. En afrunding af den filosofiske diskussion

Muligheden eller umuligheden for at erkende verden, som den er *i sig selv*, er et centralt epistemologisk problem og alt for omfattende og indviklet et emne til at kunne gå i dybden med i denne afhandling. Mit udgangspunkt er ontologisk, dvs. erkendelsen betragtes som forholdet mellem subjektet og objektet. Denne tilgang er baseret på anerkendelsen af den ydre realitets uafhængige eksistens i forhold til subjektets bevidsthed. En sådan accept har flere fordele både med henblik på vores intuitioner om denne verdens beskaffenhed og på beskrivelse af de naturlige sprog. For det første indebærer den, at alle mennesker opfatter den samme verden (og den samme tid). For det andet tyder erkendelsens kompleksitet og kontinuerlighed på realitetens kompleksitet. Vi opfatter verden, som den er for os, men gennem tænkning når vi frem til et billede af verden, som den er i sig. Søren Harnow Klausen udtrykker det på følgende måde: "/Det er en/ almen realistisk antagelse /.../, at vor subjektive opfattelse af verden i hovedtrækkene udgør et troværdigt billede af virkeligheden som den er i sig selv," og Jan Faye fremsætter følgende krav til enhver metafysik om tiden: "/.../ at den kan forklare de fænomenologiske aspekter ved tidsoplevelsen." (Favrholdt 1999:136).

Hvis vi nu antager, at tiden eksisterer som et objekt uafhængigt af den menneskelige bevidsthed, og at tiden, som den er i sig selv, ikke er væsentligt forskellig fra tiden, som den er for os, kan vi også antage, at alle vil have en tilnærmelsesvis éns opfattelse af tiden, og at denne opfattelse vil komme til udtryk i sproget.

Netop fravær af sproglige midler med temporal betydning i enkelte sprog fik nogle lingvister til at konkludere, at ikke alle kulturer har et

tidsbegreb. Ofte henvises der i denne sammenhæng til B. L. Whorfs studier af amerikanske indianersprog og herunder især Hopi-folkets sprog, hvis mangel på eksplicite grammatiske udtryk for datid, nutid og fremtid ifølge Whorf var tegn på en radikalt anderledes verdensanskuelse (se Comrie 1985:4, Steedman 1997:932). Cassirer (Fleischman 1982:8) påpeger, at tempus (som den grammatikalisering af tid, der efterlyses af Whorf) til forskel fra andre verbale kategorier som modus og aspekt er et sofistikeret begreb, der kun findes i relativt udviklede kulturer, og rejser dermed indirekte kritik af Whorfs (mislykkede) forsøg på at beskrive Hopi-sproget med udgangspunkt i traditionelle grammatiske paradigmer.

Comrie anfører adskillige eksempler på "tempusløse sprog" (Comrie 1985:50) uden dog at acceptere Whorfs hypotese. Ifølge Comrie har alle kulturer en eller anden forestilling om tidens gang i en bestemt retning, fordi mennesker i alle kulturer bliver født, ældes og dør (i denne rækkefølge), og i mange, selv primitive, kulturer findes der beretninger om skabelse af verden og forfædrenes færden, der tyder på en form for fortidsbevidsthed. Disse forestillinger er ikke identiske, ikke mindst fordi udviklingen af tidsforståelsen påvirkes af omgivelserne og de kulturelle konventioner. Tidens tyranni i den vestlige verden må betragtes som resultat af en intensiv udforskning af tiden som en kvantitativ størrelse og perfektionering af tidsmålingen gennem århundreder. Nogle kulturer, herunder f. eks. australske aboriginer, har en udpræget cyklisk opfattelse af tidens gang (Comrie 1985:5), men det forekommer mig, at forestillingen om det evige kredsløb uundgåeligt må udgøre en del af enhver tidsopfattelse, fordi nogle begivenheder i vores liv bliver ved med at vende tilbage, om det nu er de fire årstider eller konventionaliserede kulturbestemte begivenheder som fødselsdage og skoleferie.

For Comrie er alt dette imidlertid irrelevant set fra et *lingvistisk* synspunkt, så længe tidens cykliske eller anden karakter ikke kommer til udtryk i sproget i form af et grammatisk element (Comrie 1985:5). Derfor ser han også bevidst bort fra de filosofiske diskussioner om tidens natur, som han ganske vist finder fascinerende, men ikke desto mindre har han svært ved at se, hvordan de kunne belyse tempus som den grammatiske kategori. (Comrie 1985:ix).

Jeg vil prøve at vise, hvordan en filosofisk tidsteori af den rette slags, nemlig det tomme synspunkt inden for den dynamiske teori, kan bidrage til en bedre forståelse og ikke mindst beskrivelse af et sprogs temporale karakteristika og den grammatiske kategori tempus. I særdeleshed vil jeg fokusere på kategorien fremtid, og hvordan dens særlige ontologiske status gør sig gældende i sproget. I det optimale tilfælde burde en sådan redegørelse hvile på en bredspektret tværsproglig analyse af forskellige typer udsagn med futurisk betydning. Dette er imidlertid ikke min ambition i denne afhandling. Jeg har valgt at undersøge nærmere den sproglige udmøntning af kategorien fremtid nærmere i en lille gruppe genetisk beslægtede sprog i det såkaldte "futurumløse område" (Dahl 2000:325) i Nordeuropa, hvor en relativ stor form- og indholdsdiversitet i forhold til fremtidsudtrykket støtter postulatet om en vag konceptualisering af fremtiden modsat fortiden eller nutiden.

2.3. Lingvistiske undersøgelser af fremtidsreferencen

Lingvistisk litteratur om fremtidens rolle i sprogenes temporale paradigmer er omfattende og inkluderer både store typologiske studier (Comrie 1985, Ultan 1978, Dahl 1985, Bybee et al. 1994), monotematiske studier om

kategorien fremtid i individuelle sprog (Wekker 1976, Christensen 1997) og kontrastive studier om enkelte fremtidskonstruktioner på tværs af to eller flere forskellige sprog (Hilpert 2007, Davidsen-Nielsen 1986, Abraham 1989, Saltveit 1960).

2.3.1. Asymmetri i tempussystemet

Mange af de tværspørglige undersøgelser har vist, at fremtidsmarkørerne generelt adskiller sig fra markering af fortid og nutid, og at den systemsymmetri, der ligger til grund for Reichenbachs indflydelsesrige tempusteori, kun er illusorisk eller operationel. I en artikel af 1927 gør Fries (jf. Hilpert 2007:24) opmærksom på to væsentlige forskelle mellem fremtid på den ene side og nutid og datid på den anden:

For det første har sprogene typisk flere måder at udtrykke den futuriske betydning på. I dansk bruger man modalverberne *ville* og *skulle*, den de-venitive konstruktion *kommer til at* plus infinitiv, verbernes præsensform i kombination med tidsadverbialer eller alene og aspektuelle konstruktioner af typen *jeg er ved at (spise)*, *jeg skal til at (spise)* osv. Også modalverberne *kunne*, *måtte*, *behøve*, *gide* og *turde* samt en række indholdsverber så som *ønske*, *forvente* og *glæde sig til* har en iboende futurisk betydning, eftersom det propositionelle indhold ofte først bliver realiseret, dvs. får en reference, efter taletidspunktet. Dette er tilfældet i sætningen *Jeg ønsker at spise suppe til frokost*, hvor det propositionelle indhold 'at spise en suppe til frokost' foreligger som en potentiel fremtidig handling, hvis realisering er ret usikker i det øjeblik, sætningen ytres, fordi et ønske ikke indeholder nogen forpligtelse med henblik på realisering af handlingen. Sætningen *Jeg må spise suppe til frokost* peger også mod

fremtiden, men i modsætning til den foregående sætning forventer vi her, at handlingen vil finde sted, fordi taleren på taletidspunktet føler sig nødsaget (modalverbet *måtte*) til at udføre handlingen på et senere tidspunkt.

For det andet bemærker Fries, at fremtidsmarkørerne ofte har en modal betydning enten i form af en bibetydning i udsagn om fremtiden, eller som en hovedbetydning i andre ikke futuriske kontekster (jf. Hilpert 2007:25). I dansk kan man f. eks. på baggrund af en skrevet tekst ikke afgøre, om sætningen *Jeg vil spise suppe til frokost* udtrykker en fremtidig handling eller talerens aktuelle intention. I det første tilfælde tager VIL skopus over hele propositionen, i det andet tager VIL kun skopus over prædikatet. Heller ikke en indsættelse af et tidsadverbiale med en entydig fremtidig betydning som *i morgen* vil fjerne tvetydigheden. Med sætningen *Jeg vil spise suppe i morgen* meddeles der, at *jeg* har et ønske om at spise suppe på det angivne tidspunkt, eller at *jeg* regner med at gøre det uden dog at have en interesse i, at handlingen finder sted. Ikke engang konteksten sikrer en utvetydig tolkning af talerens intenderede indhold.

Den desiderative betydning af det danske *ville* repræsenterer såkaldt agens-orienteret modalitet efter en terminologi lanceret af Bybee et al. som et alternativ til den traditionelle skelnen mellem deontisk og epistemisk modalitet (jf. Palmer 1986). Bybee et al. opererer med fire typer modalitet – ud over agens-orienteret modalitet er det epistemisk modalitet, talerorienteret modalitet og subordinerende modi (Bybee et al. 1994:177ff). De enkelte typer beskrives nærmere i afsnit 3.1., på nuværende tidspunkt kan vi nøjes med en kort bemærkning om, at agens-orienteret modalitet meddeler, at der findes ydre eller indre betingelser for, at agens kan fuldføre handlingen (i ovennævnte eksempel er der tale om indre tvang).

Et andet eksempel kan være det tyske kopulaverbum *werden*

(bogstaveligt *blive*), der i kombination med infinitiv typisk fungerer som fremtidsmarkør, men som i visse kontekster har en epistemisk modal betydning. I sætningen *Er wird jetzt da sein*. (Han må allerede være der, eksempel efter Comrie 1989:61) forhindrer tidsadverbialet *jetzt* (nu) en futurisk læsning og udløser en epistemisk modal læsning, nemlig at taleren finder det propositionelle indhold i sætningen sandsynligt.

Fries opsummerer sine observationer om futurum i tre hovedpointer.

(1) De leksikalske betydninger som vilje, hensigt, forpligtelse, nødvendighed og mulighed henviser inhærent til fremtidige situationer (begivenheder, processer og tilstande, se Comrie 1985:5 for en diskussion af begrebet 'situation'), og derfor er der en større chance for, at de vil udvikle sig til fremtidsmarkører. (2) I løbet af udviklingsprocessen forsvinder den oprindelige betydning gradvist til fordel for fremtidsreferencen, men (3) tabet er ikke fuldstændigt, og de leksikalske betydninger bibeholdes i form af konnotationer. Dette punkt tager Fries imidlertid straks op til revision, fordi ikke alle forekomster af de engelske fremtidsformer *will* og *shall* har de forventede konnotationer. I sætningen *You will go to your room and stay there* (Du skal gå ind på dit værelse og blive der, Hilpert 2007:25) udtrykker *will* på ingen måde subjektets vilje, men snarere en ordre fra talerens side. Denne konnotation skyldes ikke den oprindelige leksikalske betydning af *will*, men konteksten, og dette får Fries til at konkludere, at fremtidsmarkørernes konnotationer i virkeligheden er kontekstafhængige og udgør altså ikke en del af den semantiske betydning (Fries 1927:94, jf. Hilpert 2007:25).

Flere forskere, herunder Ultan (1978), Dahl (1985), Comrie (1985, 1989), Fleischman (1982), gør opmærksom på en iøjnefaldende strukturel asymmetri i tempussystemet. I mange europæiske sprog dannes nutids- og

datidsformerne typisk morfologisk ved tilføjelse af en bøjningsendelse til verbalstammen som i *danser* og *dansede* eller ved alternation af roden, f.eks. *giver* og *gav*. Fremtid derimod markeres ofte med diverse perifrastiske konstruktioner bestående af en kombination af et modalverbum, et kopulaverbum eller et bevægelsesverbum og infinitiv (*jeg vil besøge*, *ich werde besuchen* (tysk, jeg vil besøge), *буду psát* (tjekkisk, *jeg vil skrive*), *I'm going to win* (engelsk, jeg vil vinde). I mange tilfælde undlader de europæiske sprog helt at markere den futuriske betydning med en særlig verbal form, så længe fremtidsreferencen fremgår af konteksten.

I de få europæiske sprog, hvor futurum har en syntetisk form, har denne form tydeligvis udviklet sig fra markører for modalitet eller irrealis,¹⁰ f. eks. Bassols argumenterer for, at futurumsmorfemet *-bo* i latin kan føres tilbage til atematisk subjunktiv aorist, og at formen *amabo* (jeg vil elske) har en modal oprindelse, fordi formen tilsyneladende opstod som kombination af præsensparticipiet *amans* og morfemet *bhwō* og var ækvivalent med *amans fiam* med betydningen "hvis jeg kunne blive en elsker" (se Fleischman 1982:166). De klassiske syntetiske former af typen *cantabo* (jeg vil synge) afløses efterhånden af perifrastiske konstruktioner af typen *cantare habeo* i senere latin. Gennem sammensmeltning af hjælpeverbet med hovedverbet udvikles nuværende romanske standardformer for futurum som det franske *chanterai* eller det spanske *cantaré* (Fleischman 1982).

Mens Bassols analyse af det latinske syntetiske futurum er ret enestående, hersker der en relativt stor enighed i litteraturen, hvad angår den semantiske interpretation af forskellen mellem den syntetiske form

---

¹⁰ Nogle lingvister klassificerer irrealis som modalitet, se Jensen (1997:10) for en diskussion af forskellig opfattelse af modalitet i den romanske og angelsaksiske lingvistiske tradition.

cantabo og den analytiske form *cantare habeo*. Denne forskel involverer en eller anden form for aspektualitet eller modalitet, der kan betragtes som eksthension af hjælpeverbets *habere* possessive betydning (Fleischman 1982:56). Overgangen fra syntetisk til analytisk sker ifølge nogle teorier mere eller mindre bevidst som reaktion på den klassiske futurumsform mangel på ekspressivitet. Fleischman citerer bl.a. Muller, der er af den opfattelse, at fremtidskonceptet specielt i mere primitive samfund ikke fremstår som en objektiv, temporal kategori, men en "subjektiv, affektiv tidsmængde, der vil være vidne til realisering af håb, ønsker, frygter, længsler og forpligtelser." (Fleischman 1982:45). En anden teori fremsættes af Coseriu (efter Fleischman 1982:48), der anser udbredelsen af kristendommen i Romerriget som den udløsende faktor i omformning af futurum i latin. Kristendommens moralske principper reflekteres efter hans mening i det nye futurums moralske og etiske orientering, der sorterer under den deontiske modalitet (agens-orienteret modalitet hos Bybee et al. 1994). Fleischman afviser ikke disse teorier, men fremhæver, at den morfologiske dimension, dvs. den typologiske transformation fra et sprog med SOV ordstilling til et SVO sprog (også kendt fra de germanske sprog), må medtages som en vigtig del af forklaringen.

Udviklingen i latin illustrerer den strukturelle asymmetri på to forskellige måder. For det første viser den, at fremtidsformernes grammatikalisering begynder senere, og det store inventar af udtryksmidler for fremtidsreference samt de eksplanatoriske vanskeligheder i forbindelse med en semantisk analyse af udsagn om fremtiden tyder på, at grammatikaliseringsprocessen for mange sprogs vedkommende endnu ikke er afsluttet. For det andet bekræfter den tendensen blandt de europæiske sprog til at udtrykke fremtid analytisk (selv om der for de romanske sprogs

vedkommende kun er tale om en fase i udviklingen). Denne tendens er så stærk, at Ultan omsætter den til et implikationelt universalie: Hvis et sprog har morfologisk markering af fremtid, må datid og nutid i dette sprog også være morfologiske (Ultan 1978:91).

Også Comrie (1985) gør rede for temporal asymmetri, eller mere præcist temporale asymmetrier på tværs af sprogene. Han bemærker, at mange sprog, herunder de fleste europæiske, skelner grammatisk set tydeligt mellem fortid og ikke-fortid, hvorimod distinktionen mellem fremtid og ikke-fremtid er uklar eller slet ikke eksisterende. Som jeg har været inde på tidligere, bruger flere europæiske sprog, som ikke nødvendigvis tilhører samme sprogfamilie, typisk verbernes præsensform til at udtrykke fremtid, f.eks. dansk *jeg går i morgen* svarer til *ich gehe morgen* på tysk og *minä menen huomenna* på finsk. De alternative fremtidskonstruktioner i disse sprog er ifølge Comrie forbeholdt situationer, hvor brug af præsens ville kunne medføre en misfortolkning af talerens intention. På den anden side findes der også en række sprog, hvor det ikke er muligt at anvende den samme form for fremtids- og nutidsreference. I mange tilfælde skyldes denne umulighed imidlertid ikke opbygningen af sprogets temporale system, men dets modale struktur. Dette gælder bl.a. for det australske sprog Dyirbal, der opererer med oppositionen realis og irrealis, hvor realis henviser til situationer, der har fundet sted, og irrealis anvendes om hypotetiske situationer inklusiv forudsigelser om fremtiden (Comrie 1985:45).

Et vigtigt argument for asymmetri i de grammatiske tempussystemer stammer fra psykolingvistikken og specielt studier om modersmålstilægnelse, der har afsløret, at børn i alle sprog erhverver grammatisk fremtid betydeligt senere end de øvrige tempusformer (jf. Clark

1970).

2.3.2. Modal eller temporal interpretation af futurum?

Fremtidens særlige status i forhold til datid og nutid i lyset af de lingvistiske data har været årsag til en del kontroverser blandt lingvisterne, og det terminologiske spørgsmål om, hvorvidt *futurum* skal beskrives som et tempus på lige fod med præsens og præteritum eller som en modal kategori, er fortsat åbent. Før jeg tager stilling til denne diskussion og afgør, om den overhovedet er relevant i herværende sammenhæng, vil jeg se nærmere på argumenterne for og imod hhv. en temporal og modal interpretation af udsagn om fremtiden.

Allerede ved første blik står det klart, at enhver diskussion om tempus og modalitet på tværs af teorierne nødvendigvis må løbe ind i definatoriske vanskeligheder. Jensen (1997) gør eksempelvis opmærksom på, at opfattelsen af modalitet i den romanske lingvistiske tradition er forskellig fra opfattelsen af modalitet i den angelsaksiske tradition. Mens den romanske tradition betragter modalitet som "afsenders tilstedeværelse i ytringen", og "enhver ytring /er dermed/ modal" (Jensen 1997:10), skal en ytring ifølge den angelsaksiske tradition "skildre tilstande uden for den faktiske verden, /.../ andre mulige verdener" (Jensen 1997:10) samtidig med, at den skal sige noget om afsenderens relation til det propositionelle indhold, for at kunne betragtes som en modal ytring. Et udsagn som *Jeg spiser suppe til frokost* er modal efter den romanske tradition, fordi den udtrykker, at taleren (afsenderen) finder det propositionelle indhold sandt, men ikke modalt efter den angelsaksiske tradition, der vil lægge vægt på, at udsagnet er faktisk, dvs. sandt i denne verden.

Comrie hævder det samme om udsagnet *It will rain tomorrow* (Det vil regne i morgen), fordi det er sandt på et bestemt tidspunkt efter nuet, og dets sandhed kan verificeres (eller falsificeres) på det givne tidspunkt i fremtiden. Udsagnet *It may rain tomorrow* (Måske regner det i morgen) henviser på den anden side til en mulig verden, hvor det er tilfældet, at det regner i morgen. Udsagnets sandhedsværdi kan ikke bestemmes ved at vente til i morgen og se, om det regner eller om det holder tørt, fordi begge situationer er kompatible med *it may rain* (måske regner det), faktisk skal sandhedsbetingelserne for et sådant udsagn defineres ved hjælp af eksistentiel kvantifikation over de mulige verdener, hvor det er sandt, at det regner i morgen¹¹. Dette får Comrie til at konkludere, at "det er muligt at have udsagn om fremtiden, som ikke nødvendigvis er modale" (Comrie 1985:44). Med denne konklusion tager Comrie realisternes parti i forhold til fremtidens ontologiske status, idet han tilskriver udsagn om fremtiden en bestemt sandhedsværdi – de er enten sande eller falske på taletidspunktet.

Comries forståelse af modalitet tager udgangspunkt i logikkens (både modal- og tidslogikkens) "mange-verdens-tolkning" (Øhrstrøm 1999:73). I de naturlige sprog findes der mange udsagn som *It may rain tomorrow* (se ovenfor), der ikke har en reference i den faktiske verden. Hvis det er korrekt, at et udsagns betydning er defineret både ved dets ekstension (reference) og intension (mening)¹², må disse udsagn nødvendigvis betragtes som værende uden betydning, hvilket imidlertid strider imod vores sprogfering og intuitioner. For at undgå paradokset har modallogikkerne med udgangspunkt i W. Leibniz' teorier foreslået, at

---

¹¹ Der findes mindst en mulig verden, hvor det er tilfældet, at det regner i morgen.

¹² Denne beskrivelse af betydning er baseret på Carnap (1947) jf. Chierchia et al. (2000), og kan føres tilbage til Freges artikel *Über Sinn und Bedeutung* af 1892 (Ludlow 1997).

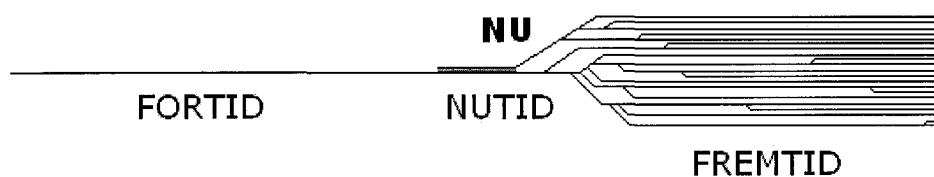
sandhedsværdien for kontrafaktiske udsagn af typen *It may rain tomorrow* kan oprettes ved reference til mulige, ikke-faktiske verdener. En proposition kan "siges at være sand i en given verden (virkelig eller imaginær), men falsk i en anden. En proposition, som kan siges at være sand i alle mulige verdener, er en eviggyldig sandhed" (Lauridsen 1988:145, for en detaljeret redegørelse af de mulige verdeners semantik se værker af David K. Lewis, Saul Kripke, Jaakko Hintikka og andre).

Alwood (1995) beskriver modalitet som en tilgængelighedsrelation mellem vores egen verden og et sæt af mulige verdener. Disse verdener er ikke fuldstændig identiske, men de indbyrdes forskelle er minimale, og selv om ikke alt, hvad der er tænkeligt (*conceivable*) i en verden, vil være det i en anden verden, opstår relationerne mellem alle disse verdener i kraft af deres lighed – Alwood bruger termen *conceivability relation*. Hver modalitet svarer således til en bestemt tilgængelighedsrelation, som vist ovenfor med udsagnet *It may rain tomorrow*. I modsætning til Comrie mener mange logikere og lingvister, at udsagn om fremtiden som *It will rain tomorrow* ikke har en reference i den faktiske verden, dvs. den verden, som er aktuel på taletidspunktet, og en passende beskrivelse af deres semantik må således involvere henvisning til de mulige verdener.

I tidslogikken opererer man ofte med en model af tiden som et forgreningssystem (jf. Øhrstrøm 1999:74 og Favrholt 1999:80ff). Ved siden af de aktualiserede forløb foreligger der ikke realiserede, parallelle forløb, der giver mulighed for at tale om det kontrafaktiske, noget som kunne have været, hvis noget i fortiden havde været anderledes (sml. med modallogikkens mulige verdener). Nuet udgør et vigtigt forgreningsskæbepunkt, idet begivenhedernes gang i fremtiden afhænger af de aktuelle processer og beslutninger. Hver beslutning rummer et potentielt forløb, der igen rummer

forskellige beslutninger (se figur 3). Derfor skal udsagn om fremtiden ikke betragtes som bestemte udsagn med en entydig sandhedsværdi¹³, men snarere som mere eller mindre kvalificerede bud på, hvilket af de potentielle parallelforløb der bliver realiseret. Vores viden om verden, kendskab til de kausale love og ikke mindst en regelmæssig gentagelse af både naturlige og kulturafhængige fænomener gør fremtiden i høj grad forudsigelig, men på ingen måde sikker.

Figur 3

På baggrund af de tidslogiske og modallogiske modeller har en række lingvister og heriblandt specielt semantikere foreslået, at ytringer om fremtiden bør behandles som modale udsagn. Ifølge Enç (1996) er et udsagns temporale karakteristika ikke nok til at kunne beskrive en (frem)tidsmarkør som tempus, og med henvisning til bl.a. Jespersen, Comrie, Ultan og Yavas, der alle sammen påpeger det usikre og spekulative ved udsagn om fremtiden i modsætning til udsagn om fortiden, fremfører

¹³ Flere moderne tidslogikere, herunder A. N. Prior, afviser tanken om det udelukkede tredjes princip (*tertium non datur*), der siger, at alle propositioner enten er sande eller falske, og der findes ingen tredje mulighed. Afvisning af det udelukkede tredje tilskrives Aristoteles, der ifølge skolastikeren Richard Lavenham var af den opfattelse, at "udsagn om den kontingente fremtid hverken er sande eller falske i dag" (Favrholdt 1999:79). Samtidig vil tidslogikerne nødtigt tilslutte sig det modsatte princip *tertium quid*, der siger, at der findes en tredje mulighed, om det så er en tredje sandhedsværdi (som Aristoteles blev tolket af den polske logiker Jan Lukasiewicz) eller ingen sandhedsværdi (se en detaljeret diskussion af denne problemstilling i Dummett (1963) og Dummett (2004)).

han en overbevisende argumentation for en modal interpretation af de engelske fremtidskonstruktioner med *will*.

Enç mener, at deontiske modalverber¹⁴ i modsætning til tempora kan kvantificere enten universelt eller eksistentielt over de mulige verdener, og bør derfor behandles som sætningsoperatorer. Modalverbet *must* i sætningen *John must leave* skal altså interpreteres som 'den modale sætning *S* er sandt i verden *V* på tidspunktet *i*, hviss¹⁵ der findes et tidsinterval *i'* i hver verden *V'*, som er tilgængelig for *V*, således at $i < i'$ og *S* er sand i $\langle V', i' \rangle$, hvor *i* er det oprindelige evalueringstidspunkt, dvs. taletidspunktet. Den samme interpretation, hævder Enç, gør sig gældende for sætningen *John will leave* (John vil gå), idet de 'tilgængelige verdener' er de verdener, som er konsistente med forudsigelser om John og hans afgang, og i hver eneste af disse verdener skal John gå på et tidspunkt i fremtiden.

En sådan analyse vil medføre en opdeling af de deontiske modalverber i par, der repræsenterer samme modalitet, men hvor det ene verbum fungerer som en nødvendighedsoperator, der kvantificerer universelt (over alle tilgængelige mulige verdener), og det andet som en mulighedsoperator, der kvantificerer eksistentielt (over nogle tilgængelige mulige verdener). Således indgår de deontiske betydninger af modalverberne *must* og *may*, som kan ses i sætningerne *You may leave* og *You must leave*, i opposition med hinanden, idet *may* udtrykker tilladelse og involverer eksistentiel kvantifikation, og *must* udtrykker forpligtelse og involverer universel kvantifikation.

---

¹⁴ Enç vælger at se bort fra de epistemiske modalverber som *must* i sætningen *Sally must be in her office now* (Sally må allerede være på sit kontor), der udtrykker talerens vurdering af det propositionelle indholds sandsynlighed og involverer altså ikke fremtid, hvorfor de er irrelevante for hans diskussion af *will*. Se også beskrivelse af agens-orienteret modalitet og epistemisk modalitet i Bybee et al. 1994.

¹⁵ *hwiss* er den formallogiske forkortelse for 'hvis og kun hvis'

Ud over den deontiske læsning har *may* og *must* også en epistemisk læsning som i sætningerne *Sarah may be in her office* (Sarah er muligvis på sit kontor) og *Sarah must be in her office* (Jeg er sikker på, at Sarah er på sit kontor). Også i den epistemiske betydning danner modalverberne *must* og *may* et par. Mens det første udtrykker, at Sarah er på sit kontor i alle mulige verdener, som er konsistente med talerens aktuelle viden, signalerer *may*, at de mulige verdener, som er konsistente med talerens aktuelle viden, omfatter en verden, hvor Sarah er på sit kontor.

En lignende relation består ifølge Enç mellem *will* og *may* i sætningerne *Susan will bring her Finnish friend to the party* (Susan vil tage sin finske ven med til festen) og *Susan may bring her Finnish friend to the party* (Susan vil måske tage sin finske ven med til festen). Begge sætninger indeholder en forudsigelse om Susan og festen, men den første forudsigelse er intuitivt kraftigere end den anden. *May* fungerer også i denne betydning som en mulighedsoperator, og sætningen *Susan may bring her Finnish friend to the party* er altså sand, hvis der findes mindst en mulig verden konsistent med den aktuelle forudsigelse om, at Susan tager sin ven med til festen i denne verden på et tidspunkt i fremtiden. *Will* derimod kvantificerer over alle mulige verdener, der er konsistente med den aktuelle forudsigelse og må betragtes som en nødvendighedsoperator, der står i opposition til *may* i modalitetstypen 'forudsigelse'. En lignende interpretation af de engelske fremtidskonstruktioner med *will* foreligger i Kamp og Reyle (1993), der baserer deres modelteoretiske redegørelse på en tidligere diskuteret model af forgrenet tid, hvor fremtiden er åben, og hver gren, der udgår fra nuet, repræsenterer et muligt forløb.

Også Huddleston 1995 (efter Hilpert 2007) fremfører en række formelle argumenter mod en temporal fortolkning af de engelske

konstruktioner med *will* og *be going to*. Ud over det "morfologiske" argument gør han opmærksom på, at *will* har de samme formelle karakteristika som prototypiske modalverber, dvs. det forekommer altid i finit form, danner ikke imperativ, styrer ikke nominelle fraser og står sammen med et indholdsverbum i infinit form. Desuden står *will* ikke i paradigmatiske relation med præsens og præteritum, men kan kombineres syntagmatisk med begge (se diskussion i Hilpert 2007:28). Huddleston finder ovenstående argumenter tilstrækkelig stærke til at kunne konkludere, at engelsk ikke har *futurum* som regulært tempus.

Modale teorier om fremtiden er på ingen måde begrænsede til sprog, hvor den futuriske betydning signaleres med modalverber, hvilket antyder, at den modale fortolkning ikke skyldes de pågældende modalverber, men snarere en underliggende opfattelse af fremtiden som en sum af mulige parallelle forløb, hvoraf kun et bliver realiseret.

Janssen (1989, efter Hilpert 2007), Vater (1975), Marillier (1997, efter Leiss 2001), Tanaka (2000, efter Leiss 2001) og andre foreslår eksempelvis en modal analyse af de tyske fremtidskonstruktioner med *werden* – oprindeligt et simpelt forandringsverbum, der først udviklede sig til en aspektuel markør i inkoative konstruktioner med præsens participium (jf. Saltveit 1962) og senere til en intentionsmarkør (jf. Hilpert 2007:11). I moderne tysk er funktionen af fremtidskonstruktioner med *werden* omstridt. Mens traditionelle grammatiker betegner kombinationen af *werden* og infinitiv som futurum (Futur, Futurform) eller omskrevet futurum (Futur-Umschreibung, efter Saltveit 1962:22), bliver det af mange foreslået, at konstruktionen bør betragtes som "Begriff der Wahrscheinlichkeit" (Saltveit 1962:24), der både kan anvendes om nutiden, som i *Karl wird jetzt schon in Berlin sein* (Karl må allerede være i Berlin, eksempel efter Saltveit

1962:24), og om fremtiden *Das wird hier stehen* (Det skal stå her). Pauls Deutsche Grammatik gør desuden opmærksom på en konkurrence mellem *werden* + infinitiv og imperativ, specielt hvis der er tale om en energisk ordre (sml. med engelsk *Become impure, shameful or deceitful or you will not enter New Jerusalem* (Johannes åbenbaring 21:27)).

Saltveit slår fast, at konstruktionens funktion må betragtes som modal både ved potentiel og imperativisk brug, og henviser til sprogfilosofiens (Franz Brentanos) forklaring af den modale betydning ud fra en iboende usikkerhed, der er knyttet til fremtidsbegrebet (Saltveit 1962:24ff).

Også fremtidskonstruktioner med bevægelsesverber *gå* og *komme* og deres kognater i de europæiske sprog bliver ofte beskrevet i modale termer. Dette er f. eks. tilfældet i Fleischman (1982) og Binnick (1971), der identificerer en række semantiske træk, der synes at være fælles for alle de-andative konstruktioner¹⁶, herunder intentionalitet og imminens, der begge to sætter agens i fokus, og intentionalitet fremhæver endda agentens egen vilje.

Som vist i Platzak (1979) og andre steder i litteraturen, kan de deiktiske verber *gå* og *komme* repræsentere en begivenhed set fra to forskellige perspektiver. Denne perspektivering gør sig også gældende i fremtidskonstruktionerne med de to bevægelsesverber, men det afgørende er ifølge Fleischman, at der i begge tilfælde fokuseres netop på iagttageren,

---

¹⁶ Bybee introducerer et detaljeret terminologisk apparat til beskrivelse af "de interne eller eksterne vilkår, under hvilke en agens med egen vilje handler i en situation" (Bybee et al. 1994:319, min fri oversættelse). Begrebet *andativ* beskriver en situation, hvor agens bevæger sig væk fra det deiktiske centrum, og begrebet *venitiv* beskriver en situation, hvor agens bevæger sig hen imod det deiktiske centrum (jf. Haušildová 2006). *De-andativ* konstruktion er således en konstruktion, der har udviklet sig fra et *andativt* verbum - *gå* og dets kognater, mens *de-venitiv* konstruktion indeholder *komme* eller dets kognater.

ego: enten bevæger begivenhedshorizonten sig hen imod iagttageren (dette perspektiv udtrykkes med *komme*), eller også går iagttageren aktivt bevægelsehorizonten i møde (konstruktioner med *gå*; se også diskussionen i Haušildová 2006). En modal interpretation af fremtidskonstruktioner med bevægelsesverber er altså plausibel forudsat, at vi har en passende definition af modalitet, hvad der bringer os tilbage til diskussionen af de definatoriske flaskehalse.

Kendetegnende er i denne sammenhæng termen *prediction* (forudsigelse). Lyons konkluderer i sin redegørelse af forholdet mellem tid og modalitet, at det, "hvad der giver sig ud for at være en assertion om en fremtidig begivenhed eller tilstand nødvendigvis må være en subjektivt modaliseret ytring: snarere en forudsigelse end en assertion" (Lyons 1977:815, min oversættelse). Dahl (1985) o.a. bruger på den anden side udtrykket *prediction* eller *pure prediction* (den rene forudsigelse) om udsagn, hvis betydning de betragter som værende fuldstændig fri for modale overtoner.

I sin artikel *On Identifying Future Tenses* (1989) diskuterer Comrie forskellige standpunkter for og imod anerkendelse af futurum som del af tempussystemet. Han finder argumenter for en modal interpretation af futurum overbevisende, men ikke tilstrækkelige til at afvise futurum som tempus. Eftersom en generel lingvistisk teori skal kunne gøre rede for tempussystemer i alle sprog, ville det være nødvendigt at vise, at intet sprog har et grammatikaliseret futurum (Comrie 1985:45), hvilket imidlertid ikke synes at være tilfældet. Comrie indrømmer, at sprog, der opfylder dette kriterium, er der få af, men de eksisterer, og denne påstand illustrerer han med en række eksempler fra litteraturen. Nogle sprog kan f. eks. udtrykke, hvor langt væk i fremtiden en begivenhed ligger, og på baggrund af den

temporale afstand fra nuet kan de skelne mellem den nære og den fjerne fremtid. I Haya anvendes én grammatisk konstruktion til at referere til situationer, som ligger tidsmæssigt efter "i morgen" og en anden konstruktion til at referere til "i morgen". Andre sprog, herunder Hua, har tempussystemer opbyggede omkring oppositionen fremtid versus ikke-fremtid og deres futurumsformer kan aldrig forekomme i modale kontekster uden fremtidsreference. I sprog som disse, mener Comrie, giver det mening at betragte futurum som et regulært tempus (Comrie 1985:46). Han konkluderer, "at spørgsmålet, om en bestemt form i et bestemt sprog kan klassificeres som *tempus* futurum, kræver en detaljeret og indsigtfuld analyse" (Comrie 1989:63, min oversættelse).

På baggrund af en sådan analyse for de europæiske sprog kan man sige, at "futurum /i disse sprog/ er en svag eller ikke eksisterende grammatisk kategori" (Comrie 1985:48). Til en lignende konklusion når Östen Dahl (Dahl 1985), der har foretaget en omfattende undersøgelse af de såkaldte TMA-kategorier, dvs. tempus, modus, aspekt, i 64 forskellige sprog, heraf 21 indoeuropæiske. Formålet med undersøgelsen var at identificere et begrænset antal tværlingvistiske kategorier, hver karakteriseret med et bundt af typiske morfosyntaktiske og semantiske egenskaber, der ville kunne beskrive TMA-kategorier i individuelle sprog. Den universelle kategori, der ifølge Dahl ligger til grund for de fleste former typisk betragtede som futurum, betegner Dahl som FUT. Kategorien var repræsenteret i ca. 50 sprog, og overraskende blev den markeret morfologisk i 27 tilfælde, hvad der placerede FUT blandt de tre kategorier med hyppigst forekommende morfologisk markering. Undersøgelsen bekræftede dog samtidig, at fremtidsreferencen bliver markeret mindre konsistent end fortidsreferencen. Ofte optrådte FUT i kombination med

andre kategorier, og tilsammen dannede de komplekse TMA-kategorier så som konditionalis.

Det fremgår af Dahls data, at de mest typiske forekomster af FUT involverer handlinger, som er planlagt af agens, og 'intention' udgør altså en del af FUT-prototypen. Fremtidsreferencen er et mere konstant element i FUT end de modale træk, hvad der gør fremtidsreferencen til den dominante egenskab ved FUT. På baggrund af denne observation fastslår Dahl, at den traditionelle opfattelse af futurum som tempus kan forsvares.

2.3.3. Nogle betragtninger om fremtidens status i de grammatiske systemer

Som opsummering på vores diskussion om fremtidens status i de grammatiske systemer kan vi opstille følgende betragtninger.

Hele debatten er præget af terminologisk forvirring, der vanskeliggør en egentlig sammenligning af de forskellige standpunkter. På baggrund af de epistemologiske (og ontologiske) observationer om fremtidens natur kan man konstatere, at udsagn om fremtiden skal beskrives som modale, hvis modalitet defineres bredt som en logisk-semantisk kategori, der involverer henvisning til de mulige verdener.

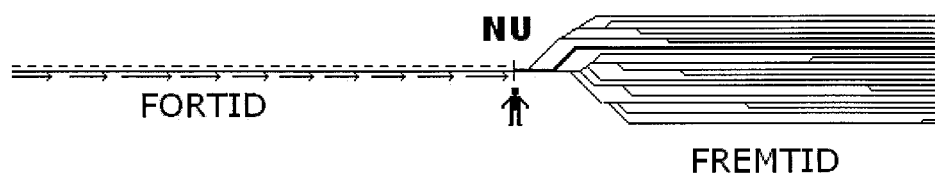
I en snævrere lingvistisk forstand skal disse ytringer imidlertid beskrives som en kompleks grammatisk TMA-kategori karakteriseret både ved modale, temporale og aspektuelle træk. Disse træk er mere eller mindre fremtrædende i de enkelte sprog. I de sprog, hvor de temporale træk tydeligt udkonkurrerer de modale og de aspektuelle, er det berettiget at tale om futurum som *tempus*, hvis tempus forstås som grammatikaliseret udtryk for en temporal position (Comrie 1985:9). Derimod i de sprog, hvor

fremtidsreferencen kun forekommer som en bibetydning, bør udsagn om fremtiden behandles som en aspektuel eller en modal kategori. Så længe valget mellem to eller flere fremtidskonstruktioner i et sprog ikke kan forklares ud fra deres forskellige tidsreference, men andre faktorer, må det betyde, at disse konstruktioner udtrykker mere end blot en temporal position, og deres behandling som futurum er således uhensigtsmæssig, medmindre der opereres med en bredere definition af tempus.

2.4. Den sproglige udmøntning af fremtid

I afsnit 2.2. diskuterede jeg forholdet mellem tiden *per se* og måden, den bliver opfattet på af den menneskelige bevidsthed. Jeg antog på baggrund af en række forskelligartede argumenter, at tiden *i sig selv* har nogle egenskaber, som er uafhængige af vores erkendelse, og som vil blive opfattet éns af alle mennesker uanset de eksterne omstændigheder og internaliserede kulturelle eller samfundsmæssige normer. Lad os nu se nærmere på, hvordan disse egenskaber kommer til udtryk i sprog og specielt i udsagn om fremtiden i det såkaldte futurumløse område (jf. Dahl 2000). De relevante egenskaber er fremstillet grafisk i følgende model (se figur 4).

Figur 4

Det fremgår af modellen, at tiden er dynamisk, og en beskrivelse af

tiden må nødvendigvis inddrage observatørens perspektiv. Tiden har også en retning, og denne retning går fra venstre til højre, dvs. fra fortiden til nutiden. Observatørens position i tiden og taletidspunktet for hans ytringer er markeret som NU. Selv om man tilsyneladende kunne indvende, at taletidspunktet kunne ligge hvor som helst på linien, er det klart ved nærmere eftertanke, at alle udsagn fremsættes i nuet. Man kan godt henvise til tidligere udsagn, men dette vil igen ske med et udsagn, der bliver fremsat her og nu. Den fulde linie til venstre for nuet repræsenterer alle situationer, der nogen sinde har fundet sted, og som tilsammen udgør det virkelige historieførløb – summen af realitet. Den stiplede linie forestiller blot et ud af uendeligt mange kontrafaktuelle parallelle forløb, som kunne have været aktuelle, hvis noget i fortiden havde været anderledes, f. eks. hvis Tjekkiet ikke havde vundet ishockey-turneringen ved OL i 1998 eller hvis Berlinmuren aldrig var faldet. Grene, der udgår af nuet, forestiller de mulige forløb i fremtiden. Det er ukendt på taletidspunktet, hvilket forløb der bliver realiseret, om end visse forløb har større chance for at blive realiseret end andre. Vi har altså erstattet Tooleys åbne fremtid (jf. Tooley 1997) med den forgrenede fremtid, der bedre illustrerer, at nogle forløb er mere sandsynlige i kraft af de naturlige og kulturelle lovmæssigheder og også talerens aktuelle intentioner. Denne model vil danne udgangspunkt for min diskussion af den sproglige udmøntning af fremtid i de skandinaviske sprog, der ifølge Dahl (2000) udgør kernen i det såkaldte futurumløse område.

Både dansk, norsk og svensk, som er mine fokussprog i denne afhandling, disponerer over flere forskellige fremtidsmarkører, herunder konstruktioner med modalverber, konstruktioner med *kommer til at* (norsk: *kommer til å*, svensk: *kommer att*) og futurisk præsens, men ingen af disse

markører kan betragtes som dét centrale fremtidsudtryk eller endda som en regulær tempusform futurum. Årsagerne til denne situation vil blive belyst i følgende kapitel, hvor inventaret af fremtidsmarkører i de tre skandinaviske sprog beskrives med henblik på de enkelte konstruktioners konceptuelle motivation, grammatikalisering, semantik og funktion.

3. Fremtidsreference i dansk, norsk og svensk

Det er blevet bekræftet af mange typologiske undersøgelser (bl.a. Ultan 1978, Dahl 2000, Bybee & Pagliuca 1987, Bybee et al. 1991, 1994), at grammatiske fremtidsmarkører i langt de fleste sprog har udviklet sig fra et begrænset antal leksikalske kilder samt grammatiske markører af henholdsvis præsens og perfektivt eller imperfektivt aspekt, hvis semantik inhærent fordrer en futurisk læsning. Disse kilder kan henføres til tre domæner: modalitet, deiktiske bevægelsesverber og aspekt, der hver især har dannet baggrund for en partikulær grammatikalisering af fremtidsreferencen. Jeg vil i de følgende afsnit systematisk gennemgå markører af fremtidsreference i de skandinaviske sprog på basis af deres tilhørsforhold til de respektive domæner.

3.1. Modalitet og fremtidsreference i de skandinaviske sprog

3.1.1. Modalverber som markører af fremtidsreference

De skandinaviske sprog har ligesom de øvrige germanske sprog et rigt inventar af modalverber, der varetager en række forskellige funktioner i sproget. Markering af fremtidsreferencen er blot en af disse funktioner, og det er nødvendigt at tage alle funktionerne i betragtning for at nå frem til en adækvat beskrivelse af den sproglige repræsentation af fremtid (baseret på modalitetsdomænet).

I de skandinaviske sprogs moderne grammatikker er det ikke almindeligt at betragte udsagn med futurisk betydning som et tempus på linie med præsens og præteritum (som en undtagelse kan nævnes Holms *Deskriptiv svensk grammatik*, hvor *futurum* eksplicit beskrives som en

tidsform, der udtrykker, at noget vil ske i fremtiden, se Holm 1970:89¹⁷). Typisk fremstilles tempussystemet i dansk, norsk og svensk som todelt med præsens og præteritum som hovedtempora, der i deres basisbetydning beskriver henholdsvis det nærværende eller det forgangne, men som også kan udtrykke andre betydninger, der kan udledes fra de to basisbetydninger. Præteritum som "afstandsform" (jf. Diderichsen 1939) kan således bl.a. anvendes til at betegne kontrafaktualitet, mens præsens også kan bruges om det, som er og altid har været, om det som plejer at ske og ikke mindst om det fremtidige (Diderichsen 1971, König & Auwera 1994). De centrale fremtidsudtryk, der omtales i dette og de følgende kapitler, skal betragtes som specialtilfælde af denne præsensbrug.

Til trods for det rige inventar af modalverber i dansk, svensk og norsk nævnes *vil* (kun for dansk og norsk) og *skal* (på svensk *ska* eller *skall*) som de mest kanoniske fremtidsmarkører i de tre sprog (jf. Christensen 1996:36, Holm 1970:89, Næs 1965:266, Johnsen 1987:376, Becker-Christensen & Widell 2001:98, Mikkelsen 1911:383 o.a.).

Enkelte grammatikker påpeger, at også andre modalverber kan udtrykke fremtidighed, men kun som konsekvens af deres modale kernebetydning. Mikkelsen deler således modalverber i to grupper efter deres lideart (modalitet). Den omskrevne lideart omfatter verber *ville*,

---

¹⁷ Denne praksis var ret almindelig i ældre, latinpåvirkede grammatikker, men i løbet af det 20. århundrede blev sprogforskerne og grammatikskriverne mere opmærksomme på den aktuelle sprogbrug og de traditionelle kategoriers begrænsninger. Ikke desto mindre er det netop den traditionelle beskrivelse af de skandinaviske sprogs grammatiske systemer, der er fremherskende i fremmedsprogsundervisningen. Lærere af svensk lærer fortsat, at *skola* er det vigtigste fremtidsudtryk i svensk, og det forekommer, at konstruktionen med *skall* bliver præsenteret som svensk futurum, f. eks. i finske skoler (jf. Christensen 1997:36). Denne tendens er på den ene side naturlig i betragtning af, at fremmedsprogsundervisningen ofte foregår kontrastivt og trækker på elevernes forhåndenværende grammatiske viden. På den anden side indebærer denne fremgangsmåde den fare, at eleven tilegner sig forkerte principper, som kan blive til en dårlig vane i pågældendes sprogbrug.

skulle, kunne, turde og *måtte*, af hvilke kun *måtte* ikke udtrykker fremtid generelt eller en fremtidig mulighed (Mikkelsen 1911:383). Også Becker-Christensen & Widell mener, at modalverbum i forbindelse med infinitiv oftest udtrykker noget fremtidigt, fordi modalverber typisk betegner forhold ud over det faktiske som mulighed, ønske og nødvendighed, og ”dette er noget der rækker ud over taletidspunktet” (Becker-Christensen & Widell 2001:98). Ifølge Togeby er *eftertid* (i denne afhandling betegnet som fremtid) en relativ tid, ”der ikke er deiktisk bestemt i forhold til kommunikationssituationen, men relativt til den omtalte situation som en fra-nu-af-tid” (Togeby 2003:113). Da den menneskelige bevidsthed ikke har adgang til fremtiden, kan denne kun beskrives modalt ved hjælp af kategorier som sandsynlighed, nødvendighed, mulighed eller ønske. Modalverber på den anden side angiver altid *eftertid* i forhold til den tid, de er forankret i, dvs. præsens eller præteritum (Togeby 2003:113f). Diderichsen henviser til en ældre kilde, der foreslår at kalde modalverberne ’forudsætningsverber’, fordi de ikke betegner handling, tilstand eller overgang, men en forudsætning (mulighed, nødvendighed, vilje og lign.) for, at en handling kan finde sted. I denne henseende minder de om verber som *ønske, håbe, vove* og *evne*, hvis betydning også skal udfyldes med et verbalbegreb, men i modsætning til disse er modalverbernes betydning mere abstrakt og uselvstændig, hvilket medfører, at deres forbindelse med infinitiven er snævrere (uden infinitivmærket *at*), og at infinitiven som regel ikke kan erstattes med et substantiv (Diderichsen 1971:62).

Modalverber, ikke blot i de skandinaviske sprog, men generelt, er nok det leksikalske materiale, der har størst potentiale til at udvikle sig til fremtidsmarkører, dels på grund af modalverbernes semantik, der er kompatibel med min beskrivelse af fremtid som en modal kategori i bred

forstand (se afsnit 2.3.3.), og dels på grund deres syntaktiske opførsel. Modalverber opererer over propositioner, hvis verbale kerner de tager som infinitte komplementer. I udsagnet *Jeg skal spise frokost kl. 13* opererer modalverbet *skal* over propositionen *Jeg spiser frokost*, der på ytringstidspunktet er "uevalueret" (Boye 2001:21), dvs. at det ikke er muligt at bestemme den indlejrede propositions sandhedsværdi på det pågældende tidspunkt. Evalueringen er udskudt til senere, hvilket medfører, at den modale konstruktion får en futurisk betydning.

Om evalueringen af det "ikke modale residuum" (Boye 2001:21) potentielt kan finde sted i fremtiden eller i nutiden, afhænger i høj grad af modalitetstypen. I traditionel lingvistik skelnes der grundlæggende mellem to typer modalitet: epistemisk og deontisk. Mens epistemisk modalitet giver udtryk for talerens "viden og tro" (Lyons 1977:793) eller "holdning snarere end fakta" (Lyons:1977:681-2), udtrykker deontisk modalitet "nødvendighed eller mulighed af handlinger, der udføres af moralsk ansvarlig agens" (Lyons:1977:823, min oversættelse). Ved siden af de to grundtyper anvendes ofte en eller flere andre, mere *ad hoc* definerede typer som aletisk modalitet (von Wrights system, efter Palmer 1986), dynamisk modalitet (også foreslået af von Wright som "fysisk modalitet vedrørende evne og andre fysiske relationer", citeret efter Boye 2001:22), prospektiv modalitet (foreslået bl.a. af Brandt for danske modalverber med futurisk betydning, jf. Brandt 2002), taler-orienteret modalitet (bl.a. hos Davidsen-Nielsen som paraplybegreb for evne, vilje, beslutsomhed, tilbøjelighed, aftale, jf. Davidsen-Nielsen 1986 og andre).

Et alternativ til den traditionelle klassifikation udgør et system introduceret af Bybee et al. med henblik på grammatikalisering af fremtidskonstruktioner. *Agens-orienteret* modalitet udtrykker ønsker, behov,

forpligtelse eller evne hos en agens i forhold til en handling, *taler-orienteret* modalitet derimod omfatter interpersonelle talehandlinger så som imperativ, permissiv m.m. (jf. Hilpert 2007:35), og *epistemisk* modalitet beskrives i overensstemmelse med den traditionelle opfattelse som talerens vurdering af en begivenheds sandsynlighed (Bybee et al. 1994). Bybee har konstateret, at agens-orienteret modalitet set fra et tværprogligt perspektiv sjældent kommer til udtryk gennem verbal bøjning, mens dette ofte er tilfældet ved taler-orienteret modalitet. Hun bemærker også, at modaliteter som 'ønsker', der beskriver en psykologisk tilstand (den indre tvang), typisk markeres på lignende måde som 'forpligtelse' (den ydre tvang), der henviser til interpersonelle relationer (jf. Hilpert 2007:36).

3.1.2. Semantisk afgrænsning af modalverbernes fremtidsvarianter

De fleste modalverber i de skandinaviske sprog kan varetage flere modale funktioner. Denne multifunktionalitet er kontekstbunden, dvs. de forskellige modale læsninger udløses gennem samspillet mellem modalverbet og de kontekstuelle omgivelser. Christensen (1997) identificerer fire hovedfunktioner af det svenske hjælpeverb *skola*: deontisk, epistemisk, intentionel og prædiktional. Lad os se på følgende eksempler (jf. Christensen 1997:170):

- 1) Du ska lägga knivarna i översta lådan.
- 2) Laserknivar ska (visst) vara väldigt bra.
- 3) Jag ska köpa laserknivar nästa gång.
- 4) Det ska bli gott med en kopp te.

Christensen analyserer ovennævnte udsagn ved henvisning til relationer mellem tre baggrundsfigurer: en kontrollør (figuren forekommer

kun ved kontrollerbare aktioner og er typisk identisk med subjektsreferenten), en intentionsbærer (figuren forekommer ved situationer, der kan intenderes) og en sandhedsgarant (figuren udpeger ansvarshavende for propositionens sandhed). Christensen postulerer desuden, at ”en deklarativ hovedsætning ikke er modal, så længe den ikke udviser en form for afvigelse fra de omstændigheder, der i umarkeret tilfælde gælder ved ytring af denne sætning” (Christensen 1997:170).

Hvis kontrolløren og intensionsbæreren er samme person og taleren er sandhedsgarant, skal udsagnet tolkes ikke-modalt som i sætningen *Frank köpte en bil*, hvor ytreren er sandhedsgarant, og *Frank* er både kontrollør og intensionsbærer. Dette er også tilfældet i eksempel 3), der af Christensen beskrives som intentionel/prædiktionel funktion af *skola*. Sætninger indeholdende frasen *det ska bli* + adjektiv i neutrum tolker Christensen som typiske repræsentanter af den ikke-modale, rent prædiktionelle (futureske) funktion af *skola*, jf. eksempel 4). Hvis kontrolløren ikke er identisk med intensionsbæreren, skal frasen tolkes deontisk som i eksempel 1), hvor kontrolløren *du* skal udføre en aktion intenderet af ytreren. I det sidste eksempel 1) kan taleren ikke garantere udsagnets sandhedsværdi, og den eneste mulige interpretation er således epistemisk. Ifølge Christensen kan *skola* i den prædiktionelle og intentionel/prædiktionelle funktion (dvs. de ikke-modale funktioner) betragtes som det centrale fremtidsudtryk i svensk på linje med *komma* og futurisk præsens (Christensen 1997:187f).

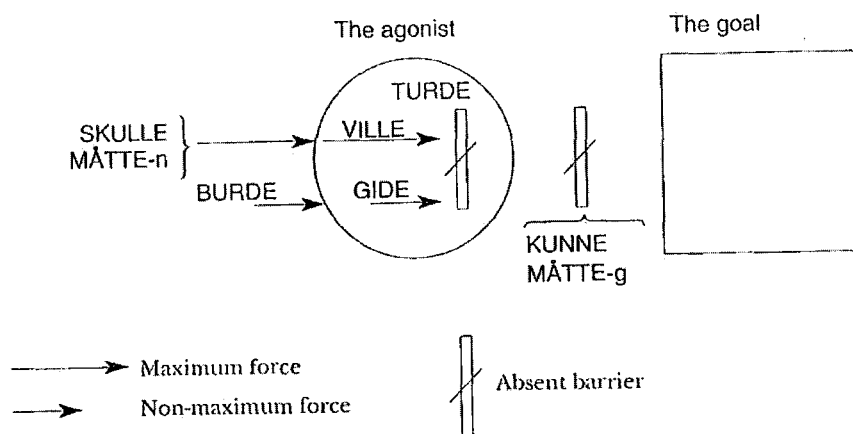
Det kan selvfølgelig diskuteres, om prædiktion og intention kan holdes uden for modalitetens område. En sådan diskussion ville imidlertid snarere have definatorisk end substantiel karakter. Christensen specificerer klart, hvilke betingelser der skal være opfyldt, for at et udsagn kan interpreteres som modal i *hendes* paradigme, og en evaluering af et udsagns

modale kvalitet bør altså finde sted inden for det pågældende paradigmes rammer. Jeg betragter intention og prædiktion som modale kategorier: den førstnævnte som en agens-orienteret modalitet og den sidstnævnte som en særlig prædiktiv (jf. Enç 1996) eller prospektiv modalitet (jf. Brandt 2002).

En interessant analyse af de danske modalverber baseret på kognitive sprogteorier af bl.a. Len Talmy findes i Boye (2001). Ifølge Boye udtrykker hvert modalverbum en aktuel kraftdynamisk relation mellem en agonist (det modale subjekt) og agonistens mål (en uevalueret situation typisk udtrykt med modalverbets infinitte verbale komplement). Modalverbet kan enten signalere den kraft, der driver agonisten mod målet, eller en potentiel, men fraværende barriere mellem agonisten og målet. Alle modalverber er polysemantiske, fordi det samme kraftdynamiske scenario kan forekomme i tre forskellige semantiske domæner svarende til deontisk, epistemisk og dynamisk modalitet.

På baggrund af ovennævnte model foreslår Boye en kraftdynamisk interpretation af de danske modalverber, se figur 5.

Figur 5

(Overtaget fra Boye 2001:54)

I et særligt kapitel gør Boye rede for modalverbernes potentiale til at udtrykke fremtidsreferencen. Til at begynde med gør han opmærksom på, at et udsagn som *Bo kan gå om tre uger* i virkeligheden har to deontiske interpretationer. I den første, der kan omskrives med *om tre uger er det tilfældet, at Bo kan gå*, beskriver tidsadverbialet den temporale placering af den sociale kraftdynamiske situation. I den anden tolkning, parafraseret som *det er nu tilfældet, at Bo kan gå om tre uger*, specificerer tidsadverbiet tiden for en mulig realisering af den allerede eksisterende kraftdynamiske situation (*det er NU tilfældet*). Forskellen mellem de to læsninger skyldes tydeligvis en skopusforskel, og man kan dermed konkludere, at ”den futuriske betydning i et ikke-epistemisk modalt udsagn enten kan være knyttet til den kraftdynamiske situation som sådan, eller til indtræden af dens mulige resultat” (Boye 2001:59, min oversættelse).

Selv om dynamiske og deontiske modalverber giver mulighed for evalueringsfokus, mener Boye ikke, at disse verber kan udtrykke en ren fremtidsreference på grund af deres tætte forhold til den ekstralingvistiske realitet. En ren futurisk betydning opnås kun ved en epistemisk forudsigelse om uevaluerede situationer. Når de traditionelle grammatikker omtaler *skulle* og *ville* som standardudtryk for ’fremtid’, må der altså være tale om de epistemiske udgaver af de to modalverber. Som det fremgår af oversigten, udtrykker både *skulle* og *ville* den maksimale kraft, og derfor er de ifølge Boye særligt egnede som fremtidsmarkører, idet kraften i afsenderens og modtagerens forestillinger driver den uevaluerede situation fremad mod et evalueringspunkt.

Boye konstaterer, at epistemiske konstruktioner med *ville* altid har

en futurisk betydning¹⁸. Desuden udgår kraftdynamikken inde fra agonisten (i modsætning til *skulle*, se oversigten), så den epistemiske evaluering drives frem af selve situationen, dvs. *objektivt*. Derfor virker det naturligt, at det netop er det epistemiske *ville*, og ikke det epistemiske *skulle*, der betragtes som den "kanoniske fremtidsmarkør" i dansk (Boye 2001:61). Den intentionelle betydning af *ville* får en dynamisk interpretation i Boyes system, og som sådan udviser den den samme kontekstuelle sensitivitet som tidligere citerede eksempel med Bo, der kan gå.

Den epistemiske interpretation af det futuriske *ville* afvises blankt af Brandt (Brandt 2002:179) på grundlag af en række syntaktiske argumenter. Grundlæggende går argumenterne ud på, at epistemiske varianter af de øvrige modalverber udviser en anderledes syntaktisk opførsel end det futuriske *ville*, herunder hvad angår kombinerbarhed med passive konstruktioner (attesteret for *ville*, men ikke de epistemiske verber). Mens den volitionelle variant af *ville* klart tilhører den dynamiske modalitet, falder det futuriske *ville* uden for de tre hovedtyper, hvorfor Brandt foreslår et alternativt system med epistemisk, prospektiv og dynamisk modalitet.

På linie med Boye (Boye 2001) hævder Brandt, at hvert modalverbum har tre semantiske varianter, der imidlertid ifølge Brandt adskiller sig i kraft af modalverbets semantiske virkefelt (skopus). Således har udsagnet *Han kan løse opgaven* tre forskellige læsninger, der fremkommer af tre forskellige syntaktiske strukturer: i epistemisk variant styrer modalverbet hele propositionen (KAN [han løse opgaven]), i prospektiv variant modificerer modalverbet kun hovedverbet (Han [KAN

---

¹⁸ Den eneste undtagelse udgør udsagn med kopulaverbet *være* som det verbale komplement, der udløser både en futurisk og ikke-futurisk epistemisk læsning, f.eks. *Han vil være på sit kontor* (Det er sandsynligt, at han er på sit kontor vs. Det er sandsynligt, at han er på sit kontor *på et senere tidspunkt*), jf. Boye 2001:62.

løse] opgaven), og i dynamisk modalitet har modalverbet skopus over hovedverbet og dets argumenter (Han kan [løse opgaven], jf. Brandt 2002).

Det synes plausibelt at operere med en særlig type modalitet for udsagn som *Det vil regne i morgen* eller *Det skal nok blive bedre*. Selv om udsagnene tydeligvis udtrykker en epistemisk vurdering af sandsynligheden for, at propositionen vil blive sand på et tidspunkt i fremtiden, er der intuitivt forskel mellem den modale kvalitet i udsagnene *Han vil allerede være kendt af ORIGOs læsere som en dygtig formidler* (www.skabelse.dk) og *Priserne vil stige til næste år*. I første udsagn formoder ytreren, uden dog at have nogen form for evidens, at læserne allerede kender den dygtige formidler, i udsagn nummer to derimod udtrykker taleren en stor sikkerhed med henblik på realiseringen af det propositionelle indhold, og denne sikkerhed er baseret på aktuelle fakta. Forskellen synes at bestå i implikaturen¹⁹, idet den futuriske sætning implicit henviser til den aktuelle viden, der ligger til grund for udsagnet, mens den epistemiske signalerer det stik modsatte, dvs. mangel på viden.

3.1.3. VILLE: kontekstsensitiv distribution af den futuriske variant

Uanset den terminologiske diskussion vedrørende modalitetstype kan vi konkludere, at udsagn med *ville* som *Priserne vil stige til næste år* og *Det vil regne i morgen* er modale udsagn med fremtidsreference som det dominante træk. Anderledes forholder det sig med udsagn som *Hun vil spise suppe til middag*, hvor modalverbet både kan tolkes intentionelt (*Hun har NU intention om at spise suppe til middag*) og/eller futurisk (*Det vil være tilfældet, at hun spiser suppe til middag*). Eftersom den intentionelle

---

¹⁹ Den underforståede mening iht. H. P. Grice (se f. eks. Saeed 1997).

læsning forudsætter en intentionsbærer (med Christensens terminologi, jf. Christensen 1997), vil ovennævnte ambiguitet typisk forekomme i de tilfælde, hvor sætningens subjekt er animeret og kan tilskrives en fri vilje²⁰.

3.1.3.1. Aspektualitet

Skellen mellem den volitive (intentionelle) og ikke-volitive (futuriske) variant af *ville* er ikke altid mulig, faktisk vil vi opleve i langt de fleste tilfælde, at den volitive variant er homonym med den futuriske, så længe ovennævnte betingelser for en intentionel læsning er opfyldt. Lad os nu se nærmere på, hvilke kontekstuelle karakteristika der kan bidrage til en ikke-ambiguøs futurisk eller intentionel mening, hvis agens (udtrykt med subjektet) har en vilje og er i stand til at kontrollere den fremtidige situation.

Et sæt plausible kriterier for identificering af henholdsvis den volitive og ikke-volitive variant af *ville* opstilles i Hansen (1972). I overensstemmelse med Brandt (2002) og Boye (2001) påpeger Hansen, at den semantiske forskel mellem det intentionelle *vil* og det futuriske *vil* skyldes forskellig syntaktisk struktur. Mens det volitive *vil* fungerer som hjælpeverbum (af typen *Aux* i den generative grammatik) og danner en verbalfrase sammen med et infinitiv, tager det ikke-volitive *vil* resten af sætningen som subjekt og har således en suprasegmental karakter (Hansen 1972:14-15). Mens den volitive variant betegner "en mental virksomhed hos den der betegnes som subjektet," angiver den ikke-volitive variant "nogle omstændigheder ved hele sætningen eller verbalkæden, først og

---

²⁰ Lignende kontekstuelle krav formulerer Christensen for den intentionelle og den prædiktive variant af det svenske *skola*. Modalverbets infinitte komponent skal udtrykke en situation, som subjektet kan kontrollere, og heraf følger, at subjektet skal være animeret og typisk første eller tredje person (Christensen 1997:188).

fremmest dens tid (futurum), men også dens modus” (Hansen 1972:14). Når Hansen omtaler modus, hentyder han til brug af datidsformen *ville* i kontrafaktuelle kontekster, f. eks. *Hvis du ville sidde stille, ville jeg blive glad*²¹.

Jeg er enig med Hansen i, at fremtidsreferencen er det dominante træk ved det ikke-volitive *ville*, men den suprasegmentale karakter af den ikke-volitive variant må snarere betragtes som udtryk for talerens tilstedeværelse i ytringen og hendes vurdering af det propositionelle indhold, hvorfor jeg har valgt at behandle denne variant som en særlig type modalitet, den prædiktive modalitet.

Som første skridt i sin analyse af *ville* foretager Hansen en systematisering af det traditionelle inventar af danske hjælpeverber. Dette sker dels på grundlag af deres aspektuelle egenskaber, og dels efter deres syntaktiske opførsel, se tabel 1 (efter Hansen 1972:7).

Tabel 1

	OBJEKT	PRÆDIKATIV	STED
A-RÆKKE	have	være	være
B-RÆKKE	få	blive	komme

Kolonne 1 dannes af transitive verber: *han har / får suppe*, kolonne 2 dannes af kopulaverber: *han er / bliver skuespiller*, og verber i kolonne 3 styrer et stedsadverbial: *han er / kommer her*. A-rækken har imperfektiv

²¹ Denne funktion og brug af *ville* i såkaldte relative tempora som førfremtid, f.eks. *jeg vil have spist* eller fortids førfremtid, f.eks. *Han sagde, at han ville have spist, inden han kom* (eksempel efter Den Store Danske, www.denstoredanske.dk) ligger uden for denne afhandlings rammer.

betydning, og B-rækken har perfektiv betydning.

Jeg har tidligere gjort rede for, at konstruktionen *Hun vil spise suppe til middag* er ambiguøs mellem en volitiv og ikke-volitiv (fudurisk) betydning, og at denne tvetydighed først og fremmest udspringer af subjektets potentiale til at intendere en handling. Selv om dette også gør sig gældende for følgende sætninger, gør Hansen opmærksom på, at deres fortolkning er entydigt futurisk:

- 5) Hun vil få suppe til middag.
- 6) Han vil blive skuespiller.
- 7) Han vil komme ned.
- 8) Han vil blive hentet.

Som det fremgår af eksemplerne, er det verberne fra den perfekte B-række, der tilvejebringer den futuriske læsning. Det medfører imidlertid, at disse verber ikke kan forekomme sammen med den volitive variant af *ville* som markører af overgangsaspekt (jf. Togeby 2003), og bliver derfor erstattet af deres imperfektive partnere, der i kombination med det intentionelle *ville* erhverver en perfektiv betydning, f. eks.

- 9) hun vil have suppe til middag (=hun ønsker at få)
- 10) han vil være skuespiller (=han ønsker at blive)
- 11) han vil hjem (=han ønsker at komme)
- 12) han vil hentes (=han ønsker at blive hentet).

Eksemplerne 11) og 12) følger ved første blik ikke det ovenfor formulerede princip. For det første erstattes verbet *komme* ikke med den

imperfektive partner, men med en tom plads, der ”har samme værdi som et *være* der har overtaget *komme*’s semantiske og syntaktiske funktioner” (Hansen 1972:8), men udsagn som **han vil være hjem* forekommer ikke i sproget. Eksempel 12) viser, at et lignende skift fra et eksplicit (perfektiv) verbum til en tom plads indtræffer i passive konstruktioner, hvor det perifrastiske *blive*-passiv i volitive kontekster afløses af nul, mens det verbale element efter den tomme plads skifter morfologisk form og bliver til *s*-passiv.

Togeby (2003) hævder, at kontekstens aspektuelle karakteristika generelt, og ikke kun i tilfælde af et stærkt begrænset inventar af hjælpeverber, kan påvirke interpretation af udsagn med *ville*. Han fastslår, at ”det modale hjælpeverbum *ville* betyder ’ønske’ før tilstande” som i *Hun vil sove*, ”men eftertid før overgange” (Togeby 2003:104), f. eks. *Hun vil vågne*. Dette forslag er dristigt, fordi aspekt i dansk er et ofte forbigået emne, ikke mindst på grund af en terminologisk forvirring på området, men jeg vil påstå, at en korrekt aspektanalyse i dansk er et yderst kontekstsensitivt foretagende, og kun inddragelse af hele konteksten kan føre til en passende interpretation. Følgende sætning er blot en variation af Tgebys eksempel *Hun vil vågne*, men den negative kontekst i kombination med subjekt i første person udløser en utvetydig intentionel læsning *Jeg vil ikke vågne op og se, at mit værste mareridt er blevet min virkelighed* (www.blog.dk). Aspektets og aktionsarternes rolle ved den sproglige udmøntning af fremtid i dansk og de øvrige skandinaviske sprog vil blive omtalt i detaljer i afsnit 3.3.

3.1.3.2. Ikke-aspektuel situationstype

Indtil nu har jeg diskuteret, hvordan kontekstens aspektuelle egenskaber

påvirker interpretation af konstruktioner med modalverbet *ville*. Vi har set, at der er en klar arbejdsdeling i kerneinventaret af de danske hjælpeverber i forhold til volitive og ikke-volitive kontekster, og at den imperfektive række overtager den perfektive rækkes funktion efter den intentionelle variant af *ville*. Ifølge Togeby (2003) findes der også en sammenhæng mellem tilstandsaspektet og det volitive *ville* på den ene side og overgangsaspektet og *ville* med betydningen 'eftertid' på den anden side, men det er tvivlsomt, om dette princip kan opretholdes i mere komplekse kontekster.

Det er imidlertid ikke blot kontekstens aspektuelle egenskaber, som kan have indflydelse på interpretation af udsagnet som intentionelt. Også situationstypen (i ikke-aspektuel forstand), der beskrives af det infinitte verbale komplement, kan spille en rolle. Dette gælder for eksempel verber betegnende direkte talehandlinger så som *sige*, *spørge*, *understrege*, *påstå* og mange andre, der *per definition* hyppigst forekommer med et førstepersonssubjekt (se dertil min diskussion af sammenhængen mellem subjektets person og fortolkning af udsagn med *ville* i afsnit 3.1.3.5.) og ganske utvetydigt henviser til talerens og/eller subjektets "her-og-nu". En futurisk læsning af udsagn *Jeg vil anbefale folk at læse teologi* (www.religion.dk) er altså udelukket.

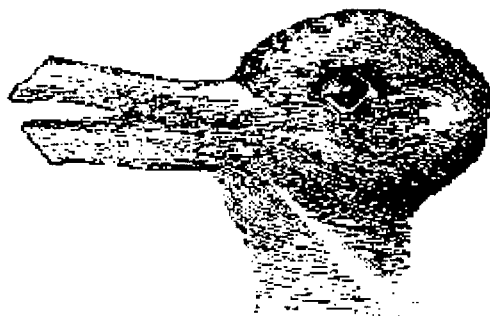
En kombination af *vil* med et talehandlingsverbum har altså semantisk set en intentionel interpretation, men dens vigtigste funktion er pragmatisk. Der ser nemlig ud til at være en pragmatisk forskel mellem et udsagn som ovenstående og følgende udsagn, hvor *vil*-konstruktionen er erstattet med en simpel præsens: *Jeg anbefaler dig at holde fast i hvad du selv har lyst til* (www.ungiglostrup.dk). Præsens får anbefalingen til at fremstå næsten ubehageligt direkte og giver et indtryk af, at taleren vil

demonstrere sin magt over for den person, anbefalingen er rettet imod. *Vil anbefale* virker derimod mindre direkte og mindre nærgående, hvilket også gør konstruktionen med *ville* til den foretrukne variant (3940 forekomster af ordkæden *jeg anbefaler dig at* mod 953.000 forekomster af *jeg vil anbefale dig at* ved søgning via Google).

3.1.3.3. Sætningsadverbialer

I det følgende skal jeg se på, hvilke virkemidler der kan bidrage til disambiguering af ellers dobbeltydige konstruktioner med *ville*. Et udsagn som *Hun vil rejse til Thailand i februar* har to forskellige læsninger. Den første involverer subjektets intention om en fremtidig rejse, og den anden involverer talerens evaluering af udsagnets sandsynlighed. Modtageren (kommunikationspartneren) kan vælge at fokusere enten på den intentionelle eller den prædiktionsbetødning, lige som hun kan fokusere enten på en and eller en kanin på det berømte and-kanin billede (figur 6) brugt af psykologen Joseph Jastrow tilbage i 1899, men bedre kendt fra Wittgensteins *Philosophische Untersuchungen* (jf. Kihlstrom 2004).

Figur 6

Medmindre noget i baggrunden fastholder fokuset på andehovedet eller

kaninhovedet, vil billedet være ambiguøst, og det samme er tilfældet med de dobbelttydige intentionelle/prædiktionselle udsagn. I menneskelig kommunikation udgøres konteksten ikke blot af lingvistiske faktorer og den aktuelle *kotekst*, men også ikke-lingvistisk baggrundsviden, der kan (men behøver ikke) have indflydelse på fokuseringen. En vigtig opgave påhviler taleren, der kan benytte sig af forskellige strategier for at lykkes i at formidle den intenderede mening. Hun kan forsyne ytringen med ekstra fonetisk information (f. eks. tryk), men hun kan også aktivt udpege den ønskede læsning ved brug af bestemte leksikalske midler.

Adverbiet *gerne* og dets gradbøjede former *hellere* og *helst* fastlåser *ville* i den intentionelle betydning, således at den prædiktionselle udelukkes (jf. Hansen 1972:10), se eksempler 13) og 14) nedenfor.

13) Jeg vil gerne vise det, men jeg må ikke.

(www.kommunikationsforum.dk)

14) Jeg vil hellere dø end at gå i biffen fredag aften.

(www.politiken.dk)

Hansen bemærker imidlertid, at også *vil gerne* har to forskellige varianter. Mens det aktive *vil gerne* signalerer, at "subjektets vilje er rettet mod realisationen af subjekt-infinitivsprædikationens indhold" (Hansen 1972:11), f.eks. *Jeg vil gerne have det at vide*, udtrykker det passive *vil gerne*, at subjektet ikke modsætter sig realisationen af subjekt-infinitivsprædikationens indhold som i *Jeg vil da gerne hjælpe dig* eller *Jeg vil gerne få det at vide* (eksempler efter Hansen 1972:11). Ovennævnte eksempler antyder, at det også i tilfælde af *vil gerne* kan være af betydning, om adverbiet efterfølges af hjælpeverber fra den perfektive eller den

imperfektive (omformede) række, men en entydig interpretation, nemlig den passive, er kun mulig ved brug af *få*, *blive* og *komme*. I følgende sætning udtrykker *vil gerne*, at taleren (jeg) ikke har noget imod at blive underrettet om noget: *Jeg vil gerne få det at vide*. Derimod kan sætningen *Jeg vil gerne have det at vide* enten udtrykke talerens ønske om at få den pågældende information, eller talerens passive accept af, at hun bliver informeret. Hansen konkluderer, at den perfekte række implicerer eksistensen af en *interessent*, der er forskellig fra subjektet, og hvis ønske subjektet indvilliger i at fuldbyrde (jf. Hansen 1972:11).

Lige som *gerne* fastlåser *ville* i den volitive betydning, om det nu er subjektets vilje eller manglende modvilje over for en interessents ønske, afstedkommes der typisk en epistemisk futurisk eller præsentisk læsning ved brug af epistemiske adverbialer som *antagelig*, *formentlig*, *formodentlig*, *givetvis*, *muligvis*, *måske*, *nødvendigvis*, *sandsynligvis* og *utvivlsomt* (jf. Mortensen 2006):

15) I *vil formodentlig* nyde det begge to.

16) Hun vil måske endda også blive sur på dig. (www.netdoktor.dk)

17) Flere vil givetvis komme til at mærke det. (www.ecoweb.dk)

18) Hvis Rathsack kendes skyldig brud på tavshedspligten, vil Politiet formentlig også rejse sigtelse mod Seidenfaden for offentliggørelsen af de følsomme oplysninger.

(www.blog.politiken.dk)

Eksempel 18) er entydigt futurisk i den kontrafaktiske kontekst. Det er ledsætningens betingelse, der sammen med adverbialet udløser den prædiktionslæsning. Uden for denne kontekst har ytringen *Politiet vil*

formentlig også rejse sigtelse mod *Seidenfaden* imidlertid også en intentionel læsning 'politiet ønsker formentlig også rejse sigtelse mod *Seidenfaden*'. Talerens usikkerhed udtrykt med *formentlig* gælder i dette tilfælde ikke sandsynligheden for, at politiets rejser sigtelsen, men politiets holdning over for muligheden for at rejse sigtelsen.

I en redegørelse af forholdet mellem de futuriske konstruktioner med *ville* og den epistemiske modalitet (se afsnit 3.1.2.) konstaterede jeg, at der synes at være intuitivt forskel mellem den modale kvalitet i de to typer udsagn. Mens ytreren i de epistemiske udsagn blot formoder uden at have nogen form for evidens, udtrykker hun ved at fremsætte en forudsigelse en stor sikkerhed med henblik på realiseringen af det propositionelle indhold, og med denne sikkerhed signalerer taleren over for modtageren, at hun sidder inde med fakta, der peger hen imod realiseringen af forudsigelsen. Gennem brug af de epistemiske adverbialer epistemiseres forudsigelsen, dvs. taleren er ikke længere sikker på sin forudsigelse. Et udsagn som *Flere vil givetvis komme til at mærke det* (eksempel 17) bør altså beskrives som en instans af epistemisk snarere end prædiktiv modalitet.

3.1.3.4. Kontrafakticitet

I forbindelse med min kritik af Togeby (afsnit 3.1.3.1.) illustrerede jeg med et eksempel, at negation må betragtes som en vigtig faktor ved interpretation af konstruktioner med *ville*. Hansen gør opmærksom på, at det i non-reale, herunder negative, samt spørgende og betingede kontekster er muligt at fastholde en volitiv variant også i den ikke-omformede type, dvs. den perfekte række. Den volitive variant bliver dermed homonym med den futuriske. Modsætningen mellem den volitive variant af udsagn *Han vil ikke have benzin på* og udsagn *Han vil ikke få benzin på* består som

i tilfælde af *vil gerne* i, at *få* ”indebærer forestillingen om en interessent og altså markerer, at en andens end subjektets vilje er impliceret” (Hansen 1972:13). Udsagnet *Han vil ikke have benzin på* udtrykker altså subjektets egen vilje i forhold til en potentiel benzinopfyldning, hvorimod udsagnet *Han vil ikke få benzin på* signalerer, at subjektet nægter at opfylde interessentens ønske om, at benzin påfyldes. ’Interessent-typen’ vil imidlertid forekomme yderst sjældent, formentlig på grund af homonymi med den futuriske variant. Typisk vil denne type afløses af mere eksplicite udtryk som *han nægter at få benzin på* (Hansen 1972:13).

3.1.3.5. Subjekttype

Ved siden af den indlejrede propositions aspektuelle egenskaber og de leksikalske midler, der er i stand til at disambiguere dobbeltydige udsagn med animeret subjekt, har også subjektets person en vis betydning for interpretation af udsagn indeholdende konstruktion med *ville* (se også Christensens kommentar til den prædiktive og intentionelle variant af *skola* i fodnote 20 eller i Christensen 1997:188). Et udsagn med subjekt i første person singularis som *Jeg vil rejse til Thailand i februar* udviser intuitivt en mindre ambiguitet end et udsagn, hvor subjektet er tredje person singularis: *Hun vil rejse til Thailand i februar*. Mens det sidste udsagn klart kan tolkes enten prædiktionselt eller intentionelt (se også min diskussion i afsnit 3.1.3.3.), er det svært at konstruere en kontekst, der helt ville udelukke den intentionelle læsning af udsagnet med førstepersonssubjektet. Følgende sætning virker nærmest selvmodsigende: **Jeg vil rejse til Thailand i februar, selv om jeg ikke har lyst*.

Dette forhold skyldes tydeligvis sammenfaldet mellem subjektet og taleren, der medfører, at subjektets intention bliver til talerens intention, og

at taleren ikke længere kan agere en uafhængig evaluerende instans, som det er tilfældet, hvis subjektet står i en anden end første person. Det er altså mere logisk at sige *Hun vil rejse til Thailand i februar, selv om hun ikke har lyst*, hvori taleren på en måde udøver magt over subjektet (det futuriske *vil* får en kategorisk karakter i denne kontekst). Hvis ytreren af sætningen *Jeg vil rejse til Thailand i februar* skulle ønske at fremhæve, at denne rejse vil finde sted uafhængigt af eller mod hendes vilje, ville hun fortrinsvis vælge en konstruktion med *skulle*, der direkte implicerer en fremmed vilje, eller futurisk præsens:

19) Jeg rejser til Thailand i februar, selv om jeg ikke har lyst.

20) Jeg skal rejse til Thailand i februar, selv om jeg ikke har lyst.

Også udsagn *Hun skal rejse til Thailand, selv om hun ikke har lyst* henviser implicit til en fremmed vilje eller omstændigheder, der gør rejsen nødvendig uanset subjektets ønsker. Denne betydning er imidlertid ikke identisk med *ville*'s i sætningen *Hun vil rejse til Thailand, selv om hun ikke har lyst*, hvor *ville* snarere antyder en uundgåelighed, sml. med det profetiske *I skal finde et barn svøbt og liggende i en krybbe* (Lukas 2:12, efter Boye 2001:60).

Næs (1965) gør lignende observationer om norsk i sin diskussion af fremtidskonstruktionernes modale karakter. Han mener, at udgangspunktet altid er modalt, og den modale betydning har let at følge med, men dens intensitet varierer afhængigt af subjektets person. Den "blir mest redusert når *skal* brukes i 1. person, *vil* i 2. og 3. person" (Næs 1965:266).

3.1.4. SKULLE som fremtidsmarkør

Jeg har nævnt tidligere, at *skulle* ved siden af *ville* ofte omtales som den normale fremtidsmarkør i dansk og norsk (jf. Mikkelsen 1911, Becker-Christensen & Widell 2001, Næs 1965, Johnsen 1987 o.a.). I modsætning til *vil* udtrykker *skal* imidlertid yderst sjældent en prædiktiv modalitet uden andre modale bibetydninger.²² *Skal* som ren forudsigelse forekommer stort set kun i profetier, jf. eksempelsætning fra Lukasevangeliet ovenfor. Dette kan ifølge Boye (2001) forklares med, at kraftdynamikken og dens kilde befinder sig uden for agonisten for *skulle*'s vedkommende. I langt de fleste tilfælde betegner *skulle* altså "at en vilje, der ikke er subjektets, er rettet imod realisationen af subjekt-infinitivsprædikationens indhold" (Hansen 1972:15) eller en omstændighed, fysisk eller social, der får subjektet til at handle på en bestemt måde.

I nogle tilfælde har *skulle* betydningen 'rapport' (jf. Davidsen-Nielsen 1986), der generelt betragtes som en variant af den epistemiske modalitet, f. eks. *Han skal være en dårlig forsker*. Taleren selv er usikker med hensyn til udsagnets sandhedsværdi, sml. med *Han vil være på sit kontor*. Med *skulle* signalerer taleren, at oplysningen kommer fra en anden kilde, og at hun blot giver den videre uden at tage stilling til, om den er sand eller falsk. Et udsagn som *Hvis det skal regne 50 % af tiden er vi ikke længere interesseret* (www.thailand.dk) må altså forstås som en skjult reference til en kilde, der har angivet, at det regner 50 % af tiden. Derimod kan *vil* i følgende sætning tolkes som talerens egen forudsigelse: *Jeg regner (hihi) dog ikke med, at det vil regne hele tiden* (www.n-gamez.dk). Netop i

---

²² Den prædiktive variant forekommer hyppigere, når *skulle* anvendes som fremtidsmarkør in præterito, f. eks. *Denne dag skulle forløbe helt anderledes end jeg havde ventet* (eksempel fra Hansen 1972:16).

vejrprognoser synes der imidlertid at være en flydende grænse mellem den epistemiske betydning 'rapport' og en ren forudsigelse.

Skelnen mellem det deontiske *skulle*, der hentyder til en fremmed vilje, og det epistemiske *skulle*, der kan parafraseres med 'efter sigende' er igen mulig, hvis det infinitte verbale komplement er et verbum fra Hansens perfekte række eller et verbum fra den imperfektive (omformede) række, se tabel 1 på side 70 (jf. Hansen 1972:17). Forholdet mellem det deontiske og det epistemiske *skulle* svarer ret nøje til forholdet mellem det volitive og det prædiktive *ville*. Et udsagn som *Han skal have penge for det* skal interpreteres som 'Det er nødvendigt, at han får penge for det (fordi omstændighederne kræver det eller fordi nogen forlanger det)', mens udsagn *Han skal få penge for det* kan betyde 'han får efter sigende penge for det'. Lige som det imidlertid var tilfældet med det volitive *gerne ville*, kan man også inden for det deontiske *skulle* gøre forskel mellem en almindelig variant af det deontiske *skulle* og en interessent-konstruktion, der implicerer, "at den talendes (eller skrivendes) vilje er rettet mod realisationen af subjekt-infinitivprædikationen" (Hansen 1972:17). Hansen illustrerer med følgende eksempel: En hotelgæst kan bestille skopudsning med replikken *Skoene skal pudses* (det er nødvendigt, at skoene bliver pudset), mens portieren svarer med *Skoene skal blive pudset*. (Hansen 1972:17). Portierens svar, der i øvrigt er homonym med rapport-læsningen, får dermed et præg af et løfte, hvilket kan understreges ved at indskyde sætningsadverbialet *nok* i sætningen: *Skoene skal nok blive pudset* (det garanterer jeg), men kan i andre kontekster også signalere en trussel, f. eks. *Du skal få det betalt* eller en forsikring *Det skal nok gå, og det skal nok blive godt* (www.ekstrabladet.dk) (se også Mikkelsen 1911).

Ofte forbindes *skulle* med betydningen 'plan', specielt hvis

subjektet er en person, således f. eks. i Becker-Christensen (2001), der sidestiller udsagn *Vi spiser klokken seks i dag* og *Vi skal spise klokken seks i dag*, der begge to udtrykker en planmæssig handling. Brandt betragter netop denne betydning af *skulle* som udtryk for prospektiv modalitet, en særlig modalitetstype omfattende de fremtidsorienterede varianter af modalverberne *ville*, *skulle*, *behøve*, *burde*, *måtte* og *kunne* (Brandt 2002:177). Betydningen 'plan', ud over at være fremtidsorienteret, har også en deontisk betydning, hvilket kan ses på Brandts eksempel *Formueskatten skal ud af lovgivningen* (overtaget fra Boye 2001:60). Modalverbet efterfølges af et nul i stedet for det perfekte *komme* (**Formueskatten skal komme ud af lovgivningen*), og udsagnet kan altså parafraseres med 'det er nødvendigt, at formueskatten kommer ud' som de deontiske eksempler ovenfor. Også intuitivt kan en plan betragtes som en nødvendighed, der opstår gennem menneskets sociale interaktion og ikke mindst som følge af det moderne menneskes behov for struktur i tilværelsen.

Vi kan spørge på baggrund af ovenstående analyse, hvorfor det netop er *skal* og ikke et af de andre modalverber, der ved siden af *vil* beskrives som det centrale fremtidsudtryk i dansk og norsk. Boye (2001) har foreslået, at dette skyldes den stærkeste kraftdynamik hos *ville* og *skulle*, se figur 5 på side 65. Det fremgår også af oversigten, at *måtte* er et maksimalkraftsverbum, men i modsætning til *ville* og *skulle* forudsætter *måtte* en specifik kraftdynamisk kilde, hvilket medfører, at fokuset fastholdes på den kraftdynamiske akt af "måtten" (Boye 2001:61). Jeg mener, at lignende princip gør sig gældende for de andre fremtidsorienterede verber. Mens det prædiktive *ville* og *skal* (i betydningen profeti) samt det deontiske *skal* i betydningen 'plan' aktivt transponerer fokuset mod den fremtidige situation, trækker de øvrige

fremtidsorienterede modalverber al opmærksomheden på sig og den modale kvalitet, de udtrykker, om det nu er mulighed, tilladelse, løfte eller vilje, hvad der i sidste ende svækker fremtidsreferencen. En anden grund må være den intentionalitet, der ligger til grunde for enhver planmæssig aktivitet, og som kan betragtes som fælles semantisk træk mellem *skulle* og *ville*.

3.1.5. Opsamling

I foregående afsnit gjorde jeg rede for den gruppe af fremtidsmarkører, der i de skandinaviske sprog har udviklet sig inden for kildedomænet modalitet. Denne gruppe udgøres af konstruktioner med modalverber, der varetager flere funktioner i sproget, og denne multifunktionalitet har tydeligvis forhindret grammatikalisering af *futurum* som tempus på lige fod med præteritum og præsens (jf. Næs 1965:266). En anden grund for den udeblevne grammatikalisering må være den, at modalverbernes nutidsform altid har en modal betydning, om det så end er den epistemiske, deontiske, dynamiske eller prædiktive. Den prædiktive modalitet har fremtidsreference som det dominerende træk, men samtidig betegner den talerens sikkerhed i forhold til en fremtidig realisering af den situation, der betegnes med det infinitte verbale komplement. En forudsigelse er således ikke identisk med en assertion (i Searles forstand, jf. Saeed 1997), fordi taleren ved at ytre en forudsigelse ikke forpligter sig til at tale sandt. Det kan hun ikke gøre af den grund, at fremtiden er åben og udsagn om fremtiden er hverken sande eller falske på taletidspunktet. Men hun har bestemt viden, og denne viden kan være så overbevisende, at hun kan fremsætte en sikker forudsigelse som *Det vil regne i morgen*.

Jeg har endvidere konstateret, at den prædiktive variant af *ville* og *skulle* samt den deontiske variant af *skulle* med betydningen 'plan' kan betragtes som de mest centrale fremtidsudtryk i dansk og norsk inden for det modale domæne, for svensk er det den prædiktive og den prædiktiv-intentionelle variant *skola* (jf. Christensen 1996). Også andre modalverber udtrykker fremtidsreference i kraft af deres modale kvalitet²³, men kun i ovennævnte varianter af *ville* og *skulle* fastholdes fokuset på den fremtidige situation, hvilket også gør fremtidsreferencen til deres dominerende træk.

Det er blevet vist, at en adækvat interpretation af konstruktioner med modalverber kun er mulig i en kontekst. Jeg har illustreret med eksempler fra dansk, at *ville* har tre forskellige varianter: en deontisk (det volitive *ville*), en epistemisk og en prædiktiv (det futuriske *ville*). Mens den epistemiske variant er ret uproblematisk undtagen i de tilfælde, hvor *vil* efterfølges af *være*, f. eks. *Han vil være på sit kontor* (kan parafraseres som 'det er muligt, at han er på sit kontor', eller som 'det er muligt, at han vil være på sit kontor'), kan det ofte være svært at afgøre, om et udsagn er volitivt eller futurisk. Vi har set, at både propositionens aspektuelle egenskaber, type af det infinitte verbale komplement, tilstedeværelse af visse sætningsadverbialer og subjektets person kan være afgørende for interpretationen. Tidsadverbialerne synes derimod ikke at bidrage til disambiguering af dobbelttydige udsagn.

Det danske *skulle* kan udtrykke en række semantiske nuancer inden for de to basisvarianter: den deontiske og den epistemiske . Også her spiller

---

²³ En undtagelse udgør de nutidsrefererende epistemiske varianter, hvis infinitte verbale komplement er evaluerbart på taletidspunktet f. eks. *Hun vil være i Berlin på dette tidspunkt* og de dynamiske varianter, der udtrykker fysisk, dvs. objektiv, mulighed eller nødvendighed som i *Han kan svømme* (han har lært at svømme).

kontekstens aspektuelle karakteristika, brug af sætningsadverbialer samt subjektets person en vigtig rolle for fortolkningen. Christensen (1996) når frem til lignende konklusioner for det svenske *skola*.

3.1.6. Grammatikalisering af fremtid med SKULLE og VILLE

Inden for modalitetsdomænet betragtes viljes- og ønskeverber (*verbs of desire*, jf. Bybee & Pagliuca 1987) som den mest udbredte kilde til grammatikaliseret fremtid. Bybee beskriver detaljeret udviklingen af det engelske *will* fra et indholdsverbum med betydning 'at ønske' til fremtidsmarkør i moderne engelsk. *Will* er kognat af det skandinaviske *ville*; de kan begge to føres tilbage til fællesgermanske **wiljan* eller **weljan*, der har sin oprindelse i det indoeuropæiske **wel-*, **wol-* med betydningen 'ville' eller 'vælge' (Politikens Etymologiske Ordbog, 2000). I modsætning til det danske *ville* udtrykker *will* i moderne engelsk ikke længere en viljesakt, og selv om den oprindelige intentionelle betydning fortsat er til stede som en overtone, når *will* står sammen med et animeret subjekt (jf. Bybee & Pagliuca 1987), fungerer *will* i kombination med infinitiv eller perfektum participium først og fremmest som grammatikaliseret konstruktion for fremtidsreference. Betydnings- og funktionsmæssigt er den altså tæt på den prædiktive variant af *ville*, men der foreligger ingen betydningsmæssig ambiguitet mellem en volitiv og prædiktiv variant som det er tilfældet i dansk. Netop denne ambiguitet og koeksistens af flere fremtidsmarkører har forhindret grammatikalisering af futurum som tempus i den skandinaviske sprogfamilie²⁴.

---

²⁴ Dermed er det ikke sagt, at engelsk konstruktion med *will* skal betragtes som en tidsform futurum. Der er blevet fremsat argumenter både for (f. eks. Wekker 1976)

Bybee & Pagliuca (1987) har foreslået, at grammatikalisering af *will* og andre fremtidskonstruktioner, der har udviklet sig fra viljes- og ønskeverber, har fundet sted i flere trin. I første fase forekommer *will* udelukkende med personlige subjekter og udtrykker deres ønske eller vilje til at udføre en handling. Denne betydning bliver med tiden svagere (en vilje bliver snarere til en tilbøjelighed) samtidigt med, at det prædiktive element bliver mere tydeligt. Endnu senere anvendes konstruktionen til at udtrykke løfter og intentioner, specielt i første person, men først, når *will* forbindes med ikke animerede subjekter, forsvinder den oprindelige volitive betydning helt og konstruktionen erhverver status som fremtidsmarkør. I sidste fase udvides konstruktionens funktionsområde til epistemisk modalitet og talerorienteret modalitet, der omfatter interpersonelle talehandlinger som imperativ (Bybee 1987, Bybee et al. 1994). Epistemiske konstruktioner som *That will be the postman* (Det må være postbuddet) eller *Fresh water will freeze at 0 degrees Celsius* (Ferskvand vil fryse ved 0 grader Celsius) samt imperativer som *You will go to your room and you will not come out until you are told* har altså udviklet sig sekundært fra fremtidskonstruktioner med *will* (Hilpert 2006:142).

Som næstvigtigste leksikalske kilde til grammatikalisering af fremtidskonstruktioner (inden for modalitetsdomænet) identificerer Bybee & Pagliuca verbale udtryk med betydning 'pligt, forpligtelse'. Disse udtryk havde forskellige former på tværs af sprogene. De kunne oprindeligt være markører af eje (med hjælpeverbet *have*), eksistens (med kopulaverbet *være*) eller tilblivelse (med kopulaverbet *blive*), men sammen med et infinitivisk komplement erhvervede de betydningen 'pligt' (Bybee &

---

og imod (f. eks. Huddleston, efter Hilpert 2007), men spørgsmålet er stadigvæk åbent.

Pagliuca 1987). Ifølge Bybee & Pagliuca er de germanske sprog den eneste sprogfamilie, hvor fremtid har udviklet sig fra et decideret verbum for pligt, nemlig det fællesgermanske **skulan* med betydningen 'skulle, skylde, være skyldig', der kan føres tilbage til det indoeuropæiske **skllo-* afledt af **skel-* 'være skyldig, skylde' (Politikens Etymologiske Ordbog, 2000). Både det skandinaviske *skulle* (dansk, norsk) / *skola* (svensk) og det engelske *shall* har deres oprindelse i det fællesgermanske verbum, men deres funktioner og distribution i henholdsvis moderne engelsk og de skandinaviske sprog er vidt forskellige.

Shall og *will* betragtes som de mest almindelige fremtidsudtryk i engelsk, men distributionen af *shall* er stærkt restriktiv i moderne engelsk. Den bliver fortrinsvis brugt i Southern Standard British English med førstepersonssubjekter, men der er også en stærk tradition i engelskundervisningen for at opretholde brugen af *shall* som den korrekte førstepersonsform i den formelle stil (jf. Quirk et al. 1985:213f). Ifølge Leech (1971) er konstruktioner med *shall* de fundamentale udtryk for fremtidsreference, siden de i modsætning til *vil* altid betegner fremtidighed, enten uden yderligere modale overtoner som i *We shall see them next week* (Vi ser dem i næste uge) eller med bibetydning 'pligt, forpligtelse', f.eks. *He shall be rewarded*, som kan føres tilbage til *shall*'s oprindelige betydning.

Interessant er i denne sammenhæng Bybee's konstatering, at grammatikalisering af leksikalske kilder med betydning 'pligt, forpligtelse' til fremtidsmarkører er foregået på samme måde, eller mere præcist ad samme vej, som grammatikalisering af viljes- og ønskeverber (Bybee et al. 1994:258ff). Forpligtelse ytret i første person indebærer talerens løfte til at udføre en handling (jeg forpligter mig selv til at gøre det, jf. også min

diskussion af *skulle* i dansk i afsnit 3.1.4.), og et løfte implicerer talerens intention. Senere blev brugen af *shall* begrænset til førstepersonssubjekter samtidigt med, at den futuriske betydning blev mere og mere fremtrædende. Først, da fremtidsreferencen blev tilstrækkelig stærk, var der banet vej for brugen af *shall* som grammatisk fremtidsmarkør med ikke animerede, ikke personlige subjekter.

3.1.6. Svensk *ska(ll)* versus dansk *skal* og *vil*

Lad os på dette sted opsummere de vigtigste fakta om den svenske fremtidskonstruktion med *ska(ll)* og de danske fremtidskonstruktioner med *vil* og *skal*.

- 1) Fremtidskonstruktioner med *vil* og *skal* / *ska(ll)* har udviklet sig fra leksikalske udtryk med betydning hhv. 'ønske, vilje' og 'pligt, forpligtelse', dvs. eksponenter for agens-orienteret modalitet (iht. Bybee et al. 1994) eller deontisk modalitet i traditionel forstand. Udviklingen har fundet sted i fire faser: fra at udtrykke den oprindelige agens-orienterede betydning udviklede konstruktionerne sig i anden fase til intentionsmarkører, i tredje fase til fremtidsmarkører og i den sidste fase til markører af epistemisk og taler-orienteret modalitet (jf. Hilpert 2007:36). Konstruktioner af samme type er atteresteret for andre germanske sprog: konstruktionen med *skal* forekommer i de fleste germanske sprog, og konstruktionen med *vil* specielt i Vesterhavsområdet (jf. Dahl 2000). *Vil* fik i modsætning til *skal* snarere en marginal betydning i Skandinavien på grund af en sen udbredelse, der var skyld i, at

konstruktionen aldrig nåede til Sverige.

- 2) Både *vil* og *skal / ska(ll)* er multifunktionelle modalverber, hvis betydning først aktualiseres i konteksten. De svenske varianter *ska* og *skall* er anerkendte præsensformer af infinitiven *skola*. *Ska* som en mindre formel variant har vundet terræn i de seneste årtier, ikke mindst som følge af den hyppige brug i dagspressen. I mange teksttyper er brugen af de to former vakkende, men der er en tendens til at anvende den længere form til at udtrykke påbud eller forskrift (jf. Christensen 1996:34).

- 3) Det svenske *ska(ll)* har tre hovedbetydninger: epistemisk, deontisk (ikke intentionel / intentionel) og prædiktiv (futura), men kun den prædiktive variant og den intentionelle deontiske variant (hos Christensen intentionel-prædiktiv) kan komme i betragtning som fremtidsudtryk (jf. Christensen 1996:170ff). Det futuriske *skola* adskiller sig fra det deontiske og det epistemiske *skola* gennem to kriterier: a) kontrolløren og intentionsbæreren (se afsnit 3.1.2.) skal være samme person, og den situation (der beskrives med den indlejrede proposition) skal kunne kontrolleres, b) taleren skal være sandhedsgarant (jf. Christensen 1996:188). Punkt a) svarer til det, hvad Teleman et al. (1999) omtaler som ”planerings-betydelsen”, dvs. planbetydning. Denne betydning kan træde i baggrunden eller forsvinde helt, så *skola* kommer til at udtrykke en forudsigtelse, en sandsynlighed i fremtiden. Dette forekommer specielt, hvis taleren baserer denne forudsigtelse på nogle lovmæssigheder eller overnaturlig indsigt f. eks. *Du ska snart vinna på lotteri, sa*

spåkvinnan (Teleman et al. 1999:247). Ifølge Dahl (1985) kan *ska* i modsætning til *komma att* ikke anvendes til at forudsige ukontrollerbare begivenheder, f. eks. *Det [kommer att/ska*] bli varmt i natt*, men det synes ikke at være korrekt. Der foreligger ikke mindre end 36.200 eksempler på frasen 'det ska komma att bli' (fundet gennem Google), fortrinsvis i finale ledsætninger og objektledsætninger, hvor brugen af *ska* både er semantisk og syntaktisk betinget, f. eks. *Alla vet ju att det ska bli varmt (www.kenzas.se)*²⁵, men også i hovedsætninger, f. eks. *Det ska bli varmt snart* (www. alltförföräldrar.net). Også Christensens prædiktive *skola*, der typisk forekommer i religiøse kontekster og i konstruktionen som *det ska bli* + et vurderende adjektiv, f. eks. *Det ska bli stimulerande med en ny medarbetare* (Christensen 1997:184) udgør et problem for Dahls konklusion.

Som grænsetilfælde mellem prædiktiv og epistemisk betydning betragter Christensen udsagn som *Det ska bli regn* eller *Imorgon ska det inträffa en solförmörkelse* (Christensen 1997:182). I epistemisk modalitet er taleren ikke sandhedsgarant, og kriteriet b) (jf. ovenfor) for futurisk betydning er således ikke opfyldt. Det kan imidlertid være svært at skelne mellem den prædiktive og den epistemiske variant, specielt hvis situationen hverken er

---

²⁵ Brugen af *ska* i finale ledsætninger og objektledsætninger er obligatorisk (Christensen 1997). Törnud-Jalovaara mener, at *skola* i objektledsætninger, hvor den typisk efterfølger verber som håbe, ønske, frygte osv. kan opfattes som et modstykke til den gamle konjunktiv (jf. Christensen 1997:43). Bybee et al. noterer: "Modale *grams* indgår i subordinerede kontekster, hvor deres mening harmoniseres med kontekst i stedet for at bidrage selvstændig /til betydningen/" (Bybee et al. 1994:26, min oversættelse). Det er altså tvivlsomt, om disse konstruktioner kan betragtes som prædiktive (futureske). Emnet bliver ikke berørt yderligere, da denne afhandling primært fokuserer på fremtidsudtryk som hovedsætningsfænomen.

kontrollerbar eller intentionel. Her foreslår Christensen, at uafgrænsede situationer (svarende til imperfektivt aspekt) oftest vil udløse en epistemisk læsning, mens afgrænsede situationer (svarende til perfektivt aspekt) vil fremkalde en prædiktiv læsning (Christensen 1997:183).

Jeg har tidligere argumenteret for, at taleren ikke kan være sandhedsgarant i prædiktive udsagn, fordi fremtiden er åben, og udsagn om fremtiden ingen sandhedsværdi har på ytringstidspunktet. Det er fælles for epistemisk og prædiktiv variant af *skola* (eller et andet modalverbum), at taleren ikke kender udsagnets sandhedsværdi. Forskellen består derimod i, at taleren med et prædiktivt udsagn signalerer over for lytteren (eller læseren), at hendes forudsigelse har et reelt grundlag. Vi kan sige med udgangspunkt i den tidligere opstillede model (se afsnit 2.4.), at taleren fremsætter et udsagn om det mest sandsynlige fremtidige forløb på baggrund af de informationer, hun har til rådighed på taletidspunktet. Jeg vil fremover operere med følgende to fremtidsvarianter af *skola*:

- I) Deontisk *ska* ('plan'); med personligt subjekt, HVIS
  - subjekt = kontrollør = intentionsbærer
  - situationen kan kontrolleres (det verbale komplement vil typisk være afgrænset (jf. Christensen 1996))
- II) Prædiktiv *ska* ('forudsigelse'); oftest med ikke animeret subjekt, (jf. Christensen 1996:42)

Det prædiktive udsagn kan epistemiseres gennem brug af epistemiske sætningsadverbialer som *kanske* (måske), f.eks. *Det ska kanske bli lagligt i Sverige* (www.karinolofsson.se, Det vil måske

blive lovligt i Sverige) eller *antagligen* (formentlig), f.eks. *Herreminget jag ska antagligen bo i en lägenhet i Stockholms innerstad* (www.grodar.blogspot.com; Gud, jeg skal formentlig bo i en lejlighed Stockholms indre by.)

- 4) Det danske *vil* har lige som det svenske *ska(ll)* tre hovedbetydninger: epistemisk, deontisk (intentionel - volitiv) og prædiktiv (futuresk). Det prædiktive *vil* er lettest at identificere, hvis den står sammen med et ikke personligt subjekt, f. eks. *Det vil regne med tungmetaller nytårsaften* (www.ing.dk). Hvis subjektet er en person, skal propositionens øvrige karakteristika som aspektuelle træk, situationstype i generel forstand og sætningsadverbialer tages i betragtning. Følgende sætning kan tolkes som futuresk (prædiktiv) på grund af det futureske *få* (iht. Hansen 1972): *Vi er overbeviste om, at hun vil få et trygt og godt liv langt ud i fremtiden* (www.kvitfjells.dk). I dansk er der altså kun en variant af prædiktivt *vil*, hvis distribution kan beskrives på følgende måde:

- Ia) Prædiktiv *vil* ('forudsigelse'); med ikke animeret subjekt
- Ib) Prædiktiv *vil* ('forudsigelse'); med personligt subjekt, HVIS
  - det verbale komplement udtrykker overgangsaspekt (jf. Togeby 2003), dette gælder især verberne *få*, *blive* og *komme* (jf. Hansen 1972)

I mange tilfælde vil det prædiktive *vil* være homonymt med det volitive. Ambiguiteten vil oftest forekomme, hvis subjektet er 2. eller 3. person, og hvis ingen af de i afsnit 3.1.3. diskuterede signaler for hhv. prædiktiv eller volitiv læsning er til stede. Det prædiktive udsagn kan epistemiseres gennem brug af epistemiske

sætningsadverbialer som *formentlig*, *givetvis* osv.

- 5) Det danske *skal* har to hovedbetydninger: deontisk (ikke-intentionel / intentionel) og epistemisk. Det er den intentionelle deontiske variant, der fremover vil blive betragtet som fremtidsmarkør. Denne variant udtrykker lige som dens svenske kognat en planmæssig aktivitet, og deres distributionskriterier burde minde meget om hinanden. Skelnen mellem den epistemiske og deontiske variant kan ske på baggrund af konteksten, herunder især den indlejrede propositions aspektuelle karakteristika og tilstedeværelse eller fravær af bestemte sætningsadverbialer, f. eks. *nok*. Sammen med verber *få*, *blive* og *komme* udtrykker *skal* ofte epistemisk modal betydning 'rapport', eller talerens interesse, der kan få nuance af løfte (specielt sammen med *nok*), f.eks. forsikring, trussel osv. Ovennævnte betragtninger kan generaliseres på følgende vis:

- I) Deontisk *skal* ('plan'); med personligt subjekt, HVIS
- subjekt = kontrollør = intentionsbærer
  - situationen kan kontrolleres (det verbale komplement vil typisk være afgrænset (jf. Christensen 1996)), MEN
  - *få*, *blive* og *komme* udløser dog flere forskellige betydninger

- 6) Overgange mellem de forskellige modalitetstyper er som regel flydende. I mange tilfælde vil det intentionelle deontiske *ska(II)* være umuligt at holde adskilt fra det ikke-intentionelle, f.eks. *Han ska åka till Egypten* (Han skal rejse til Ægypten, Christensen 1997:173), på samme måde, som det danske intentionelle *vil* ikke

altid kan skelnes fra det prædiktive, f. eks. *Japan vil rejse til Månens indre* (www.illvid.dk). Også overgangen mellem modalverbernes prædiktive og epistemiske varianter vil ofte være flydende som f. eks. i *Det skal regne i morgen*, hvor *skal* kan, men behøver ikke, signalere, at oplysningen stammer fra en anden kilde.

Det fremgår af ovenstående tentative beskrivelser af de futuriske varianter af modalverberne *skal /ska(ll)* og *vil*, at fremtidsbetydningen opstår i samspillet mellem modalverbet og konteksten. Et vigtigt bidrag til den futuriske interpretation yder tydeligvis det infinitte verbale komplement, det er imidlertid langt fra klart, hvilke træk ved den indlejrede proposition der er med til at udløse den futuriske læsning. Det kan derfor forventes, at en målrettet korpusbaseret kollostruktionel analyse af konstruktioner med *vil* og *skal* i dansk og konstruktioner med *ska(ll)* i svensk kan kaste et lys på relationen mellem modalverbet og det infinitte verbale komplement. Denne analyse vil blive foretaget i kapitel 4.

3.2. Bevægelsesverber og fremtidsreference i de skandinaviske sprog

Brug af bevægelsesverber som fremtidsmarkører er et udbredt fænomen både inden for og uden for Europa, og de skandinaviske sprog udgør ingen undtagelse. Ifølge Bybee & Pagliuca (1987) er bevægelsesverber og ønskeverber i et tværsprogligt perspektiv de to hyppigste kilder til grammatikalisering af fremtidsreference. Alligevel har grammatiske standardværker for de fleste sprog i lang tid undladt at beskrive fremtidskonstruktioner med bevægelsesverber som kanoniske

fremtidsmarkører (Fleischman 1982), hvad der må tilskrives deres ofte dialektale (Dahl 2000) eller uformelle karakter (Quirk et al. 1985).

3.2.1. Tid og rum: et sprogligt perspektiv

Det ser ud til at være en universel strategi at udtrykke temporale forhold ved hjælp af spatiale begreber eller ved henvisning til handlinger eller begivenheder, som alle medlemmer af sprogfællesskabet har en fælles forståelse af. Dahl (1999:45) anfører en række eksempler fra malagasy²⁶: *maneno akoho* (når hanen synger - kl. 4 om morgenen) eller *indray mahamasa-bary* (den tid det tager at koge ris). Også i den europæiske sprogtradition findes lignende udtryk, f. eks. *Vent et øjeblik* (vent den tid det tager at blinke med et øje) eller det tjekkiske *Je tu cobydup* (Han er her straks – inden man kan nå at trampe i gulvet). De fleste tidsudtryk som betegnelser for måneder, ugedage, tilbagevendende begivenheder osv. kan føres tilbage til bestemte handlinger, der var på en eller anden måde signifikante i forskellige kulturelle traditioner, f. eks. *lørdag* betød oprindeligt bade- eller vaskedag (Politikens Etymologisk Ordbog 2000).

Udvikling af både grammatiske og leksikalske fænomener med betydningen 'tid' fra ikke-temporale sproglige udtryk er en naturlig konsekvens af tidens utilstrækkelige konceptuelle forankring. Tid eksisterer ikke som en genstand, men vi fornemmer alligevel dens eksistens som værende uafhængig af vores bevidsthed. Vi ved, lige som kirkefaderen Augustin, hvad tiden er, hvis ingen spørger os om det (jf. Uggerhøj 2005:20), men vi er ikke i stand til at verbalisere denne erfaring på anden

---

²⁶ Officielt sprog på Madagaskar fra austronesisk sprogfamilie (www.ethnologue.com).

måde end ved at beskrive tidens manifestationer over for hinanden, fordi dem har vi direkte adgang til, også verbalt. Derfor er de fleste temporale udtryk opstået som metaforer, eller ekstensioner fra udtryk eller domæner, der har en iboende temporal betydning (som bevægelsesverber, for enhver bevægelse sker både i rum og tid), eller hvis betydning ligger tæt på vores konceptualisering af tid (som modalitet, jf. afsnit 3.1.1.).

Lakoff & Johnson (1980) og andre kognitive lingvister efter dem har foreslået, at hele vores sprogbrug nødvendigvis er metaforisk, baseret på vores egen kropslighed og kroppens interaktion med omverdenen. Det indebærer, at et begrænset antal af ”basale forestillingsskemaer /bringes/ ved metaforisk spredning /.../ til at strukturere store sammenhængende dele af vores livsverden” (Larsen 1992:149). Disse skemaer består af ganske få elementer og relationer og er hentet fra vores kropslige statur og kroppens bevægelse, fra vores manipulation med fysiske objekter og fra sansernes samspil. Lakoff & Johnson skelner mellem tre slags metaforer: orienterende, strukturelle og ontologiske (Lakoff & Johnson 1980). Orienterende metaforer bygger på vores oplevelse af kroppens position og bevægelse i rum, strukturelle metaforer på ”systematiske sammenhænge i vores erfaringsverden” (Larsen 1992:150) og ontologiske metaforer på vores erfaringer med ikke-fysiske fænomener, der beskrives ved hjælp af simple fysiske objekter. Ontologiske metaforer anvendes, når vi skal omtale abstrakte begreber (tanker, livsforløb, følelser og ikke mindst tid) på en anskuelig måde. De abstrakte begreber kan dermed tingsliggøres som i *Hvorfor skulle jeg spilde min tid på fysik og matematik* (www.ing.dk), *Jeres teknologi kan spare tid og kræfter* (www.servicestyrelsen.dk), *Ulla brugte masser af tid med Jørgen* (www.bt.dk), *SK Aarhus fik mere tid til at redde klubben* (www.stiften.dk), *Din tid er kostbar - få hjælp af teknologien*

(www.servicestyrelsen.dk) osv.

Mange temporale udtryk har deres oprindelse i det spatiale domæne, således f.eks. *tidsrum*, *ude i fremtiden*, *i midten af det 19. århundrede* osv. Ekstension fra det spatiale domæne til andre, mere abstrakte domæner som tilstande eller besiddelse er en generel tendens hos mennesker (såkaldt *lokalisme*), som vist i følgende eksempler fra irsk (jf. Saeed 1997:178).

21) *Tá Porsche agam.*

er Porsche hos mig

Jeg har en Porsche.

22) *Tá slaghdán orm.*

er forkølelse på mig

Jeg er forkølet.

De spatiale relationer kan igen føres tilbage til en række helt elementære skemaer, som i sig selv er abstraktioner fra de mest intime erfaringer med vores egen krop og dens interaktion med omgivelserne (jf. Johnson 1987). Således kan præpositionen *på* som i *Jeg kommer på torsdag* eller *Jeg har læst bogen på en måned* beskrives som ekstension fra det spatiale domæne, hvor den udtrykker rumlige relationer, f. eks. *Bogen ligger på bordet*, og denne brug kan henføres til et af de tidligere omtalte basale forestillingsskemaer, nemlig et simpelt beholderskema (noget er placeret oven på beholderen)²⁷.

---

²⁷ Beholderskemaet er baseret på opfattelsen af den menneskelige krop som beholder. Omgivelserne er i konstant interaktion med beholderen (kroppen): noget

Ligeledes er præpositionen *i*, der hyppigt forekommer i temporale udtryk, fx *Han blev gift i lørdags* eller *vi kørte i fire timer*, overtaget fra det spatiale domæne og har et beholderskema som betydningsgrundlag (noget er placeret inde i beholderen). De to præpositioners oprindelige betydning bibeholdes i de temporale udtryk, så adverbialer som *i fire timer* og *på fire timer* kan anvendes som indikatorer af hhv. imperfektivt og perfektivt aspekt: *på* signalerer, at handlingen betragtes udefra (fra et sted uden for beholderen) som en helhed, og *i* signalerer, at handlingen betragtes indefra (fra beholderens indre) og præsenteres derfor som uafsluttet (Platzack 1979, Togeby 2003), se nærmere herom i afsnit 3.3.

En lignende tanke om forholdet mellem rum og tid kommer til udtryk hos oxfordfilosoffen Michael Dummett. Ifølge Dummett er vores forståelse af temporale relationer baseret på et mentalt gitter, der gør det muligt tidsligt at placere situationer i forhold til det deiktiske nulpunkt (nuet) og i forhold til hinanden. Man kan således skabe sig begreb om den temporale *afstand* mellem situationerne på samme måde, som man har begreb om afstande mellem fysiske objekter. Det temporale gitter er bygget op efter samme principper som det spatiale gitter, som er et uundværligt redskab for vores orientering i det fysiske rum. Dette gitter er ikke medfødt (eller a priori, som Kant ville have udtrykt det), men bliver først konstrueret som et led i den mentale udvikling gennem barnets interaktion med de fysiske omgivelser og dets umiddelbare erfaring med objekternes placering i rummet (Dummet 2004).

Hvis Dummet har ret, må strukturen af det individuelle mentale

---

kan befinde sig inde i beholderen, ved siden af beholderen, under beholderen eller oven på beholderen. Disse relationer er ifølge Lakoff & Johnson afgørende for vores umiddelbare forståelse af relationelle termer som f. eks. præpositioner (jf. Lakoff & Johnson 1980).

gitter på en eller anden måde afspejle samfundets almene viden om og konventioner for tidsmåling. Øhrstrøm ser den tidligere omtalte tingsliggørelse af tidsbegrebet som en direkte konsekvens af konstant præcisering af tidsmålingen, specielt i 1700- og 1800-tallet, hvor der blev udviklet pendulure, der kunne måle tiden med en gennemsnitlig unøjagtighed af størrelsesorden 4 sekunder om året (Øhrstrøm 1999:55). Samme periode var præget af en rivende økonomisk udvikling i både Europa og USA, og kombination af de to faktorer førte til, at tiden blev til en økonomisk størrelse, som Benjamin Franklin også udtrykte det: ”Husk at tid er penge” (efter Øhrstrøm 1999:58), eller som det fremgår af Karl Marx’ samfundsteorier: ”Selve arbejdets mængde måles ved dets varighed, og arbejdstiden har igen sin målestok i bestemte tidsenheder – timer, dage, osv. (fra *Kapitalen*, citeret efter Øhrstrøm 1999:58). Livet i de vestlige samfund blev i stigende grad styret af kalendere og ure²⁸, og tendensen til at planlægge og strukturere vores dagligdag med en stor nøjagtighed synes at have påvirket vores evne til at visualisere tid som en linie opdelt i dage, timer og minutter – også frem i tiden. Netop denne visualisering kunne have bidraget til ”temporalisering” af udsagn om fremtiden.

3.2.2. Bevægelsesverber GÅ og KOMME som fremtidsmarkører

I mange sprog udtrykkes fremtidsreferencen gennem konstruktioner eller morfemer, der har udviklet sig fra verber med betydning ’gå’ og ’komme’ (Bybee et al. 1994). Lad os se nærmere på disse to verbers semantik. Både

---

²⁸ Denne udvikling hænger også sammen med udbredelsen af kollektiv trafik. Øhrstrøm illustrerer dette med indførelsen af dansk tid i forbindelse med opførelse af jernbane i Jylland og nødvendigheden for at afstemme den jyske tid med Københavns tid, som blev brugt til køreplanerne overalt i landet (Øhrstrøm 1999:63).

gå og *komme* beskriver agentens bevægelse ad en rute mod et mål. Desuden har begge verber indbygget i sig et deiktisk nulpunkt, der angiver talerens position i forhold til bevægelsen. I tilfælde af *gå* er dette punkt identisk med bevægelsens startpunkt, mens *komme* henviser inhærent til bevægelsens slutpunkt. *Gå* og *komme* kan således beskrive den samme bevægelse set fra to forskellige perspektiver. Følgende semantisk analyse er baseret på Platzack (1979):

KOMME

GÅ (x, IKKE P, P)

POSIT

GÅ

GÅ (x, P, IKKE P)

POSIT

Platzack (1979) har foreslået en minimal semantisk analyse af verber, der gør det muligt at beskrive verbernes semantik ved hjælp af et lille sæt af semantiske funktioner. VÆRE og GÅ er de to grundlæggende semantiske funktioner, der signalerer henholdsvis verbets statiske og dynamiske karakter. Den dynamiske karakter består i agentens bevægelse ad en rute fra punkt A til punkt B og er forskellig fra verbum til verbum. Disse oplysninger indgår i den semantiske repræsentation i form af variabler, hvor *x* står for agens, *y* angiver rutens startpunkt og *z* angiver rutens slutpunkt. Derudover skal bevægelsens art specificeres. Dette sker ved at angive det semantiske felt, inden for hvilket bevægelsen finder sted. Platzack anvender det semantiske felt "position" for en konkret bevægelse i rummet, men bevægelsen kan også være mere abstrakt og metaforisk som i de semantiske felter "besiddelse" og "identifikation". Nedenunder vises Platzacks generelle skema for dynamiske verber:

GÅ (x, y, z)

semantisk felt

Det fremgår af analysen, at forskellen mellem *gå* og *komme* består i bevægelsens retning i forhold til punkt P, der angiver det deiktiske nulpunkt, dvs. talerens position i forhold til bevægelsen: *gå* beskriver en bevægelse væk fra det deiktiske nulpunkt, og *komme* beskriver en bevægelse hen imod det deiktiske nulpunkt.

Disse karakteristika har været afgørende for udvikling af den futuriske betydning hos de to bevægelsesverber²⁹. Som fremtidsmarkører beskriver *gå* og *komme* en bevægelse i tid mod en situation, der endnu ikke har fundet sted, og denne bevægelse anskues fra to forskellige vinkler afhængig af talerens temporale position i ytringen (det deiktiske nulpunkt). I tilfælde af *gå* betragtes bevægelsen ud fra taletidspunktet, dvs. det deiktiske nulpunkt ligger omkring taletidspunktet, og agenten bevæger sig væk fra taleren mod den fremtidige situation. I tilfælde af *komme* projicerer taleren sig selv til den fremtidige situation og betragter agentens bevægelse ud fra denne position (Emanation 1992), sml. eksempler 23) og 24) nedenfor:

23) Toget går til København.

24) Toget kommer til København.

---

²⁹ Det er blevet foreslået, at udviklingsprocessen har involveret en metaforisk betydningsoverførsel fra det spatiale domæne (POSIT efter Platzacks terminologiske apparat) til det temporale (Sweetser 1988, efter Bybee et al. 1994). Bybee et al. mener derimod, at enhver målrettet bevægelse er en bevægelse i rum og tid, og den temporale betydning er således allerede til stede, om end ikke eksplicit (Bybee 1994:268).

En alternativ teori fremsætter Fleischman (1982). Ifølge hende involverer konstruktioner med *komme* og *gå* to forskellige metaforer, hvor agens (*ego*) altid er i centrum. I konstruktionerne med *komme* venter agenten mere eller mindre passivt til fremtiden kommer, eller som Fleischman udtrykker det "time moves to meet man" (tiden er på vej mod mennesket", Fleischman 1982:78). I konstruktionerne med *gå* er det derimod individet, der *går* fremtiden aktivt i møde, "man moves to meet time" (Fleischman 1982:78).

De forskellige psykologiske perspektiver, altså et aktivt handlende *ego* versus et passivt afventende *ego* har muligvis spillet en rolle i forbindelse med grammatikaliseringen af de to typer konstruktioner. Det er en kendsgerning, at de såkaldte de-andative konstruktioner³⁰ forekommer meget hyppigere i de europæiske sprog end de de-venitive, og der foreligger også en generel enighed om, at de typisk udtrykker subjektets intention samt præsensrelevans (Dahl 2000, Binnick 1971, Fleischman 1982, Quirk et al. 1985, Abraham 1989). Fokus på taletidspunktet, dvs. bevægelsens begyndelse i overført forstand, kan desuden udløse en inkoativ interpretation af konstruktionen (Abraham 1989).

I litteraturen anføres diverse eksempler på *gå*-konstruktioner med ovennævnte betydninger som semantiske overtoner³¹ fra både germanske (Dahl 2000, Abraham 1989) og romanske (Fleischman 1982) sprog, f. eks.

---

³⁰ Termini *andativ* og *venitiv* anvendes for at beskrive hhv. situationer, hvor agens bevæger sig væk fra det deiktiske centrum, og situationer, hvor agens bevæger sig hen imod det deiktiske centrum, jf. Bybee et al. 1994, Dahl 2000, Abraham 1989 og andre.

³¹ Fleischman 1982 finder det nyttigt at skelne mellem en kategoris grundbetydning og semantiske overtoner. Grundbetydningen er en kategoris semantiske kerne (den prototypiske betydning, jf. Dahl 1996), mens overtoner er supplerende betydningskomponenter, der tilfører grundbetydningen en finere semantisk nuance. Bybee et al. har argumenteret for, at denne bibetydning typisk er et residuum af den oprindelige leksikalske betydning (Bybee et al. 1994). Dette fænomen bliver betegnet som persistens (jf. Hilpert 2007:7).

engelsk *be going to* + infinitiv, hollandsk *gaan* + infinitiv, frisisk *gean* + infinitiv, afrikaans *gaan* + infinitiv, alemannisk *ga* + infinitiv, fransk *je vais/allais* + infinitiv, spansk *voy/iba* + infinitiv. Også den tjekkiske konstruktion *jít* + infinitiv som i *Jdu spát* (jeg går at sove - jeg skal til at sove) hører til denne gruppe.

Den oprindelige spatiale betydning af en bevægelse mod et bestemt mål eller med en bestemt hensigt er i mange eksempler fuldstændig transparent, f. eks. *I'm going [out] to do some shopping* (Jeg skal ud for at handle), specielt hvis subjektet er i stand til at intendere en handling, mens eksempler som *It's going to rain* kan ses som bevis på en fremskreden grammatikalisering. Ifølge Fleischman stammer det ældste daterede eksempel på futurisk brug af den de-andative konstruktion i engelsk fra slutningen af 1400-tallet, i spansk, fransk og portugisisk går den endnu længere tilbage. Her blev konstruktionen først udbredt i talesproget (15. århundrede), og fra talesproget trænger den ind i den dannede diskurs (16.-17. århundrede). I moderne spansk, fransk og portugisisk har konstruktionen vundet så meget terræn, at den udgør en reel trussel mod det simple futurum (Fleischman 1982:82).

De såkaldte de-venitive konstruktioner (med *komme*) er langt mindre hyppige i det europæiske sprogrum end *gå*-konstruktionerne³², hvilket muligvis kan forklares med konstruktionens lidt negative konnotationer (mangel på intention, passiv venten på, hvad fremtiden bringer). Denne tolkning af *komme* er i øvrigt ikke kompatibel med Bybee et al.'s konklusion, at alle fremtidsudtryk, der har udviklet sig enten fra

---

³² Denne underrepræsentation ser ikke ud til at være et globalt fænomen; Bybee et al.'s database indeholder 10 sprog, hvor fremtidsmarkører har udviklet sig fra leksikalske kilder med betydningen *komme* og lignende, og 10 sprog med fremtidsmarkører grammatikaliserede fra verber med betydning *gå*.

modale leksikalske kilder eller bevægelsesverber, i begyndelsen var intenderede handlinger (Bybee et al. 1994:270). Den bekræftes imidlertid indirekte af Dahl 2000, der sætter fremtidskonstruktioner med *komme* i forbindelse med konstruktioner af typen *Jeg kom til at grine*, der udtrykker en ikke-intenderet handling, som ikke kan kontrolleres af subjektet (Dahl 2000). Taleren kunne have tilføjet *men jeg kunne ikke gøre for det* for at undskylde sin upassende opførsel under audiensen hos dronningen. Som mellemtrin mellem denne konstruktion og den futuriske, f. eks. *Gad vide om vi kommer til at grine* (www.latterkursus.dk), kan man forestille sig en ytring som *Både store og små vil komme til at grine* (www.startour.dk).

Inden for Europa forekommer fremtidskonstruktioner med *komme* i to *gram*-familier, den ene udgøres af en gruppe af rætoromanske dialekter og den anden findes i Skandinavien. Til trods for geografisk afstand har konstruktionerne i begge *gram*-familier udviklet sig på nogenlunde samme tid, og ud over det udviser de også ret store ligheder (Dahl 2000).

De tidligste eksempler i rætoromansk kan dateres tilbage til det 16. århundrede. Nu er konstruktionen i tilbagegang, men er stadigvæk levende i adskillige dialekter som følgende eksempel fra surmeirisk³³ (Dahl 2000).

Té viñst   aŋk a veŋr   š i va la ražún.

du kommer   endnu til at se   at jeg har DEF ret.

(Dahl 2000:321)

Analogiske konstruktioner foreligger ifølge Dahl i schweizisk tysk (Züritütsch):

Es chunt   cho rägnen.

---

³³ Kanton Graubünden i Schweiz.

det kommer at regne

(Dahl 2000:321)

3.2.3. Den skandinaviske de-venitive konstruktion

Den skandinaviske *gram*-familie omfatter dansk, norsk, svensk og marginalt også finsk (se også afsnit 1.2.). Paradigmet med *komme* er af forholdsvis ny dato i disse sprog - de tidligste eksempler i svensk stammer ifølge Dahl fra det 17. århundrede (Dahl 2000). Den oprindelige konstruktion med det allative *til(l)*, der signalerer, at bevægelsen har et mål (Bybee et al. 1994, Abraham 1989) er stadigvæk i brug i dansk (*kommer til at*) og norsk (*kommer til å*); i svensk bortfalder *till* (dog ikke i Sydsverige, hvor det stadigvæk er frekvent, jf. Rasmussen 2007), og der er sågar stigende tendens til at udelade infinitivmærket *att* (*kommer att*). I finsk kombineres verbet *tulla* med den såkaldte tredje infinitivs (markeret ved suffikset *-maan*) illative kasus, men denne konstruktion har været mistænkt for at være en svensk kalke (Dahl 2000). Jeg vil i det følgende se nærmere på konstruktionens semantik og funktion i dansk, norsk og svensk.

3.2.4. Semantisk beskrivelse af KOMME som fremtidsmarkør

Konstruktion med *komme* i tværskandinavisk perspektiv har en kompleks semantik, sammensat af flere betydningskomponenter, der fremstår som mere eller mindre dominante i forskellige kontekster. Som aspektuel markør forlener konstruktionen udsagnet med en ingressiv betydning, der indebærer punktuelt overgang ind i en situation (Christensen 1996:191), se følgende eksempel:

I den periode jeg gik hjemme var det i hvert tilfald tydeligt at far kom til at være den vigtigste person i hans liv (www.mads.gemal.dk).

Denne betydning kan ses som direkte konsekvens af den allative semantik, nemlig at "målet opnås" (Christensen 1996:191) samt den temporale deiksis udtrykt med *komme* (se side 100). Evnen til at betegne ingressivitet placerer konstruktionen på siden af faseverber som *begynde*, *slutte*, *fortsætte* osv., der beskriver forskellige faser i en proces (eller tilstand), f. eks. *Jeg begyndte at spise*, hvor 'spise' utvetydigt beskriver en proces, der har en bestemt tidslig udstrækning, og det er således muligt at dele den op i faser. Også konstruktionen med *komme* som ingressiv markør skal i sagens natur stå sammen med verber, der betegner processer eller tilstande af en bestemt varighed, men i modsætning til faseverberne må disse processer (tilstande) hverken være intentionelle eller kontrollerbare. Således vil udsagn *Jeg kom til at spise* lyde underligt, og det samme kan man sige om *Jeg kom til at spise længe*, hvor 'længe' gør det entydigt, at 'spise' i denne kontekst har en imperfektiv læsning.

Jeg kom til at spise alt er derimod helt acceptabelt, men 'spise' i kombination med 'alt' betegner ikke længere en proces, men en overgang (jf. Togeby 2003), og *komme* får en tydelig modal betydning af en ufrivillighed eller tilfældighed (som kan være konstruktionens oprindelige betydning). Sætningen kan parafraseres som *Det var ikke min mening at spise det hele*. Christensen kalder denne modale funktion af *komma* 'accidentiel' (Christensen 1996), Rasmussen omtaler den i forbindelse med sin diskussion af det danske *komme til at* som 'accidensbaseret' eller 'konsekvensbaseret' (Rasmussen 2007:22).

Som det allerede er blevet nævnt, træder de forskellige funktioner tydeligst frem i bestemte kontekster. Den aspektuelle og den modale

funktion er således specielt knyttet til præteritumsformen af *komme* (jf. også eksempler ovenfor), men begge betydninger synes også at bidrage i et vist omfang til den semantiske kompleksitet af det futuriske *komme*.

Som fremtidsmarkør har konstruktionen med *komme* også en temporal funktion. Flere sprogforskere har argumenteret for, at det svenske *kommar* i modsætning til *ska*, linker den fremtidige situation direkte til talerens NU ved at angive den aktuelle årsags fremtid (jf. Christensen 1996:50). Denne præsensrelevans må være en konsekvens af den oprindelige betydning 'bevægelse fra punkt A til punkt B', der i et futurisk udsagn omsættes til en bevægelse i tid, som skaber bro mellem taletidspunktet og den fremtidige situation. Bybee et al. har desuden bemærket, at de deiktiske egenskaber af *komme*, der dislokerer talerens perspektiv til den fremtidige situation, typisk giver en betydning af en umiddelbar fremtid (Bybee et al. 1994:269).

Det er blevet diskuteret i litteraturen, hvorvidt det futuriske *komme* skal opfattes som en ren temporal kategori, som en modal kategori eller som en temporal kategori med forskellige modale bibetydninger (Christensen 1996). Hvad det danske *komme* angår, foreslår Rasmussen at skelne mellem to typer af *kommer til at*, en modal og en futurisk. Om der er tale om den ene eller den anden variant afhænger af den indlejrede propositions aspektuelle karakteristika. Hvis det infinite verbale komplement med tilhørende led er en imperfektiv (atelisk) konstruktion som i *Arenaen kommer til at ligge i Ørestad Syd* (www.overskrift.dk), har udsagnet ifølge Rasmussen en "ren eftertidsbetydning" (Rasmussen 2007:227). Når *kommer til at* bruges med perfektiv aspekt, f. eks. *Vi bør tænke over, hvad vi ønsker at stille op, næste gang nogen kommer til at fornærme islamisterne* (www.jp.dk), vil betydningen være af modal

karakter, enten med semantisk træk 'uheld, tilfældighed', som i eksemplet, eller med semantisk træk 'nødvendighed' (Rasmussen 2007:227).

Hvis *kommer til at* udtrykker nødvendighed, er det nærmest synonymt med *skulle*, f.eks. *Du kommer til at sætte nogle Trappetrin ud over Siden* (Hansen 1972:31). Hansen gør desuden opmærksom på, at nødvendighedsvarianten af *kommer til at* - præcist som de deontiske varianter af *skal* og *vil* - styrer den imperfektive (omformede) række (*have, være, være/nul*), f. eks. *De kommer til at have udsættelse*, mens den futuriske variant, der "er suprasegmental og nærmest synonym med det futuriske *ville*" (Hansen 1972:31), styrer den perfektive (ikke omformede) række. Udsagn *De kommer til at få udsættelse* skal altså tolkes futurisk, hvilket imidlertid sætter spørgsmålstegn ved Rasmussens umiddelbart plausible konklusioner. Rasmussen selv indrømmer, at "der godt kan være tilfælde hvor man er i tvivl om hvorvidt man står over for den futuriske variant eller over for nødvendighedsvarianten" og illustrerer med eksempel *Og det bliver producenterne, der kommer til at betale for den planlagte screening*. Dette kan forklares ved, at "den futuriske betydning kan blive farvet af de andre betydninger, fx hvis sagforholdet er noget ubehageligt, når som folk gennemgående ikke vil (såsom 'betale')" (Rasmussen 2007:224).

Til en lignende konklusion nåede jeg i Haušildová 2006, hvor jeg konstaterede, at *kommer til at* i hele 11 % ud af de 2979 eksempler i Korpus 2000 (uden indskudte elementer) efterfølges af infinitiverne *betale* (142 eksempler) eller *koste* (182 eksempler), altså "verber, der tit fremkalder ubehag hos de betalingspligtige" (Haušildová 2006:16). I modsætning til Rasmussen mener jeg imidlertid, at dette modale træk, som jeg vil kalde "uundgåelighed", altid er til stede i de futuriske konstruktioner. Denne

uundgåelighed kan ikke være objektiv, fordi fremtiden er åben, og det er uvist på ytringstidspunktet, om situationen vil blive realiseret. Den må snarere opfattes som talerens subjektive fornemmelse af, at situationen er uundgåelig, og at hun ikke kan foretage sig noget for at afværge den. Denne epistemiske interpretation synes at være i overensstemmelse med Fleischmans metafor ('time moves to meet man'). Törnudd-Jalovaara beskriver det svenske *komma* på samme måde. Hun gør bl.a. opmærksom på, at "hjælpeverbet som regel skaber en sikker stemning," og at det signalerer "uundvigelig" (Christensen 1996:51, min oversættelse). Også Teleman et al. nævner forudbestemthed og uundvigelig og vigtige semantiske træk ved det temporale *komma* (Teleman et al. 1999:24). De noterer desuden, at "*komma* i modsætning til *skola* siger ingenting om de involverede personers beslutninger, aftaler eller planer, men udtrykker bare en mere eller mindre sikker prognose eller kalkule på baggrund af, hvad den, som foretager vurderingen, har af kendskab til de faktorer, der påvirker situationen" (Teleman et al. 1999:Tempus, min oversættelse). Denne definition ligner i høj grad den, jeg har foreslået for det danske prædiktive *ville* (se side 68).

3.2.5. Kommer (til) at/å/att: grammatik versus sprogbrug

I foregående afsnit forsøgte jeg at indkredse betydningen af den svenske konstruktion *kommer att* og den danske konstruktion *kommer til at* som fremtidsmarkører på baggrund af litteraturen og egne observationer. Det har vist sig, at den semantiske beskrivelse af begge konstruktioner involverer de samme semantiske træk. Temporalt betegner begge konstruktioner en situation, der ligger i nær fremtid og har en vis relation til nutiden. Modalt

udtrykker både den svenske og den danske konstruktion en uundgåelighed, hvilket indebærer, at den fremtidige situation ikke er intenderet og heller ikke kan kontrolleres af hverken subjektet eller taleren. Begge konstruktioner kan desuden erhverve ingressiv betydning, hvis det infinitte verbale komplement med tilhørende led er en imperfektiv (atelisk) konstruktion. De temporale, aspektuelle og modale nuancer bliver mere eller mindre kraftige i forskellige kontekster uden dog at tage fuldstændig overhånd. Som fremtidsmarkør fremstår konstruktionen tydeligst, hvis den står sammen med en imperfektiv konstruktion, der betegner en uafgrænset situation (jf. Christensen 1996, Rasmussen 2007), f. eks. *DR kommer til at stå med hatten i hånden* (www.business.dk). Jeg tror, de samme egenskaber kan postuleres ved den norske konstruktion *komme til å*, selv om den ikke er blevet inddraget i sammenligningen.

Til trods for det tilsyneladende betydningsmæssige sammenfald mellem de tre konstruktioner ser det ud til, at deres status i de respektive grammatiske systemer er forskellig, både hvad angår grammatisk beskrivelse og den aktuelle sprogbrug.

3.2.5.1. Konstruktionens status i grammatikkerne

Den svenske konstruktion *kommer att* betragtes generelt som et centralt fremtidsudtryk i svensk (ved siden af *skola* og futurisk præsens), og flere grammatikker beskriver konstruktionen *kommer att* som det "mest rent temporala fremtidsuttryck" i svensk (Christensen 1996:50). I det nyeste og største standardværk *Svenska Akademiens grammatik* (Teleman et al. 1999) omtales konstruktionen i kapitlet Tempus som temporal konstruktion med diverse modale bibetydninger (se også ovenfor). *Komma* behandles som et hjælpeverbum i de svenske grammatikker (Christensen 1996:45ff), hvilket i

sig selv tyder på en høj grad af grammatikalisering. Også det tidlige bortfald af den allative præposition *till* (i slutningen af 1600-tallet) må ses som en konsekvens af grammatikalisering af *komma att* som en fremtidsmarkør, der i øvrigt sker på bekostning af hjælpeverbet *lär*. De tidligste eksempler af futurisk *komma at* var knyttet til en lille gruppe af verber fra handelssfæren, specielt *koste* og *stå* (med samme betydning som *koste*), og det er blevet foreslået, at hele konstruktionen inklusive de verbale komplementer som *koste* er lånt fra tysk (Christensen 1996:48).

I moderne svensk er der stigende tendens til at udelade infinitivmærket *att* efter *komma*, først og fremmest i tale, men udviklingen kan også mærkes i skriftlige genrer. Også den prototypiske distribution af *komma att* (sammen med ikke-intentionelle og ikke-kontrollerbare situationer med 3. persons subjekt) må snarere betragtes som en tendens end en regel. Christensen konkluderer i sin afsluttende karakteristik af *komma*, at *komma* er det mest generelle fremtidsudtryk i svensk og som sådan kan det kombineres med stort set alle underordnede verber undtagen infinitivform af fuldverbet *komme* og de intentionelle hjælpeverber som *avse* (påtænke), *tänka* (tænke), *skola* (skulle) og *ämnna* (agte).

Ifølge Hilpert kan *komma att* i nogle tilfælde udtrykke agentens intention, f.eks. *Jag kommer alltid att hålla på med det här, menar Martin* (Hilpert 2007:86). Om intentionel brug af *komma att* beretter også Johansson (2006), der har foretaget en analyse af 1500 eksempler fra svenske aviskorpora. I 16 % af eksempler havde *komma att* intentionelle overtoner, der blev sat i forbindelse med de verbale komplementers perfektive karakter. Den tilsyneladende intentionelle brug af *komma att* støtter Christensens konklusion om en potentiel kontekstafhængig distribution af *komma att* som grammatisk fremtidsmarkør i svensk, når

grammatikaliseringsprocessen er afsluttet.

Også den norske konstruktion *kommer til å* har en fast plads i det norske grammatiske system som kanonisk markør af fremtidsreference. Næs (1965) noterer, at *kommer til å* (bokmål) og *kjem til å* (nynorsk) er de mest adækvate udtryk for rent futurum i norsk, f. eks. *Det kommer til å ergre ham* (Det vil ærgre ham) og *Det kjem ikkje til å gå som du seier* (Det vil ikke gå som du siger), konstruktionen omtales også af Johnsen (1987). I Norsk Referansegrammatikk beskrives konstruktionen som modal. Med konstruktionen forudsiger afsenderen "hva som vil skje med grunnlag i den kunnskap han har i utsagnsøyeblikket" (Faarlund et al. 1999:543).

Konstruktionen kan imidlertid ikke være særlig gammel, da den ikke nævnes f. eks. i Ivar Aasens *Norsk Grammatik*, hvori det bliver slået fast, at "den tilkommende Tid (Futurum) betegnes derimod ved 'skolo' eller 'vilja' med infinitiv, og tildeels ved 'faa' med supinum f. Ex 'eg skal gjera' og 'eg fær gjort'" (Aasen 1864:303).

Ingen af de danske grammatikker, som jeg er bekendt med, betragter konstruktionen *kommer til at* + infinitiv som et regulært grammatisk fremtidsudtryk, dette gælder Mikkelsen 1911, Diderichsen 1971, Hansen 1967, Jacobsen & Skyum-Nielsen 1996, Togeby 2003). I den sidst udkomne danske grammatik (Christensen & Christensen 2005) omtales ganske vist muligheden for at anvende *komme til at* til eftertidsreference, men verbet selv betragtes som en almindelig leksikalsk størrelse på linie med andre verber, der kan styre infinitiv. ODS nævner, at *komme* og afledte former kan betegne noget som fremtidigt (f. eks. *det kommende*), men fremtidsreferencen omtales ikke som en mulighed i det afsnit, der specifikt omhandler *komme* i forskellige forbindelser med præposition *til* især efterfulgt af en infinitiv. Her angives kun 1) forudsætning for en handling,

2) mulighed, 3) tilfælde, 4) nødvendighed, 5) adkomst og 6) tilskikkelse som betydninger.

Alligevel er der meget, der tyder på, at *komme til at* i moderne dansk er en grammatisk størrelse, der varetager ganske konkrete opgaver som fremtidsmarkør. Som jeg viste i kapitel 3.1.3.3., er den prædiktive variant af *ville* i mange kontekster homonym med den volitive, f. eks. *Hvad vil Paris gøre under sit besøg i Danmark?* (www.tv2.dk). Modtageren kan selv afgøre, om hun vil fokusere på den fremtidige situation (hvad Paris laver, når hun er i Danmark) eller på den volitive betydning (hvad Paris ønsker at foretage sig i Danmark). I kontekster som disse kan *komme til at*'s ikke-intentionelle semantik være med til at fastholde fokusset på den ikke-volitive, futuriske læsning og modvirke ønskebetydningen som i *EF-Domstolen kommer til at lave loven* (www.information.dk). Der er ret stor tendens i det danske sprog at kombinere modalverbet og konstruktionen med *komme til at*, f. eks. *Derfor skal du også vide, at du i nogle perioder vil komme til at lave 'rugbrødsarbejde'* (www.sf.dk). I udsagn som disse fastlåses *vil* i den futuriske betydning samtidigt med, at den aspektuelle og den modale karakteristik af *komme til at* fremhæves.

3.2.5.2. Konstruktionens status i aktuel sprogbrug

Man kunne konkludere fra det foregående afsnit, at de tre konstruktioner *komma att*, *kommer til å* og *kommer til at* har forskellig grammatisk status (og sandsynligvis også alder), men vi har også set, at den danske grammatiske litteratur ikke nødvendigvis yder konstruktionen retfærdighed. Derfor har jeg valgt at undersøge, hvor hyppigt konstruktionen forekommer i de respektive sprog. Til undersøgelsen brugte jeg følgende elektroniske korpora: Språkbanken – Parole på 19 til 19,4 millioner ord for svensk,

Oslo-korpuset på 18,5 millioner ord (pr. januar 1999) for norsk samt Korpus 2000 og Korpus 90 på ca. 56 millioner ord for dansk (se en nærmere beskrivelse af disse korpora i afsnit 4.2.).

I det svenske korpus Språkbanken - Parole fandt jeg **10.887** eksempler på *kommer att* (fx *Ingen kommer att märka nåt*), men dette tal bliver endnu højere, hvis man inkluderer eksempler, hvor strengen *kommer att* afbrydes af indskudte elementer (adverbialer som *inte*, subjekter osv.). Den norske konstruktion *kommer til å* (fx *Vi kommer til å anke en eventuell konsesjon*) forekommer ca. **1860** gange inklusive de tilfælde, hvor strengen er afbrudt med et (460 forekomster), to (152 forekomster), tre (54 forekomster) og fire (37 forekomster) elementer³⁴. Med hensyn til, at Parole og Oslo-korpuset størrelsesmæssigt og genremæssigt ligger meget tæt på hinanden, kan man sige, at den de-venitive konstruktion er langt mindre repræsenteret i det norske sprog. De to danske korpora har tilsammen ca. 38 millioner ord mere end Oslo-korpuset og Parole. Alligevel er det samlede antal forekomster af *kommer til at* (fx *Men det kommer til at tage nogen tid*) med samme forbehold som beskrevet i fodnote 34 kun **4116** i Korpus 2000 (heraf 721 med et indskudt element, 279 med to indskudte elementer, 137 eksempler med 3 indskudte eksempler) og **3102** eksempler i Korpus 90 (heraf 575 med et indskudt element, 232 med to indskudte elementer og 96 med tre indskudte elementer), dvs. **7218** eksempler (se tabel 2). Konklusionen må umiddelbart være, at den svenske konstruktion *kommer att* forekommer betydeligt hyppigere end dens kognater *kommer til å* og *kommer til at* i hhv. norsk og dansk.

---

³⁴ Denne opremsning kunne i princippet fortsætte i det uendelige, fordi subjekter og adverbialled, der optræder mellem *kommer* (v-feltet) og *til å* (V-feltet), dvs. subjekter (n-feltet) og adverbialled (a-feltet) hele tiden kan udvides. Ekstra tunge adverbialled optræder dog sjældent i centralfeltet.

Tabel 2

KORPUS	KORPUSSTØRRELSE	ANTAL FOREKOMSTER AF <i>kommer att</i> <i>kommer til å</i> <i>kommer til at</i>
<i>Parole</i>	19 - 19,4 mio.	10.887 (uden indskudte elementer)
<i>Oslo-korpuset</i>	18,5 mio.	1860 (kommer **** til å)
<i>Korpus 90 + 2000</i>	56 mio.	7218 (kommer *** til at)

Dette kan dels forklares ved, at konstruktionen er mere grammatikaliseret i svensk end det er tilfældet i dansk og norsk, og derfor mere hyppig. Den anden del af forklaringen må være, at svensk i modsætning til dansk og norsk mangler et viljesverbum til at udtrykke fremtidsreference med, og *komma att* må altså til en vis grad løfte opgaver, der i dansk og norsk varetages netop af *ville*. Selv når Christensen konstaterer, at *komma att* er det mindst frekvente fremtidsudtryk (Christensen 1996:206), mener hun mindst frekvent ud af de tre centrale (og hyppigst forekommende) fremtidsmarkører, svensk har til rådighed, nemlig *skola*, *komma att* og futurisk præsens.

I norsk og dansk operer konstruktionen med *kommer til at/å* parallelt med *vil*, *skal* og futurisk præsens. Som markør af ikke-intentionel fremtid burde den altså forekomme i de kontekster, hvor en intentionel læsning skal modvirkes. Dette er også tilfældet, sml. *Hundene vil ikke ligge på sækkepuderne* (www.hunde-forum.dk) versus *Hundene kommer ikke til at ligge på sækkepuderne*. Der er imidlertid tendens både i dansk og i norsk til at kombinere *vil* med *komme til at/å*, og selv om disse konstruktioner forekommer sjældnere end konstruktioner med *kommer til at/å* eller for den

sags skyld fremtidskonstruktioner med *vil*, er det ikke et marginalt fænomen. Således er *vil (***) komme til at* (f.eks. *Man vil komme til at bruge penge*) repræsenteret med i alt **438** eksempler i det danske Korpus 2000 og med **426** eksempler i Korpus 90, dvs. **864** eksempler i alt, og det norske *vil (***) komme til å* (f.eks. *Det er ikke oplagt hvem som vil komme til å bære kostnaden.*) forekommer ca. **90** gange i Oslo-korpuset. Eftersom svensk mangler det de-volitive futurumsparadigme fuldstændigt, har jeg undersøgt kompatibiliteten mellem den de-obligative fremtidsmarkør *ska* og konstruktionen *komme att* for at se, hvordan situation er i svensk. Denne søgning gav kun de to følgende resultater:

- 1) *Demonstrationen, som arrangerades av fackföreningsrörelsen, var en massiv protest mot den borgerliga regeringens sparplaner som framför allt, säger man, ska komma att drabba den sociala välfärden.*
- 2) *Man förväntar sig nu att den nya politiken ska komma att inledas med frigivningen av Mbeki, som vid 76 års ålder är den äldste av Rivoniafångarna.*

Ovenstående observationer bekræfter, at den svenske konstruktion med *kommer att* fremstår mere overbevisende som et futurumsparadigme end dens kognater i dansk og norsk. Den danske og den norske konstruktion forekommer ikke så hyppigt (den svenske konstruktion er fem gange hyppigere end den danske), og har tilsyneladende en stærkere modal og aspektuel betydning end det svenske *kommer att*. Både i dansk og norsk er konstruktionen *kommer til at/å* kompatibel med fremtidsmarkøren *vil*, dvs. at det futuriske *vil* kan knytte den de-venitive konstruktion til sig og tage skopus over den, men ikke omvendt. Dette sker ca. tre gange

hyppigere i dansk end i norsk, og i begge tilfælde bliver det iboende futuriske element i *komme til at/å* neutraliseret samtidigt med, at *ville* fastlåses i den futuriske betydning. Dette understøtter hypotesen om, at den danske og den norske konstruktion har en mere udpræget modal og aspektuel betydning, nemlig 'en uundgåelig konsekvens af en udvikling, der allerede er påbegyndt på taletidspunktet'. Denne betydning er tydeligst, når *komme til at/å* kombineres med *vil*, der overtager funktionen som fremtidsmarkør. Det er formentlig de stærke modale og aspektuelle overtoner samt de øvrige fremtidsmarkørers (*vil, skal*, futurisk præsens) stærke position og en ganske god (om end ikke helt effektiv) arbejdsdeling, der har forhindret en stærkere grammatikalisering af den de-venitive konstruktion i dansk og norsk.

3.3. Aspekt og fremtidsreference i de skandinaviske sprog

3.3.1. Semantisk afgrænsning af aspektuel fremtid

Som det allerede fremgik af de foregående afsnit, spiller aspekt en afgørende rolle ved den sproglige udmøntning af kategorien fremtid i de skandinaviske sprog. Det er blevet vist, at propositionens aspektuelle karakteristika er med til at fastlåse en multifunktionel konstruktion (med et modalverbum eller et bevægelsesverbum) i en partikulær betydning, men jeg har også påpeget, at selve bestemmelsen af aspekt i dansk, svensk og norsk er problematisk, fordi aspekt ikke er indbygget i de individuelle verbers semantik, men specificeres typisk gennem grammatisk konstruktion (jf. Hansen og Heltoft 2005), dvs. omsagnet³⁵, sammenlign f. eks. *Hun*

---

³⁵ Omsagn om subjektet omfatter prædikatet og valensbundne led (argumenter)

vågner pludselig op (www.studieportalen.dk) og *Hun vågner langsomt op* (www.sundhed.dk). I den første sætning anskues forløbet i sagforholdet som en punktuelt overgang mellem en førtilstand og en eftertilstand: først sover man og så er man vågen. Præsensformen i sætningen udtrykker ikke samtidighed med taletidspunktet (nutid), men aktualiseret fortid, da nutidsbetydningen er inkompatibel med en punktuelt begivenhed (jf. Togeby 2003). I anden sætning signalerer mådesadverbialet *langsomt*, at forløbet i sagforholdet har en varighed og må altså anskues under tilstandsaspektet. Præsensformen kan både udtrykke aktualiseret fortid eller nutid afhængig af, om den indgår i en narrativ kontekst eller en almindelig dagligdags diskurs.

I mange tilfælde skal også andre dele af udsagnet (ubundne udsagnsadverbialer, situering, jf. Togeby 2003) og den ikke lingvistiske kontekst inddrages for at kunne bestemme propositionens aspekt, sammenlign følgende udsagn: *Hun kommer mod mig i let kjole* (skitser.blogspot.com) versus *Hun kommer i morgen og ser på hvad vi har behov for* (www.demensnet.dk). I første udsagn beskrives talerens her-og-nu; man kunne også fremhæve denne betydning ved at indskyde *Hun kommer gående mod mig i let kjole*, hvor præsensparticipiet *gående* tydeliggør forløbets tidlige udstrækning, der er kendetegnende for imperfektivt aspekt. Sagforholdet i *Hun kommer i morgen* har derimod en utvetydig perfektiv betydning, idet forløbet anskues som momentant. I modsætning til første udsagn betragtes sagforholdet her udefra, som en ustruktureret helhed. De forskellige aspektuelle interpretationer spiller tydeligvis sammen med udsagnetens situering i hhv. nutiden (samtidigt med taletidspunktet) og fremtiden (efter taletidspunktet).

---

inklusive et eventuelt mådesadverbial (Togeby 2003:50).

Et simpelt aspektneutralt (eller ambiguøst) udsagn som *Han kommer* kan erhverve en perfektiv eller imperfektiv betydning i forskellige situationer. Vi kan forestille os følgende scenario: To venner mødes på et aftalt tidspunkt på Rådhuspladsen og venter på to andre. Når den ene af dem, Peter, fem minutter senere kommer cyklende ad H. C. Andersens Boulevard, kan en af de to venner pege på den cyklende Peter og sige: *Han kommer*. Efter to minutter slutter den forpustede Peter sig til sine venner og spørger: *Hvad med Mads?* Svaret kan være *Han kommer*, som i det her tilfælde vil betyde 'han kommer senere'. Ifølge Grices konversationsmaksimer³⁶ er det ikke nødvendigt at være mere specifik i den givne kontekst.

Ud over det, at bestemmelsen af aspektet er problematisk, kompliceres en potentiel kontrastiv undersøgelse af aspektets rolle som fremtidsmarkør af en stor teoretisk og terminologisk forvirring, der dels skyldes manglende skelnen mellem aspekt og aktionsart samt brug af forskellige systematikker i litteraturen. Hvor den amerikanske lingvistik (f. eks. David R. Dowty) ikke kender til begrebet *aktionsart* og anvender betegnelsen *aspekt* i forbindelse med beskrivelsen af de forskellige situationstyper, har den europæiske lingvistik introduceret to systemer, nemlig *aspekt* og *aktionsart*, der tit bliver blandet sammen. I det følgende afsnit vil jeg forklare forskellen mellem de to systemer med udgangspunkt i Leiss (2000, 2001a, 2001b), Jakobsen (1994), Durst-Andersen (1999), Bache (1985) og Platzack (1979) og gøre rede for min brug af begreberne

---

³⁶ Sprogfilosoffen H. P. Grice har formuleret fire maksimer for en succesfuld lingvistisk kommunikation: 1. Kvalitetsmaksime: Tal sandt! Sig hverken hvad du tror, er usandt, eller hvad du ikke har passende belæg for, 2. Kvantitetsmaksime: Vær hverken mere eller mindre informativ end nødvendigt, 3. Relevansmaksime: Vær relevant, 4. Mådesmaksime: Undgå dunkelhed og tvetydighed! Vær kortfattet! Vær stringent! (jf. Saeed 1997).

aspekt og *aktionsart* i forbindelse med min undersøgelse. Efterfølgende vil jeg fokusere nærmere på kategorien aktionsart og diskutere mere detaljeret de forskellige systematikker, der blev introduceret siden Zeno Vendlers indflydelsesrige klassifikation af situationstyper (Vendler 1967). Jeg har valgt at holde mig til et system foreslået af Christer Platzack for svensk, der tager udgangspunkt i Jackendoffs Extended Standard Theory (jf. Platzack 1979) samt Togeby's system for dansk (Togeby 2003), der udviser mange lighedstræk med Platzack. Disse to teorier suppleres med Baches aspektteori (Bache 1985).

3.3.2. Aspekt og aktionsart: en terminologisk diskussion

3.3.2.1. Aspekt versus aspektualitet

Lad os begynde med en diskussion af aspekt, der er baseret på Carl Baches (Bache 1985) introduktion til en kontrastiv analyse af aspekter i russisk og engelsk. Ordet *aspekt* er et modstykke til det russiske (og tjekkiske) begreb *vid*, der går tilbage til latinsk *videre* (se) og græsk *eidos* (det, hvad man kan se, form). Begrebet *vid* optræder allerede i de tidligste slaviske grammatikker og er siden blevet til et centralt begreb i den slaviske sprogvidenskab. Til trods for, at begrebet aspekt heller ikke er ukendt i andre ikke slaviske sprog (f. eks. semitiske sprog), har den slaviske aspektopfattelse anslået takten i den moderne aspektforskning. Selv om lingvisterne endnu ikke er nået frem til konsensus om én aspektdefinition, er det centrale begreb i de fleste definitioner *et synspunkt* eller *en anskuelse* (Togeby 2003). Porzig (1927) beskriver aspekt som „en synsvinkel, under hvilken et forløb betragtes“ (Porzig 1927:152, min oversættelse) ifølge Comrie er aspekter „forskellige måder at betragte den interne temporale

struktur af en situation på“ (Comrie 1976:3, min oversættelse). Dette citat er samtidig et strålende eksempel på den lingvistiske sprogforvirring, for beskrivelsen 'intern temporal struktur' vender tilbage som et centralt træk i definitioner af kategorien *aktionsart*.

Som Bache bemærker, er antal af aspekter mindre omstridt end selve afgrænsningen af begrebet. De fleste lingvister er enige i, at kategorien aspekt kun består af to medlemmer, nemlig *perfektiv* og *imperfektiv* (overgangsaspekt og tilstandsaspekt i Togeby 2003). Comrie (1976) og Lyons (1977) arbejder derimod med flere end to aspekter, hvilket tyder på en sammensmeltning af kategorierne aspekt og aktionsart hos disse to lingvister. Ikke desto mindre skal Comrie ifølge Bache have æren for lancering af de overordnede abstrakte kategorier 'perfektivitet' og 'imperfektivitet' i lingvistikken. Forskellen beskriver Comrie på følgende måde: „/.../ under perfektivt aspekt anskues situationen udefra uden nødvendigvis at tage hensyn til situationens indre struktur, hvorimod det imperfektive aspekt betragter situationen indefra og omhandler således situationens indre struktur“ (Comrie 1976:4). C. S. Smith (efter Saeed 1997) foreslår en lignende definition: perfektivitet inkluderer fokus på situationens begyndelse og afslutning, hvorimod imperfektivitet fokuserer på situationens midterste fase.

Dahl (1985) og Bybee (1994) identificerer oppositionen perfektiv versus imperfektiv som den mest gængse og på mange måder den mest fundamentale distinktion. Denne konklusion er baseret på sproglige data fra mange forskellige sprog og bekræfter, at det er muligt at sammenligne forskellige sprog med henblik på deres aspektuelle egenskaber. Det ændrer imidlertid ikke på det faktum, at det er vanskeligt at karakterisere eller udpege et typisk aspektuelt system og beskrive aspekt som en universel

kategori, fordi aspektsystemerne i forskellige sprog kun udviser delvise korrespondancer (jf. Saeed 1997).

Christer Platzack anvender en meget smal aspektdefinition, hvorefter aspekt er "talerens måde at præsentere en situation i forhold til den deiktiske tid, hvis et sprog kan udtrykke denne relation systematisk" (Platzack, 1979:39). Med denne definition operationaliserer Platzack til en vis grad begrebet *aspekt* og gør det bedre tilgængeligt for en sproglig analyse, men samtidig medfører definitionen, at aspekt i svensk begrænses til den systematiske opposition mellem perfektum og ikke-perfektum³⁷. Denne definition viser, at det er nødvendigt at skelne mellem en metakategori aspektualitet, der kan defineres i overensstemmelse med Comrie (1976), Porzig (1927), Togeby (2003) og andre som en synsvinkel, under hvilken en situation anskues enten som afgrænset (perfektiv) eller som uafgrænset (imperfektiv) og en grammatisk størrelse aspekt. Når aspekt omtales i denne afhandling, henvises der altså ikke til en systematisk grammatisk kategori, men til en konceptuel metakategori aspektualitet.

3.3.2.2. Aktionsart

Kategorien *aktionsart* har en lang tradition i lingvistik, især i germansk filologi³⁸. Allerede Jacob Grimm gør i sin Tyske Grammatik (1819-37) rede for forskellige betydninger af verberne som *reisen* og *verreisen* (jf. Bache 1985). Selve begrebet *aktionsart* blev imidlertid først defineret af Karl Brugmann, der skriver om „måden, en verbal handling, udfolder sig på“ (citeret efter Bache 1985:9). Lige fra starten af den germanske *aktionsart*-

---

³⁷Både perfektum og progressivum i engelsk er ifl. Platzack udtryk for aspekt.

³⁸Såfremt ikke andet angives, følger diskussionen i dette afsnit en introduktion af Carl Bache (Bache 1985).

tradition blev aktionsarten forvekslet med aspekter. Wilhelm Streitberg prøver for eksempel at vise aktionsartens vigtige rolle i gamle germanske dialekter i sin afhandling „Perfective und Imperfective Actionsart in Germanischen“ af 1891 (Bache 1985). Bache selv definerer kategorien aktionsart som de proceduremæssige karakteristika (aktionaliten) for et handlingforløb i en given situation (Bache 1985). En alternativ definition af kategorien findes hos Christer Platzack, der beskriver aktionsart som udtryk for vores opfattelse af en situations iboende temporale struktur, der er uafhængig af den deiktiske tid“ (Platzack 1979). Dermed fremhæves, at en situations interne struktur er uforanderlig og som sådan uafhængig af vores anskuelsesmåde, som det var tilfældet ved aspekt. Således er forskellen mellem udsagn *Han spiste maden hurtigt* og *Han slugte maden hurtigt* ikke en aspektforskel, men forskel i aktionsart, dvs. ”måden foregangene forløber på i de omtalte situationer” (Togeby 2003:319). Mens *slugte maden* udtrykker en brat overgang eller et brud, opfattes *spiste maden* som en trinvis overgang fra en tilstand til en anden eller en fuldendelse (Togeby 2003).

Selv om der er tale om to forskellige kategorier, er der en tydelig sammenhæng mellem aspekt som anskuelsesvindue og aktionsart som en situations interne temporale struktur i de skandinaviske sprog. For det første har en aktionsart afgørende indflydelse på, hvordan et sagforhold anskues, fordi et brud som en øjeblikkelig overgang næppe kan anskues indefra under imperfektiv aspekt. For det andet har verber i de skandinaviske sprog en meget generel betydning, og en aktionsart udkrystalliseres først gennem samspillet mellem prædikatet og de øvrige led i omsagnet (jf. Platzack 1979, Thomsen 1998, Hansen & Heltoft 2005). I denne afhandling skelnes der altså konsekvent mellem aspekt og aktionsarter, men den

grundlæggende distinktion mellem perfektivt og imperfektivt aspekt (dvs. om en situation anskues som tilstand eller overgang) betragtes som central i forbindelse med den sproglige udmøntning af kategorien fremtid..

3.3.2.3. Klassifikation af aktionsarter

Ifølge Christer Platzacks definition giver kategorien *aktionsart* udtryk for vores opfattelse af en situations inhærente temporale konstitution. Ved hjælp af *aktionsarter* kan vi således beskrive forskellige temporale egenskaber ved situationer, som vores sprog refererer til, og identificere en række situationstyper. Den lingvistiske litteratur byder på indtil flere plausible taksonomier af situationstyper. Det ser imidlertid ud til, at den mest fundamentale distinktion er baseret på konceptet af en *overgang*. Hvis en situation opfattes som statisk, uden intern struktur og uforanderlig, er der normalt tale om en tilstand. Hvis en situation på den anden side involverer en overgang fra en tilstand til en anden, hvis vi kan fokusere på situationens indre struktur og dele den ind i enkelte bevægelser osv., drejer det sig om en dynamisk situation. Mange sprogforskere har været opmærksomme på korrelationer mellem verbernes inhærente, dvs. kontekstuafhængige semantik og forskellige situationstyper. *Tilstande* udtrykkes typisk af statiske verber som *være*, *have*, *vide* og *elske*, hvorimod dynamiske verber kan yderligere klassificeres i henhold til meget specifikke semantiske træk som *durativitet* (tidslig udstrækning) versus *punktualitet* (ingen tidslig udstrækning), *inkoativitet* (fokus på begyndelsesfasen af en proces) versus *resultativitet* (fokus på afslutningsfasen af en proces), *semelfaktivitet* og *iterativitet* (begge udtrykker gentagne overgange) samt *telicitet* (en proces udvikler sig mod et naturligt slutpunkt) versus *atelicitet* (en proces udfolder

sig uden at der foreligger et naturligt slutpunkt)³⁹.

De fleste klassifikationer af aktionsarter, der er i brug i moderne lingvistik, tager udgangspunkt i Vendlers klassifikation af engelske verber (Vendler 1967)⁴⁰. Ifølge Vendler kan de engelske verber inddeles i følgende fire klasser.

Tilstande ('states'): *A elskede B mellem t_1 og t_2* betyder, at A var forelsket i B på alle tidspunkter mellem t_1 og t_2 .

Aktiviteter ('activities'): *A løb på t* betyder, at tidspunktet t ligger inden for et (ikke nærmere bestemt) tidsrum, i hvilket A løber.

Teliske situationer ('accomplishments'): *A tegnede en cirkel på t* betyder at tidspunktet t ligger inden for det (helt bestemte) tidsrum, i hvilket A tegnede en cirkel.

Punktuelle situationer ('achievements'): *A vandt kapløbet mellem t_1 og t_2* betyder, at det præcise tidspunkt, hvor A vandt konkurrencen, ligger mellem t_1 og t_2 . (Vendler 1967 106ff.)

Platzacks og Togeby's system (Platzack 1979, Togeby 2003), som jeg har valgt som udgangspunkt for min redegørelse af relationen mellem aspektualitet (dvs. aspekt og aktionsarter) og fremtidsreference, er ganske vist baseret på Vendlers firedelelse, men de elaborerer videre på Vendlers klassifikation. For det første mener Platzack og Togeby til forskel fra Vendler, at det er nødvendigt at inddrage hele propositionens semantik og endda syntaksen for at kunne identificere aktionsarterne hhv. situationstyperne korrekt. Både Platzack og Togeby bruger desuden egen

---

³⁹Dette afsnit er baseret på en diskussion hos Saeed, kapitel 5 (Saeed 1997).

⁴⁰Den første situationstypologi blev foreslået allerede af Aristoteles, men med Vendlers berømte fremstilling etablerer situationstyper sig som et forskningsområde inden for lingvistikken (jf. Bach 1981).

terminologi⁴¹, der synes at være mere transparent og universel end Vendlers, hvilket i øvrigt hænger sammen med Platzacks bemærkning om, at de mest fundamentale forskelle i propositionernes aktionalitet (dvs. aspektualitet i bred forstand) skulle kunne findes i alle sprogene. Således skelner Platzack i grove træk mellem tilstande, uafgrænsede processer, afgrænsede processer og punktuelle begivenheder. Togeby skelner mellem overgangsaspekt og tilstandsaspekt, der kan "underinddeles i aktionsarter på grundlag af elementernes konceptuelle karakter og lingvistiske opførelse" (Togeby 2003:320). Overgange inddeler Togeby i brud og fuldendelser, tilstande på den anden side kan være stilstand, varigheder, processer og andre typer.

3.3.2.4. Christer Platzacks system

Platzacks model er hierarkisk, idet hvert niveau er karakteriseret ved en semantisk markør. Platzacks analytiske redskaber hviler på såkaldte Extended Standard Theory og især Jackendoffs bidrag til denne (jf. Platzack 1979). Jackendoff (efter Platzack 1979) bruger den grammatiske struktur som direkte evidens for den semantiske struktur. Således oversættes de syntaktiske strukturer via nogle projektionsregler i semantiske strukturer samtidigt med, at et sæt semantiske regler specificerer selektionskriterier for meningsfulde propositioner. De semantiske strukturer repræsenterer altså den information, som er hæftet til propositionen. Faktisk består informationen af to slags semantiske indhold (to semantiske niveauer): en propositionel betydning og en modal

---

⁴¹ Togeby tager imidlertid udgangspunkt i Diderichsens *Elementær dansk grammatik*.

(suprasegmental) struktur. Hvor den propositionelle betydning beskriver situationstyper uden reference til den virkelige verden, bestemmer den modale struktur betingelser, under hvilke en situation kan siges at korrespondere til situationer i den virkelige verden. (Platzack 1979:7). Ifølge Jackendoff og Platzack hører aktionsarter til den propositionelle betydning, der kan skematiseres ved hjælp af semantiske repræsentationer. Aspektualitet, tempus osv. er derimod knyttet til den modale struktur, som jeg ikke vil beskæftige mig yderligere med. En lignende analyse findes i Togeby (2003), der betragter både aktionsart og aspekt som egenskaber ved omsagnet, hvorimod tid, modalitet osv. er en del af udsigelsen (Togeby 2003:51).

Den semantiske repræsentation hos Platzack og Jackendoff udtrykker, hvordan diverse semantiske træk er kombineret sammen. Gennem en række generaliseringer fra forskellige verbers betydninger er Jackendoff nået frem til et sæt semantiske basisfunktioner: GÅ (x, y, z), VÆRE (x, y), STÅ (x, y), GØRE (x, y), TILLADE (x, y), der gør sig gældende inden for bestemte semantiske områder som *position* (POSIT), *besiddelse* (POSS), *identifikation* (IDENT)⁴². Christer Platzack viser, at en semantisk analyse af kategorien aktionsart i svensk kræver kun to semantiske funktioner, nemlig GÅ-funktioner og VÆRE-funktioner, der udtrykker distinktionen mellem tilstande og ikke-tilstande. Platzack erkender, at GØRE-funktionen er sekundær og som sådan ikke behøver at optræde i vores analyse af aktionsarter. Vi vil imidlertid se, at denne funktion kan benyttes til beskrivelse af konstruktioner med *blive* og *få*, der fungerer som aspektuelle fremtidsmarkører i de skandinaviske sprog. I alt

---

⁴²Jeg beholder de engelske mærkater for at opretholde sammenhængen mellem Platzacks og min analyse.

skelner Platzack mellem fem forskellige semantiske markører: EKSTENSIONEL versus TRANSITIONEL, DIVID, GRAD og PLURAL.

Sætninger, hvis semantiske repræsentation indeholder markøren EKSTENSIONEL, har normalt en atemporal betydning. Derfor kan de hverken stå i forbindelse med frekventative eller temporale adverbialer og fortolkes normalt som en beretning, hvis gyldighed går ud over taletidstidspunktet, fx. *Vejen går til København*. TRANSITIONEL-markør signalerer derimod, at den situation, som der refereres til, har en tidslig kvalitet, og sætningen skal altså forstås som kun værende gyldig på taletidspunktet, fx. *Peter sidder på sofaen*. Markørerne EKSTENSIONEL og TRANSITIONEL optræder både med VÆRE-funktionen og GÅ-funktionen. De øvrige markører finder vi kun ved *ikke-tilstande*.

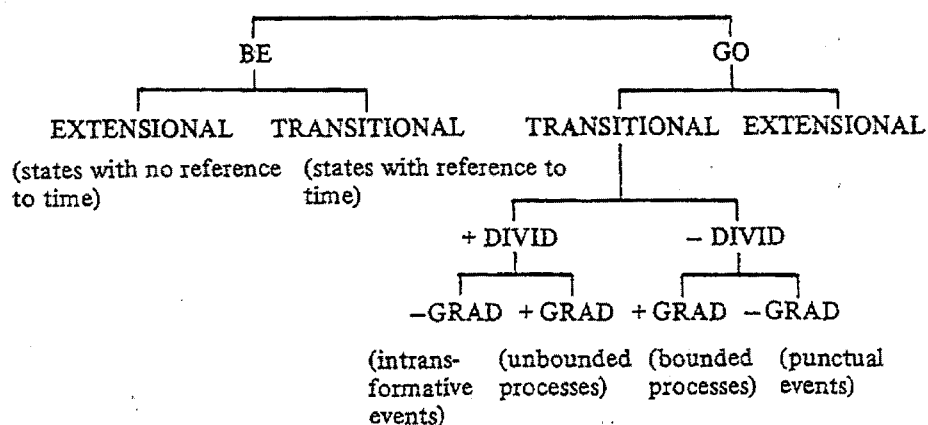
Markørerne +DIVID og -DIVID har sin oprindelse i navnenes semantik. Hvis et navn indgår i et verbums argumentstruktur (dvs. omsagnet iht. Togeby 2003), kan navnets egenskaber som bestemthed kopieres over på den semantiske GÅ-funktion. En pluralisform uden artikel, f. eks. *kartofler*, der betegner en masse, som kan deles op, kan således overføre denne evne på GÅ-funktionen. En funktion, der er markeret som +DIVID beskriver en proces, der potentielt kan deles op i en række ens subprocesser, og en sætning som *Jon skræller kartofler* klassificeres derfor som *ubegrænset proces*. Hvis argumentstrukturen (omsagnet) indeholder specifikation af målet f.eks. *Torsten rejste til Lund: GÅ (TORSTEN, y, til Lund)*, opfattes situationen normalt som en helhed, der blokerer for adverbier, der kan udtrykke varighed, f. eks. *langsomt* eller *længe*, og klassificeres enten som en *afgrænset proces* eller en *punktuel begivenhed*. Det samme gør sig gældende, hvis GÅ-funktionens tema (dvs. det som der bliver gjort noget ved) er markeret som udeleligt ved hjælp af

kvantifikatorer (f. eks. *mange, to, tusind*), den bestemte artikel osv., f. eks. *Jakob skrællede en kartoffel*.

En funktion, der er blevet identificeret som værende +DIVID eller -DIVID, kan yderligere markeres for varighed. Til dette formål introducerer Platzack markør GRAD, der er baseret på adjektivernes evne til at blive gradueret hhv. mangel på denne. Adjektivet *gift* er eksempelvis ikke graduerbart, og der er således kun mulighed for en polar opposition mellem +*gift* og -*gift*. Adjektivet *stor* er derimod graduerbart, og de forskellige værdier af *stor* ligger på en skala mellem lille og stor. En positivt GRAD-markeret GÅ-funktion signalerer en *uafgrænset* eller *afgrænset proces*, -GRAD betegner derimod enten *intransformative begivenheder*, f.eks. *Jane beholdt bogen* eller *punktueller begivenheder*, fx *Jonas blev dansk i 1987*. Da det kan være lidt svært at afgøre gradbøjningen, opstiller Platzack en række tests, blandt andet udvidelse af sætningen med adverbialer som *gradvis, langsomt* eller med *begynde*.

Med hensyn til den sidste markør, nemlig PLURAL, henter Platzack igen inspirationen i det nominale felt. Platzack mener, at processer og begivenheder kan pluraliseres på samme måde som navne, hvilket medfører en iterativ interpretation. En semantisk funktion markeret for +PLURAL skal altså forstås som gentagelse af en process eller begivenhed. På figur 7 ses Platzacks klassifikation af aktionsarter (Platzack 1979:162)

Figur 7

Christer Platzacks system er egnet som et deskriptivt værktøj ved beskrivelse af aspektualitet i de skandinaviske sprog. Togeby's system involverer lignende kriterier, f. eks. bemærker Togeby, at "ved tilstandsaspekt angives varighed ved præpositionen *i*, og ved overgangsaspekt angives varighed ved præpositionen *på*" (Togeby 2003:104). Men Platzack operationaliserer den aspektuelle forskel mellem de to præpositioner som i *Hun slog græs på en time* og *Hun slog græs i en time* (efter Togeby 2003:104) gennem markører -DIVID og +DIVID. En afgrænset proces beskrevet som -DIVID er udelelig og fremstår som et hele, hvilket udtrykkes af præpositionen *på*. En uafgrænset proces beskrevet som +DIVID kan deles i subprocesser, hvilket udtrykkes af præpositionen *i*, se dertil også beholdermetaforen, der blev beskrevet afsnit 3.2.1.

Ovennævnte kriterier blev allerede inddraget ved beskrivelse af de indlejrede propositioner i konstruktioner med modalverber og bevægelsesverber, og det blev vist, at den futuriske betydning, som nogle modalverber og konstruktion med *komme* er i stand til at udtrykke, opstår

gennem kategorialt samspil mellem netop aspektualitet, modalitet og temporalitet. Det samme gør sig gældende for futurisk præsens og konstruktioner, der har udviklet sig fra leksikalske markører af aspektualitet, som jeg vil undersøge nærmere i afsnit 3.3.5. Først vil jeg imidlertid belyse samspillet mellem de tre kategorier fra historisk perspektiv.

3.3.3. Udvikling af TMA-systemer i de germanske sprog⁴³

Som det fremgår af Elisabeth Leiss' sproghistoriske forskning, har kategorien aspekt spillet en afgørende rolle for udvikling af de germanske sprog. Endnu i de første århundreder efter Kristi fødsel var det germanske verbalsystem bygget op omkring en grundlæggende aspektuel opposition mellem perfektiv og imperfektiv, der var systematisk fordelt mellem verberne således, at hvert simpleksverbum havde et perfektivt modstykke markeret med et præfiks (f. eks. *gi-* i gammelhøjtysk). I kraft af deres aspektuelle egenskaber enten som et uafgrænset handlingsforløb betragtet indefra (imperfektiv) eller en handling som totalitet betragtet udefra (perfektiv) havde hvert medlem af oppositionen også andre funktioner, især temporale (perfektive verber) og modale (imperfektive verber).

I 4. århundrede begynder en opløsning af det multifunktionelle aspektparsystem i gotisk som følge af en semantisk udvikling af visse medlemmer af aspektparsystemet mod en specifik betydning, der ikke længere kunne betragtes som del af den aspektuelle opposition. På den måde opstod der et hul i systemet, der førte til dets fuldstændige

---

⁴³Dette afsnit er baseret på følgende artikler af Elisabeth Leiss: Leiss 2000, Leiss 2001, Leiss 2001a.

dekonstruktion i alle germanske sprog i retningen fra nord mod syd (7. århundrede i oldislandsk, 13. århundrede i oldengelsk, 17. århundrede i Sydtyskland).

Aspektets evne til at varetage forskellige funktioner var en naturlig konsekvens af verbernes potentiale til at kvantificere over forskellige skopus: perfektiverende præfikser som *gi-/ga-/ge-* kvantificerede således kun over det verbale led (aspektfunktion), ved den temporale funktion kvantificerede det perfekte verbum også over subjektet, der blev lokaliseret i et temporalt univers, og ved den modale funktion strakte aspektets skopus sig ud over propositionen (suprasegmental funktion, se Hansen 1972). Da aspektparrene gik i opløsning, var systemet nødt til at genoprette balancen og genfordele de temporale, modale og aspektuelle opgaver oprindeligt knyttede til aspektparsystemet. Dette medførte en omfattende omstrukturering af hele sprogsystemet og førte til dannelsen af nye temporale, modale og aspektuelle delsystemer på ruinerne af det robuste aspektparsystem – en proces, der mere end 1500 år senere endnu ikke er afsluttet.

Lad os nu se nærmere på, hvordan de gamle temporale, aspektuelle og modale funktioner blev forankret i det nye system. Det er allerede blevet nævnt, at selve opløsningen af aspektparsystemet blev forårsaget af en divergent semantisk udvikling inden for aspektoppositionerne, der efterlod et hul i systemet. Systemet søgte naturligvis at genoprette de aspektuelle oppositioner ved at erstatte de manglende led med nye konstruktioner. På denne måde opstod nuværende perfektum som et imperfektivt modstykke til visse perfekte verber.⁴⁴

---

⁴⁴Det har været diskuteret i litteraturen, hvorvidt perfektum i tysk, engelsk, dansk osv. skal betragtes som aspekt eller som tempus. Selv om Leiss' analyse viser

Samtidig med, at perfektum udvikler sig fra aspekt til tempus, bliver nye, for det meste leksikalske midler, der er i stand til at udtrykke en aspektuel opposition, taget i brug. Allerede i middelhøjtysk råder systemet over funktionsverber (på tysk 'Funktionsverbgefüge') med bl.a. *kommen* og *bringen*, hvor *kommen* udtrykker et begivenhedsperspektiv uden agens og *bringen* udtrykker en handlingsperspektiv, der forudsætter et kausativt agentisk led. Den manglende imperfektive partner bliver i middelhøjtysk og den tidlige nyhøjtyske periode erstattet med forløbsformer med *sein/werden* og præsens participium, også kaldt *progressivum*.⁴⁵ Derudover har omstruktureringer i aspektsystemet forårsaget en massiv udvikling på det nominale område, der blandt andet resulterede i dannelsen af artikel som en ny grammatisk kategori.

Hvad angår de temporale funktioner, har jeg allerede været inde på den funktionelle metamorfose af perfektum fra en ren aspektuel til en temporal kategori. De perfekte præfiksverber var på grund af deres semantik ikke i stand til at udtrykke præsentiske forhold – de henviser inhærent mod en realisering af den verbale handling i fremtiden. Systemets løsning på denne „skævhed“ var en resultativ konstruktion, der skulle overtage rollen som det imperfektive medlem af aspektoppositionen (og som senere udvikler sig til perfektum).

Den manglende evne hos de imperfektive verber til at udtrykke fremtid fører derimod til dannelsen af det perifrastiske futurum, der bestod af en kombination af modalverberne *sollen* (skulle) og *wollen* (ville) med

---

perfektums oprindelige aspektuelle opgaver, bemærker hun, at perfektum har udviklet sig fra en aspektkategori til en ren tempuskategori, sml. med Platzack (1979).

⁴⁵Efter opløsning af aspektparsystemet bevarede systemet normalt de medlemmer af aspektopposition, der blev betragtet som de mest fundamentale. I engelsk, til forskel fra tysk, var det de perfekte former, hvilket forklarer *progressivums* stærke position i engelsk og derimod dens korte levetid i tysk.

infinitiv (fra 14. århundrede i konkurrence med *werden* (blive)). Det skal fremhæves, at det perifrastiske futurum var meget selektivt med hensyn til den infinitte verbalformers aspektuelle egenskaber (hvilket stadigvæk er tilfældet i de skandinaviske sprog, som det er blevet vist). Ifølge Leiss kræver den perifrastiske konstruktion et imperfektivt komplement, hvis den skal udtrykke et futurisk indhold. Kombination med et indholdsmæssigt og formelt perfektivt komplement medfører en modalisering af konstruktionen. Hvis infinitivkonstruktionen er imperfektiv, men anvendes i perfekte kontekster, bliver propositionen epistemiseret.

Med hensyn til regrammatikalisering af den modale funktion mangler der stadigvæk pålidelige forskningsresultater. Ifølge Leiss findes der korrelationer mellem aspekt i de slaviske sprog og modalverber i de germanske sprog. Helt præcist udviser de klassiske aspektuelle sprog som fx. russisk en slående mangel på modalverber, hvorimod modalverber hører til de mest centrale grammatiske subsystemer i de aspektløse⁴⁶ germanske sprog. Der er siden 1970'erne blevet samlet beviser på de russiske aspekters modaliserende funktioner. Således har Rathmayr kunnet vise, at imperfektive verber kan udtrykke „sagforholdets umulighed fra talerens perspektiv“ (citeret efter Leiss 2000, min oversættelse) til forskel fra perfekte verber, der har deontiske modaliseringseffekter, dvs. udtrykker en „realitetsbetinget modalitet“ (efter Leiss 2000). Leiss selv har fundet en række eksempler på det imperfektive aspekts modale effekter i forskellige sprog, blandt andet engelsk, svensk og dansk. Her henviser Leiss til Brøndsted (1987), der har iagttaget, at forskellige modalverbbetydninger i dansk medfører forskydninger på aspektområdet.

Elisabeth Leiss' sproghistoriske forskning støtter klart antagelsen

---

⁴⁶ Aspekt foreligger ikke som morfologisk kategori.

om, at tempus, aspekt og modus udgør ét system, der har udviklet sig fra et fælles fundament, nemlig et multifunktionelt aspektparsystem. Min gennemgang af hendes forskningsresultater og hypoteser har vist, at der består tydelige relationer mellem de tre subsystemer, der kommer til udtryk bl.a. på fremtidsområdet.

3.3.4. Aspekt som markør af fremtidsreference

I tværlingvistisk perspektiv har aspektuelle fremtidsmarkører udviklet sig fra markører af progressivt, habituelt, perfektivt og imperfektivt aspekt (Bybee 1991). Til det aspektuelle område hører også futurisk brug af præsens, der synes at være vidt udbredt i verdens sprog. Bybee et al. (1994) beretter om 11 sprog (ud af en sample på 76 sprog fra 26 forskellige sproggrupper) med sekundær brug af generel præsens som fremtidsmarkør, typisk med specifik betydning 'umiddelbar' eller 'forventet' fremtid. Blandt disse sprog er inkluderet alle indoeuropæiske sprog i Bybee et al.'s database (latin, moderne græsk, dansk, maithili og baluchi), hvilket får Bybee et al. til at konkludere, at denne "mindre væsentlige" anvendelse af præsens muligvis ikke betragtes som nævneværdig i ikke-indoeuropæiske deskriptive traditioner, og statistikken er således ikke konklusiv (Bybee et al. 1994:276).

Futurisk præsens er typisk ikke den eneste fremtidsmarkør, sprogene har til rådighed. Af de 11 sprog i Bybee et al.'s sample havde kun ét, det iranske sprog baluchi⁴⁷, ikke andre, mere direkte midler til at udtrykke fremtidsreference (Bybee et al. 1994). I det europæiske sprogrum udskiller de vestslaviske og østslaviske sprog sig fra andre sprog med futurisk

---

⁴⁷ Makrosprog talt i Pakistan (www.ethnologue.com).

præsens på dette punkt, idet deres kanoniske futurumspadigme består af oppositionen mellem perfektiv præsens og imperfektiv perifrastisk fremtid. De perfekte verbers semantik ('overgang') forhindrer en nutidsreference af deres præsensform, der således fungerer som den eneste fremtidsmarkør for de perfekte medlemmer af aspektparsystemet, f. eks. *Pojedu do Prahy* (tjekkisk, Jeg:vil:køre til Prag). De imperfektive verber kan *per definition* ikke referere til fremtiden med deres præsensform, men det forekommer, hvis det imperfektive verbum er et bevægelsesverbum, og der er tale om en planlagt handling, f. eks. *Za měsíc jedu do Dánska* (tjekkisk, Om en måned tager:jeg til Danmark). Som standard fremtidsmarkør for de imperfektive medlemmer af aspektparsystemet anvendes en kombination af et kopulaverbum dannet fra stammen *bǫd-/bud-* og et 1-participium eller infinitiv (Dahl 2000).

I modsætning til den perfekte præsens' funktion som markør af fremtidsreference er den perifrastiske fremtid relativ ung (jf. Dahl 2000). For herværende studie er det relevant, at stammen *bǫd-/bud-* havde en inkoativ interpretation i oldkirkeslavisk, som det fremgår af følgende eksempel fra Markusevangeliet (Havránek 1980:114).

Vǔzdrastetĭ i bǫdetŭ bole vĭšĕx. (Markus 4:32)

Det:vokser og bliver større end:alle:urter

Kopula *bǫdetŭ* i ovenstående tekst er en oversættelse af det græske *ginetai* (blive). Denne forklaring gør det muligt at sidestille det slaviske kopula med de germanske inkoative former *werden* (tysk, blive) eller det skandinaviske *bli/blive*, der i de pågældende sprog fungerer som fremtidsmarkører. Det er endda blevet foreslået i Leiss 1985, at den

tjekkiske form har motiveret den tyske konstruktion med *werden*. Tysk var et prestigesprog i 1100-tallets kongerige Bøhmen, og det er muligt, at den tyske konstruktion er opstået som oversættelseslån blandt den tysktalende befolkning i Bøhmen, hvorfra den nåede til de middeløsttyske dialekter, der har spillet en vigtig rolle i udviklingen af det tyske skriftsprog (jf. Leiss 1985).

I alle germanske sprog kan præsens udtrykke fremtidighed, om end ikke eksklusivt, som det er tilfældet med de perfektive verber i de nordslaviske (øst- og vestslaviske) sprog, og i flere sprog (svensk, tysk og hollandsk) er den futuriske præsens endda hyppigere end de øvrige fremtidsmarkører (Hilpert 2007, Christensen 1997). Selv om de germanske verbale systemer ikke er bygget op omkring aspektoppositionen som de slaviske verber, spiller propositionens aspektuelle karakteristika (aktionsart) en vigtig rolle i forhold til futurisk brug af præsens. Det fremgår af litteraturen (Hilpert 2007, Quirk et al. 1985 og andre), at præsensformens futuriske betydning i engelsk kan sættes i forbindelse med perfektiv aspektuel interpretation, f. eks. *He plays Schubert's Serenade tomorrow* (Han spiller Schuberts Serenade i morgen) versus *He plays Schubert's Serenade now* (Han spiller Schuberts serenade nu, Hilpert 2007:261). I modsætning til de slaviske verber er det imidlertid de temporale adverbier 'tomorrow' og 'now', der medfører forskellige aspektuelle interpretationer af det ellers aspektneutrale verbum *play* (spille). Både den futuriske betydning og den aspektuelle betydning af præsensformen *plays* opstår i samspillet med konteksten (fremtidsreferencen udløser en perfektiv læsning), og må altså betragtes som en del af udsagnets pragmatiske mening. Anderledes forholder det sig med verber, der har perfektiv betydning i isolation. Hilpert (2007) har konstateret på baggrund af en

distinktiv koleksemanalyse af engelsk futurisk præsens, at den påviseligt foretrækker perfekte prædikater, specielt dem, som betegner inkoaktivitet (*start, begin*) eller fuldendelse (*arrive, meet*).

3.3.5. Futurisk præsens i de skandinaviske sprog

Også i de skandinaviske sprog sættes den futuriske præsens typisk i forbindelse med det perfekte aspekt. Togeby (2003) gør opmærksom på, at ”ved sagforhold som anskues under overgangsaspekt, vil præsensformen som regel have betydningen ’fremtid’, f. eks. *Jeg giver dig mit blaaternede Forklæde*” (Togeby 2003:107). Ved imperfektive aktionsarter skal en fremtidsreference være markeret på en anden vis, f. eks. ved hjælp af temporalt adverbial, f. eks. *I morgen går vi til Pamplona* (www.dagdriverne.dk), en temporal ledsætning, f. eks. *Når jeg har skrevet brevet, læser jeg det igennem* (www.mindet.dk), eller den skal fremgå af konteksten som i følgende situation, hvor fru Hansen siger til sin mand: *Vi spiser klokken syv i aften*, og hr. Hansen svarer: *Jeg spiser ikke med*.

En udførlig redegørelse af sammenhængen mellem aspektualitet og præsensformens betydninger i norsk gives i Næs (1965). Ægte præsens må være durativ, fordi nutiden opleves som en varighed, f. eks. *Han arbejder*. Overgangen mellem durativ og iterativ betydning er flydende, som det også fremgår af Togeby (2003), der betragter *løbe* som et iterativt forløb. Klart iterativt aspekt⁴⁸ er ifølge Næs f. eks. *Han går lange ture* (det iterative element tilføres af den nominale frase ’lange ture’). Perfektive verber kan også have iterativt præsens, som i *Sola står opp i øst*, men ellers har

---

⁴⁸ Næs (1965) bruger betegnelsen aspekt for det, jeg i denne afhandling behandler som aktionsarter.

præsensformen regelmæssig futurisk betydning, f. eks. *Kommer du?* Det samme gælder for ingressive (inkoative) verber som 'begynde' i *Vi begynder med Cæsars Bellum gallicum*. Fremtidsbetydningen kan præciseres med et adverbial, f. eks. *Han kommer snart*, men adverbialet er nødvendigt, hvis præsensformen af et durativt verbum skal udtrykke fremtid, f. eks. *I morgen er det eksamensfest* (Næs 1965:255-6).

Lad os se nærmere på eksemplet *Kommer du*. Næs hævder, at sætningen har futurisk betydning på grund af det perfektive *komme*. Også Hilpert (2007) betragter *come* som prototypisk telisk verbum. Dette er muligvis korrekt i engelsk, der har forskel mellem progressiv og simpel præsens, men i de skandinaviske sprog ser det ud til, at langt de fleste verber (heriblandt *komme*) erhverver forskellige aspektuelle betydninger i forskellige kontekster.

Verbet *komme* figurerer på en niende plads blandt danske verber i hyppighedsstatistikken (ifølge DSL⁴⁹), og en undersøgelse af formerne *komme* og *kommer* i et korpus afslører hurtigt en stor betydningsmæssig diversitet. En analyse af de forskellige forekomster kan med fordel ske ved hjælp af Platzacks analyseredskab (Platzack 1979). En analyse af *komme* (i isolation) blev allerede udført i forbindelse med diskussionen af den de-venitive konstruktion i dansk, norsk og svensk (se afsnit 3.2.3.). Det blev vist, at *komme* som et dynamisk verbum kan beskrives ved hjælp af GÅ-funktionen, og der blev gjort rede for verbets deiktiske egenskaber, der medfører, at verbet allerede har et mål indbygget i sig, og dette mål er identisk med det deiktiske nulpunkt P. Bevægelsen er som udgangspunkt en spatial bevægelse i det semantiske felt 'position'. Den semantiske repræsentation af *komme* i isolation har altså følgende form:

---

⁴⁹ Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, www.dsl.dk.

GÅ (x, IKKE P, P)

POSIT

I henhold til denne semantiske repræsentation skal verbet *komme* udtrykke en punktuelt begivenhed eller en afgrænset proces, fordi målet er præcist specificeret. *Komme* i udsagnet *Jeg kommer klokken seks* har en semantisk repræsentation magen til den semantiske repræsentation af lekset *komme*. Markører -DIVID og -GRAD signalerer, at der er tale om en punktuelt eller momentan begivenhed:

GÅ (jeg, y, klokken 6)

POSIT

-DIVID

-GRAD

Vi kan imidlertid også forestille os en situation, hvor *komme* udtrykker en uafgrænset proces, f.eks. *Nu kommer den første deltager løbende*. I denne situation har vi stadigvæk en intuition om, at der foreligger et mål (specielt i den pågældende kontekst, hvor der tydeligvis er tale om et konkurrenceløb), men opnåelsen af dette mål er ikke længere en væsentlig del af betydningen, målet ligger uden for vores fokus. En semantisk repræsentation af verbet *komme* i denne specifikke sætning kunne se således ud:

GÅ (DELTAGER, IKKE P, z)

POSIT

P

+DIVID

+GRAD

Det fremgår af denne analyse, at målet ikke er specificeret, men det er ikke desto mindre tydeligt, at løberen er på vej mod dette mål. Platzack ville klassificere aktionsarten i dette tilfælde som uafgrænset proces (markører +DIVID, +GRAD). I modsætning til foregående sætning, hvor præsensformen pegede mod fremtiden (klokken seks), har denne proposition klart en nutidsreference.

Et problematisk område udgør såkaldte ettryksforbindelser eller partikelverber. En diskussion af partiklernes afgørende indflydelse på kategorien aktionsart findes f. eks. i Jakobsen (1994). Typisk fungerer partikler som indikatorer af perfekte aktionsarter, idet de i mange tilfælde fastlåser fokus på afslutningen af en dynamisk proces, og fremkalder en telisk interpretation f. eks. *Jeg tager jakken af*. Igen spiller den partikulære kontekst en afgørende rolle: *Nu tager jeg jakken af* har en perfektiv og futurisk betydning til trods for adverbialet *nu*, der i denne sammenhæng snarere fungerer som modal partikel. Men ytring af udsagnet *Jeg tager jakken af lige nu* samtidigt med, at man tager jakken af, forlener udsagnet med nutidsreference og imperfektiv betydning. I enkelte tilfælde, specielt ved abstrakt brug af partikelverber, har partikler modsat effekt således, at de ikke medfører skift i aktionsart (fra imperfektiv til perfektiv), men intensificerer det aktuelle handlingsforløb, f. eks. *Uvejret tager af* (i denne sætning fastholdes den imperfektive betydning).

Lige så kontekstsensitive er det inkoative (ingressive) verbum *starte* (tidligere omtalt som typisk koleksem af den futuriske præsens i engelsk) og det resultatative verbum *slutte*. I isolation beskriver begge verber klart punktuelle begivenheder (GÅ, -DIVID, -GRAD), og det gør de også i følgende kontekster, hvor den punktuelle betydning samtidig udløser futurisk læsning: *I dag starter retssagen mod Stein Baggers forretningspartner Mikael Ljungman* (www.ekstrabladet.dk), *Finanskrisen slutter først i 2012* (www.tv2.dk). Men det er også muligt at sige *Skolen starter* i betydningen 'Skolen er ved at starte' eller *Interviewet slutter lige nu og her* (www.fyens.dk), hvor den semantiske repræsentation må være GÅ, +DIVID, +GRAD (dvs. en uafgrænset proces), og præsensformen har en nutidsbetydning.

I Togeby (2003) forklares forskellen mellem aktionsart 'fuldendelse' (afgrænset proces efter Platzacks terminologi) og 'brud' (punktuel begivenhed) med eksempler *Han spiste maden hurtigt* og *Han slugte maden hurtigt*. Mens det første eksempel udtrykker en afgrænset proces, implicerer det andet en momentan overgang. Der synes også at være en forskel i aktionsarten mellem leksemerne *sluge* og *spise*. *Sluge* udtrykker snarere en punktuel begivenhed (-DIVID, -GRAD), mens *spise* som default udtrykker en uafgrænset proces (+DIVID, +GRAD). I ovennævnte udsagn får *spise* imidlertid en perfektiv betydning, dels på grund af den bestemte form *maden* (-PLURAL), og dels på grund af mådesadverbialet *hurtigt*. På samme måde kan verbet *sluge* erhverve en imperfektiv betydning, hvis det kombineres med mådesadverbialet *langsomt*, f. eks. *De ligger et eller andet sted og sluger langsomt alle billederne uanset hvor meget man stritter imod* (www.klaus-johansen.dk). I det hele taget ser det ud til, at verbet *sluge*, hvis det bruges i overført betydning, er tilbøjeligt til at udtrykke tilstandsaspekt

(en uafgrænset proces⁵⁰), f. eks. *Administration sluger meget af forskernes tid* (www.information.dk) eller *Digitalt tv sluger meget strøm* (www.fdb.dk).

Denne gennemgang af individuelle verber med tilsyneladende perfektiv betydning kunne fortsætte, men jeg mener at kunne konkludere allerede nu, at der er en stærk korrelation mellem futurisk præsens og de perfekte aktive arter, men eftersom den konkrete aktionsart først bliver tydelig i en kontekst (som det var tilfældet med modalverberne og *komme til at* kan visse kontekstuelle træk fastholde fokuset på den ene eller den anden betydning: enten proces eller begivenhed⁵¹), må præsensformens evne til at udtrykke fremtidsreference betragtes som en del af udsagnets pragmatiske mening.

Til lignende konklusion når Christensen (1997) for svensk. Futurisk præsens er altid kontekstuel betinget, idet fremtidsreferencen enten specificeres af et tidsadverbial, eller fremgår af den "afgrænsede aktionsart" (Christensen 1997:168) eller ikke-lingvistiske faktorer. Christensen betragter desuden 'hævdelse' og 'intention' som grundlæggende betydningskomponenter af den futuriske præsens. Jeg vil holde mig til termen 'forudsigelse' i stedet for 'hævdelse' for at understrege, at et udsagn som *Solen skinner i dag, men i morgen regner det* (www.ob.dk) ikke har en entydig sandhedsværdi på taletidspunktet. Hvad angår det semantiske træk

---

⁵⁰ Ved metaforisk brug af verber er det ofte vanskeligt at bestemme aktionsarten på grund af den utydelige situationalitet (jf. Bache 1985).

⁵¹ Noget lignende foreslår Durst-Andersen (1999), der søger at forklare forskellen mellem aspekt i russisk og engelsk. Ifølge ham eksisterer handlinger ikke i virkeligheden: ved en hypotetisk situation, hvor X GIVER Y TIL Z, enten producerer X en aktivitet uden at Z har Y eller Z har Y uden at X producerer en aktivitet. En handling manifesterer sig altså enten som en *begivenhed* eller som en *proces*. Pointen er, at *processer* er rettet mod en fremtidig begivenhed, hvorimod *begivenheder* er forårsaget af visse processer. Samtidigt skal det efter Durst-Andersen være umuligt at visualisere både begivenheden og processen på en gang – derfor er vi nødt til at fokusere på den ene eller den anden.

'intention', mener Christensen, at futurisk præsens automatisk bliver intentionelt, hvis situationen tillader det, uden at intentionaliteten skal være udtrykt eksplicit. En undtagelse udgør deklarative sætninger med 2. persons subjekt, hvor subjektet tydeligvis ikke er intentionsbæreren, og sætningen får en imperativisk betydning (Christensen 1997:169), f. eks. *Du går hjem*.

Det er blevet foreslået, at futurisk præsens i engelsk har 'plan' som en integreret del af betydningen (Hilpert 2007, Quirk et al. 1985). Christensens 'intention' kan formodentlig også tolkes som 'plan', hvis agens er en person (dog ikke 2. person), og hvis situationen kan planlægges, f. eks. *Min bonkammerat prins Henrik og jeg rejser til Bali for at spille tennis* (www.billedbladet.dk). Sætninger *Vi spiser klokken seks i dag* og *Vi skal spise klokken seks i dag* (Becker-Christensen & Widell 2001) kan altså udtrykke det samme i en given kontekst, nemlig en plan om at spise klokken seks⁵².

3.3.6. Fremtidskonstruktioner med BLIVE og FÅ

Selv om konstruktioner med hjælpeverber *blive* og *få* er ret udbredte i Skandinavien, bliver de sjældent behandlet som en separat gruppe af fremtidsmarkører. Dette skyldes nok det faktum, at fremtidsbetydningen tilvejebringes af deres perfektive semantik, og det virker altså oplagt at betragte dem som instanser af futurisk præsens. Næs (1965) noterer, at *får* + infinitiv fungerer som "omskrivning for futurum" med udgangspunkt i "den naturlige framtidsbetydningen af *får*", f. eks. *Vi får se* (Næs 1965:267). Desuden gør han opmærksom på, at "*er* og *blir* svarer til hverandre som presens og futurum, likeså *har* og *får*" (Næs 1965:266). Dahl (2000a) gør

---

⁵² Den deontiske nødvendighedsbetydning af *skal* gør dog planen mere uomtvistelig, som det tydeligt fremgår af følgende eksempel: *Vi skal spise klokken seks, hvis vi skal nå forestillingen klokken syv*.

rede for brug af *bli* i svensk, der ifølge ham kan forklares med en generel tendens til at bruge præsens af teliske verber for fremtidsreference i svensk og de fleste andre germanske sprog. Konstruktionen med *få* nævnes også som en mulighed af Diderichsen, der beskriver det danske *få* som ”en art modalverbum”, f. eks. *Det får gå som det vil* (Diderichsen 1971:62).

Verber *få* og *blive* kan betragtes som perfekte modstykker til verberne *have* og *være* (jf. også Hansen 1972). Dette kan anskueliggøres ved hjælp af Platzacks semantiske funktioner GØRE og VÆRE på følgende måde:

Være: VÆRE (POSIT)   *Blive*: GØRE (VÆRE (POSIT))

Have: VÆRE (POSS)   *Få*: GØRE (VÆRE (POSS))

Være udtrykker en tilstand inden for det semantiske felt ’position’, og *have* udtrykker en tilstand inden for det semantiske felt ’besiddelse’. Den kausative funktion GØRE markerer overgang fra en tilstand til en anden tilstand, dvs. *blive* udtrykker en overgang inden for det semantiske felt ’position’, og *få* markerer en overgang inden for det semantiske felt ’besiddelse’.

I mange futuriske sætninger specielt med *blive* er denne overgang ganske tydelig, f. eks. *Du blir snart en stor pojke* (svensk, Du bliver snart en stor dreng), men i sætninger som den norske *Vi får se* (denne specifikke konstruktion med *se* forekommer også hyppigt i dansk og svensk) eller den danske *Foråret bliver en kold fornøjelse* (www.tv2.dk) sker der ikke nødvendigvis en overgang mellem to tilstande. Det samme er tilfældet i sætningen *Det bliver ikke sjovt på børsen i dag* (www.business.dk), hvori man blot meddeler, hvordan situationen forventes at være. Men i

modsætning til de foregående eksempler implicerer den sidste sætning alligevel en førtilstand eller en situation, der er forskellig fra den beskrevne.

Dahl diskuterer funktionen af *blir* i lignende eksempler i svensk. En sætning som *Den här festen blir nog trevlig* (Denne fest bliver nok dejlig) kan ifølge ham parafraseres som 'Denne fest vil nok vise sig at være dejlig', dvs. overgangen sker faktisk ved, at festen får egenskaben 'dejlig', når den starter (Dahl 2000a:352-3). Det er imidlertid tvivlsomt, om en lignende parafrase kan bruges med vejrekssempler som *Vasaloppsvädret blir kallt och soligt* (svensk, Vasaløbsvejret bliver koldt og solrigt, www.dt.se). Det virker mere plausibelt at antage, at der er tale om en ekstension fra perfekte kontekster, der involverer en klar overgang som *Ny iPhone bliver hurtigere og billigere* (www.politiken.dk), til imperfekte kontekster som i *Det bliver godt vejr på Roskilde* (www.gaffa.dk). Denne ekstension kan betragtes som en påbegyndt grammatikalisering, det er imidlertid ikke sikkert, om konstruktionen vil brede sig videre til andre kontekster end vejrprognoser og ekspressive udsagn som *Det bliver fedt!* Interessant i denne sammenhæng er den norske dialektale konstruktion *blir å reise*⁵³, der ikke repræsenterer et eksempel på en fremskreden grammatikalisering (som man kunne føle sig fristet til at konkludere), men som højst sandsynligt har udviklet sig fra gammelnorsk *verða* (blive), der i kombination med et infinitiv med eller uden infinitivmærket kunne udtrykke fremtidsreference (Jahr 2009).

---

⁵³ Udbredt specielt i Finnmark og andre dele af Nordnorge (Jahr 2009).

4. Korpusbaseret analyse af fremtidskonstruktioner: to casestudier

4.1. Opsamling og hypoteser

I foregående kapitel gennemgik jeg systematisk kerneinventaret af fremtidsmarkører i de skandinaviske sprog. Som udgangspunkt for denne gennemgang anvendte jeg grammatikaliseringsteorier af Bybee et al. (Bybee & Pagliuca 1987, Bybee et al. 1991 og 1994), der har foreslået, at fremtidskonstruktioner i tværlingvistisk perspektiv har udviklet sig fra et meget begrænset antal leksikalske kilder og aspektuelle grammatiske markører, der i bund og grund kan henføres til tre domæner: modalitet, bevægelsesverber og aspektualitet. Dansk, norsk og svensk disponerer over fremtidsmarkører fra alle tre domæner, men ingen af disse markører har indtil nu formået at udvikle sig til en regulær tempusform futurum. Dette kan forklares ved, at fremtidsreferencen blot er ét semantisk træk ved disse konstruktioner, og at dette træk kun bliver dominant i bestemte kontekster, mens det i andre kontekster er de modale eller de aspektuelle træk, der fremstår som de stærkeste, og som præger den overordnede betydning. Desuden har jeg argumenteret for, at det semantiske træk 'fremtidsreference' ikke kan tolkes som en reference til en reel fremtidig situation, fordi fremtiden er åben, og alle fremtidige situationer foreligger kun i form af potentielle muligheder. Taleren har ikke direkte adgang til fremtiden, men hun kan ikke desto mindre fremsætte sikre forudsigelser om de fremtidige situationer på baggrund af den viden, hun har til rådighed på taletidspunktet. En sikker forudsigelse får et stærkt temporalt præg, men der er stadigvæk kun tale om en modal kategori 'forudsigelse'.

I dette kapitel vil jeg undersøge samspillet mellem de enkelte

fremtidsmarkører og konteksten nærmere. De kontekstuelle omgivelser og specielt omsagnets (dvs. fuldverbum i finit eller infinit form og dets argumenter) aspektuelle karakteristika har vist sig at være afgørende for interpretation af både konstruktioner med modalverber, de-venitive konstruktioner og futurisk præsens. På grund af den særlige semantiske relation mellem de specifikke fremtidsmarkører og omsagnet er det blevet foreslået i litteraturen (Hilpert 2007 o.a.) at behandle dem som fremtidskonstruktioner.

Denne fremgangsmåde tager udgangspunkt i paradigmet kaldet konstruktionsgrammatik, der betragter en konstruktion som en grundlæggende grammatisk enhed. Følgende beskrivelse af konstruktioner gives i Goldberg (2006:16, min oversættelse): ”Ethvert sprogligt mønster kan identificeres som en konstruktion, så længe et eller flere aspekter ved dens form eller funktion ikke direkte fremgår af dens bestanddele /.../. Desuden kan mønstre, der er helt transparente, erhverve status som konstruktioner, så længe de forekommer tilstrækkeligt hyppigt.” I konstruktionsgrammatikken udviskes altså grænsen mellem det mentale leksikon og det grammatiske apparat, der i sig selv udgøres af et kontinuum af mere eller mindre skematiske konstruktioner. Jeg vil ikke inkludere mig i en principiel diskussion om, hvorvidt sproget kan betragtes som bestående af forskellige moduler eller som et enkelt homogent system, men vil blot gøre opmærksom på en række psykolingvistiske studier om modersmålstilegnelse hos børn og om sprogfærdigheder hos afatiske patienter (Clark 1970, Goodglass et al. 1979, French & Brown 1977). Disse studier har blandt andet vist, at der findes en korrelation mellem tilegnelsen af de grammatiske strukturer og den rækkefølge, i hvilken disse går tabt ved afasi. Undersøgelser som disse støtter sammen med den moderne

neurolingvistiske forskning påstanden om, at sproget har en modulær karakter.

Jeg har i lighed med Hilpert (2007) valgt at tale om fremtidskonstruktioner, men jeg mener ikke, at den abstrakte form, der ligger til grund for disse konstruktioner, er et hjælpeverbum (i bred forstand) i kombination med infinitiv. For de skandinaviske sprogs vedkommende virker det mere plausibelt at beskrive denne form som AUX (modalverbum, *kommer til at*) + OMSAGN (prædikat med valensbundne led). Da prædikatet udgør kernen i omsagnet, er det muligt at undersøge relationen mellem AUX og omsagnet ved hjælp af en koleksemanalyse. Følgende nulhypotese vil danne udgangspunkt for begge casestudier:

Fremtidskonstruktioner er indifferente i forhold til omsagnets aspektuelle karakteristika.

4.2. Elektroniske korpora

Inden for korpuslingvistikken defineres korpus som ”en afgrænset mængde af tekster, som er indsamlet efter klart definerede kriterier, beskrevet efter en given standard og som er tilgængelige i elektronisk form” (Kirchmeier-Andersen 2002:12). Tekstkorpora kan variere både i størrelse og indhold afhængigt af, hvilke formål korpusset skal tjene, og hvilke undersøgelser man ønsker at foretage. Man kan således skelne mellem specielle tekstkorpora, der opfylder visse forudbestemte og meget specifikke kriterier, og almene tekstkorpora, der omfatter vidt forskellige genrer og teksttyper, og hvis formål er at give et så fuldstændigt billede af sproget som muligt. Afhængigt af teksternes alder og form (mundtlig eller skriftlig) kan man yderligere skelne mellem henholdsvis synkrone versus diakrone

korpora og skriftsprogskorpora versus talesprogskorpora. De fleste korpora har en eller anden form for lingvistisk og/eller ekstra-lingvistisk opmærkning, dvs. yderligere informationer om teksten som sådan eller dens enkelte enheder (jf. Haušildová 2006a).

Jeg har arbejdet med tre almene, synkrone skriftsprogskorpora, nemlig det danske KorpusDK, det svenske Språkbanken Parole og det norske Oslo-korpuset.

KorpusDK på 56 millioner ord er opstået gennem fusion af Korpus 90 indeholdende tekster fra perioden 1983-1992 og Korpus 2000 indeholdende tekster fra perioden 1998-2000. Genremæssigt er korpusset afbalanceret med et bredt udsnit af både teksttyper og sprogbrugere. Alle tekster i KorpusDK er forsynede med oplysninger om ordklasse og bøjning. Opmærkningen er udført automatisk med en Constraint Grammar-baseret tagger, DanPars, der er udviklet af Eckhard Bick ved Syddansk Universitet (www.dsl.dk). KorpusDK er tilgængeligt online på Det Danske Sprog- og Litteratur Selskabs hjemmeside www.dsl.dk.

Korpus Parole er en af sprogresurserne under Språkbanken, der bestyres af Institutionen för svenska språket ved Göteborgs Universitet. Tekstmaterialet i korpusset er indsamlet i forbindelse med EU-projektet PAROLE, der blev afsluttet i 1997, og indeholder i alt 19 til 19,4 millioner ord (alt efter, hvad man regner for et ord), hvoraf 4,4 mio. stammer fra romaner, 13,6 mio. fra aviser, 0,4 mio. fra tidsskrifter og 1 mio. fra internetsider. Tekster i korpusset er blevet forsynet med grammatisk opmærkning ved hjælp af en statistisk tagger. Parole er tilgængeligt online på Språkbankens hjemmeside www.spraakbanken.gu.se.

Oslo-korpuset administreres af Tekstlaboratoriet ved Universitetet i Oslo. Korpusset består af en nynorsksdel på 3,8 millioner ord og en

bokmålsdel på 18,3 millioner ord, heri indgår 1,7 mio. ord fra skønlitterære tekster, 9,6 mio. ord fra avis- og ugebladstekster og 6,9 mio. ord fra sagprosa. Den grammatiske opmærkning er udført med en Constraint Grammar-baseret tagger udviklet af Tekstlaboratoriet. Korpusset har en passwordbeskyttet adgang via internettet.

4.3. Koleksemanalyse: *kommer til at*

Koleksemanalyse (Stefanowitsch & Gries 2003) identificerer det leksikalske materiale (i vores tilfælde prædikater i et omsagn), der tiltrækkes af en bestemt konstruktion (AUX), og genererer en rangliste. Denne rangliste viser, hvilke koleksemer eller naboord (i vores tilfælde infinitte prædikater) der forekommer hyppigst i den undersøgte konstruktion (i vores tilfælde AUX + OMSAGN), og om denne indbyrdes tiltrækning mellem konstruktionen og det leksikalske element er statistisk signifikant. Koleksemanalysen vil også afsløre, hvilke elementer der "frastødes" af konstruktionen, dvs. forekommer mindre hyppigt end forventet. En rangliste over disse leksemer kan give en indikation på, hvilke betydninger der er inkompatible med konstruktionen. Lad os bruge den danske konstruktion *kommer til at* som illustration.

Til at begynde med er det nødvendigt at finde alle forekomster af AUX med et infinit komplement i et korpus. Frasen *kommer til at* forekommer 7.674 gange (5004 med infinitiv) i det danske KorpusDK. Som næste skridt laves en frekvensliste over de infinitte former, jf. tabel 3:

Tabel 3: 18 hyppigste kollokater af *kommer til at* i KorpusDK

VERBUM	FREKVENS	VERBUM	FREKVENS
koste	292	betyde	79
betale	255	mangle	78
stå	217	sidde	78
gå	210	opleve	76
ligge	156	tænke	76
spille	105	tage	71
foregå	85	hedde	64
ligne	83	ske	63
fungere	82	omfatte	61

For at kunne bestemme den kollostruktionelle styrke (Stefanowitsch & Gries 2003), dvs. indbyrdes tiltrækningskraft (eller frastødningskraft) mellem *kommer til at* og en infinitiv, f. eks. *koste*, skal vi først kende den overordnede frekvens af *koste* i hele korpusset. Tabel 4 viser frekvensen af ovennævnte infinitivformer i KorpusDK:

Tabel 4: Den overordnede frekvens af infinitiver fra Tabel 3 i KorpusDK

VERBUM	FREKVENS	VERBUM	FREKVENS
koste	2.632	betyde	3.559
betale	10.064	mangle	452
stå	12.242	sidde	5.685
gå	41.796	opleve	3.603
ligge	4.598	tænke	8.708
spille	9.361	tage	30.007
foregå	1.779	hedde	761
ligne	1.371	ske	8.584
fungere	2.642	omfatte	1.109

Det fremgår tydeligt ved sammenligning af de to tabeller, at den overordnede frekvens af de enkelte verber i KorpusDK er vidt forskellige

og spænder fra 41.796 (*gå*) til 452 (*mangle*) forekomster. Det kan således forventes, at *gå* som et hyppigt verbum i korpusset også vil forekomme hyppigt med *kommer til at*. Med koleksemanalysen er det nu muligt at afgøre, om et verbum som *gå* forekommer signifikant hyppigere eller mindre hyppigt med *kommer til at* i forhold til dets overordnede hyppighed i KorpusDK. Beregning af den kollostruktionelle styrke sker gennem sammenligning af frekvensoplysninger fra Tabel 3 og Tabel 4 således, at der for hvert verbum laves en matrice som nedenstående:

Tabel 5: Indgangsdata for en koleksemanalyse af *kommer til at* og *koste*

	KOSTE	ANDRE VB	I ALT
kommer til at	292	4.712	5.004
andre steder	2.340	2.096.946	2.099.578
I ALT	2.632	2.104.328	2.107.252

KorpusDK indeholder 292 eksempler på *kommer til at koste* (uden indskudte elementer), 5004 gange *kommer til at* + INF og ca. 2,1 millioner infinitiver. Den totale korpusstørrelse for denne pågældende undersøgelse er altså 2.107.252. Disse oplysninger bliver brugt som indgangsdata i koleksemanalysen. Jeg vil af praktiske grunde benytte mig af computerprogram *Coll. analysis* (Gries 2007), der udfører de fornødne beregninger automatisk. Resultatet af analysen er vist i Tabel 6:

Tabel 6: De hyppigste verber fra Tabel 3 og deres kollostruktionelle styrke

VERBUM	KOL. STYRKE	VERBUM	KOL. STYRKE
koste	Uendelig	betyde	47,76
betale	166,55	mangle	116,24
stå	111,23	sidde	32,91
gå	21,98	opleve	44,46
ligge	120,33	tænke	20,26
spille	36,49	tage	0,29
foregå	78,03	hedde	74,62
ligne	84,62	ske	13,56
fungere	60,58	omfatte	59,91

Hvis den kollostruktionelle styrke er større end 3, er værdien statistisk signifikant på signifikansniveau $p < 0.001$, hvis den er større end 2, er den signifikant på $p < 0.01$, og hvis den er større end 1.30101, er den signifikant på $p < 0.05$. Det sidstnævnte signifikansniveau er som regel tilstrækkeligt til at kunne forkaste nulhypotesen (jf. ovenfor). Ved frastødte leksemer angives den kollostruktionelle styrke i negative værdier. Følgende tabel viser de samme verber ordnede efter deres kollostruktionelle styrke:

Tabel 7: *komme til at*'s koleksemmer efter kollostruktionel styrke

VERBUM	KOL. STYRKE	VERBUM	KOL. STYRKE
koste	Uendelig	omfatte	59,91
betale	166,55	betyde	47,76
ligge	120,33	opleve	44,46
mangle	116,24	spille	36,49
stå	111,23	tænke	20,26
ligne	84,62	sidde	32,91
foregå	78,03	gå	21,98
hedde	74,62	ske	13,56
fungere	60,58	tage	0,29

Det fremgår tydeligt af tabel 7, at *koste* er helt klart det mest foretrukne koleksem af *komme til at*. Også de øvrige verber undtagen *tage* bliver

stærkt tiltrukket af *komme til at* på signifikansniveau $p < 0.001$ og kan således betragtes som typiske koleksemer af *komme til at*. *Tage* er derimod mindre hyppig i konstruktionen end man ville forvente taget dens overordnede frekvens i hele korpusset i betragtning.

En nærmere undersøgelse af de 17 signifikante koleksemer afslører, at der primært er tale om statiske verber (*koste, ligge, mangle, stå, ligne* osv.) eller verber, der betegner uafgrænsede processer, der anskues under tilstandsaspektet. Verbum *betale* i isolation betegner en punktuelt begivenhed, og adskiller sig altså i sin aspektuelle karakteristik fra de øvrige verber. Grunden til, at verbet alligevel figurerer på andenpladsen blandt de mest foretrukne koleksemer kan være den semantiske lighed med verbet *koste*, nemlig det finansielle aspekt, der i begge tilfælde er forbundet med et vist ubehag hos den, der skal *betale*, hvad et produkt *koster* (jf. min diskussion af de psykologiske konnotationer af verbum *komme* som fremtidsmarkør i afsnit 3.2.2.). Den stærke tiltrækning mellem *kommer til at* og *betale* kan imidlertid også være historisk betinget. Det blev nævnt i afsnit 3.2.4., at konstruktionen *kommar att* sandsynligvis kom til svensk fra tysk sammen med en række verbale komplementer fra den merkantile sfære. Det er muligt, at den danske konstruktion *kommer til at* er en fordanskning af den svenske konstruktion, hvilket også kunne forklare dens svage grammatiske status i sammenligning med det svenske *kommer att*. Der er meget, der tyder på, at udtryk som *kommer til at betale* og *kommer til at koste* har udviklet sig til faste kollokationer, og at deres specifikke semantik (inklusive mangel på vilje) har motiveret en analogisk dannelse af samme type konstruktioner med andre verber.

De fleste af de analyserede verber er ikke kontekstsensitive, hvilket vil sige, at de ikke er tilbøjelige til at skifte aktionsart i forskellige

kontekster. En undtagelse udgør verber *stå* og *gå*, der kan perfektiviseres med partikler som *op*: *stå op*, *gå op*, og verbum *spille*, hvis aktionsart afhænger af de nominelle argumenter og/eller de temporale adverbialer, sml. følgende eksempler: *De spillede kun et fællesnummer pga. varmen* (www.randerspigegarden.dk) og *Jeg spillede i timevis uden stop* (www.gamereactor.dk). I første eksempel kan situationen beskrives som – DIVID, +GRAD (en begrænset proces) på grund af de kvantificerende udtryk *kun* og *et*, i eksempel nummer to signalerer adverbialet *i timevis*, at der er tale om en uafgrænset proces. Lad os kaste et hurtigt blik på de kontekstuelle omgivelser af konstruktioner *kommer til at stå*, *kommer til at gå* og *kommer til at spille*.

Forekomster af *kommer til at spille* kan grundlæggende deles op i to grupper. I den første gruppe står konstruktionen sammen med et upersonligt subjekt, og *spille* styrer objektet 'rolle', f. eks. *Etikken kommer til at spille en endnu større rolle* (KorpusDK). Konstruktionen har altså en udpræget idiomatisk og abstrakt karakter, og udtrykker en tilstand. I den anden gruppe har konstruktionen personligt subjekt, men intet objekt, f. eks. *Jeg håber da, at jeg kommer til at spille til EM* (KorpusDK), og *spille* betegner en uafgrænset proces. Især i den sidste gruppe af udsagn bliver det modale træk 'uundgåelighed' tydeligt, idet subjektet ikke kan påvirke det fremtidige forløb.

Et lignende billede tegner sig med verbet *gå*. I langt de fleste tilfælde har konstruktionen *vil gå* et upersonligt subjekt, hvilket i sig selv signalerer en metaforisk brug af konstruktionen enten med betydningen 'tid', f. eks. *Men der kommer til at gå mange år* (KorpusDK) eller med andre, endnu mere abstrakte betydninger såsom *gå ud over*, f. eks. *Men jeg tvivler på, at prisstigningen kommer til at gå ud over passagererne*

(KorpusDK), eller 'ske, klare sig', f. eks. *Der er visse forbehold for, at udviklingen kommer til at gå, som instituttet forudser* (KorpusDK). Igen er der altså tale om tilstande eller uafgrænsede processer, der anskues under tilstandsaspektet. Også *stå* forekommer i en række abstrakte betydninger med imperfektiv aspektualitet, herunder betydning 'koste' som i *Denne blottelse kommer til at stå ham dyrt* (KorpusDK), 'være ansvarlig for' som i *Og det bliver så typisk klasselæreren, der kommer til at stå for undervisningen i faget* (KorpusDK), 'figurere' som i *Traumet kommer til at stå i baggrunden for nutiden* (KorpusDK) osv.

Hilpert (2007) har udført en koleksemanalyse for det svenske *kommer att*. Han har brugt tre forskellige svenske elektroniske korpora (Parole, SUC og GSLC) til undersøgelsen. De 18 stærkest tiltrukne verber (ud af 40) samt deres kollostruktionelle styrke kan ses i Tabel 8.

Tabel 8: *Kommer att*'s koleksemer efter kollostruktionel styrke

VERBUM	KOL. STYRKE	VERBUM	KOL. STYRKE
bli	88,18	kräva	26,78
kosta	85,19	ske	26,16
finnas	84,98	dröja	24,72
fortsätta	49,14	presenteras	22,39
öka	33,56	tvingas	18,92
krävas	31,67	behövas	18,85
sakna	29,88	innebära	18,04
bestå	29,06	erbjudas	16,36
hända	28,51	pågå	15,92

(tilpasset efter Hilpert 2007:101)

Hvis vi sammenligner tabellen med de danske data, lægger vi straks mærke til, at 1) verbet *betale* slet ikke forekommer blandt de 40 koleksemer af *kommer att*, 2) konstruktionen har stor præference for s-passiver og 3) det mest foretrukne koleksem er et typisk overgangsverbum *bli* (blive). Jeg vil undersøge disse verber mere detaljeret.

Som oversættelsesækvivalent af det danske *betale* anføres *betala* i en dansk-svensk ordbog. I PAROLE-korpusset forekommer frasen *kommer att betala* i alt 28 gange (med op til 4 indskudte elementer mellem *kommer* og *att*), og infinitiven *betala* alene 3305 gange. Da jeg kun arbejder med korpusset Parole, vil jeg ved samme lejlighed beregne den kollostruktionelle styrke for en kontrolgruppe bestående af verber *kosta*, *hända* (hænde) og *presenteras* (præsenteres) på basis af korpusdata fra Parole for at se, hvor stor afvigelsen er mellem mine og Hilperts resultater. Det samlede antal infinitiver er 485.635 (efter Hilpert 2007:99), og korpusstørrelsen for denne pågældende koleksemanalyse er 494.120. Tabel 9 viser de fornødne data for analysen af verbet *betala*:

Tabel 9: Indgangsdata for en koleksemanalyse af *kommer att betala*

	BETALA	ANDRE VB	I ALT
kommer att	28	17.666	17.694
andre steder	3.277	482.358	485.635
I ALT	3.305	490.800	494.120

Resultatet af beregningen for både *betala* og kontrolgruppen kan ses i Tabel 10. Det fremgår af tabellen, at den kollostruktionelle styrke for *kosta* og *hända* ligger på nogenlunde samme niveau som hos Hilpert, mens værdien for *presenteras* er forskellig, om end stadigvæk signifikant (på $p < 0.001$). *Betala* har kollostruktionel styrke på -23,37 og frastødes altså signifikant af

det svenske *kommer att*. Værdien i parentes er fundet i Hilpert (2007:101).

Tabel 10: Resultater af koleksemanalyse for *betala, kosta, presenteras* og *hända* på basis af data fra Parole

VERBUM	KOL. STYRKE	VERBUM	KOL. STYRKE
betala	-23,37 (-)	presenteras	5,00 (22,39)
kosta	89,16 (85,19)	hända	25,91 (28,51)

I Hilperts oversigt over *kommer att*'s mest typiske koleksemer forekommer i alt atten s-passiver, herunder *krävas* (kræves), *tvingas* (tvinges), *erbjudas* (tilbydes) osv. Ud over den morfologiske form har flere af disse verber også en semantisk fællesnævner: de implicerer en kraftdynamisk betydning, dvs. udøvelse af en magt, fjernelse af en barriere osv. (jf. Hilpert 2007, se også afsnit 3.1.2. for en kraftdynamisk analyse af de danske modalverber).

Grænsefladen i KorpusDK gør det muligt at søge på kæden *kommer til at* + INF med op til to indskudte elementer mellem 'kommer' og 'til' og beregne de hyppigste mønstre. Blandt de første 100 hyppigste mønstre⁵⁴ forekommer ingen s-passiver og ingen s-former i det hele taget. Den højest placerede s-form er verbet *slås* med fire forekomster, f. eks. *Bill Clinton og Bjarne Riis kommer til at slås om tv-seernes gunst* (KorpusDK). Verbet er ganske vist historisk set en passiv form af *slå*, men fungerer i dag som et aktivt verbum med reciprok betydning. Også *blive*-passiv forekommer yderst sjældent med konstruktionen. Jeg har fundet 11 eksempler på *kommer (***)*⁵⁵ *til at blive* i Korpus 2000 og 7 eksempler i Korpus 90, i alt altså 18 eksempler i KorpusDK. Ud af disse var kun fire instanser af *blive*-passiv (*blive styret, blive hængt ud, blive blokeret* og *blive ændret*). Jeg vil prøve at udføre en koleksemanalyse for *blive* og sammenligne resultatet

⁵⁴ På 100. pladsen er kæden *kommer ikke til at stå* med 6 forekomster.

⁵⁵ Stjerner står for mellemliggende ord.

med resultatet for det svenske *bli*. Tabel 11 indeholder indgangsdata for analysen:

Tabel 11: Indgangsdata for en koleksemanalyse af *kommer til at blive*

	BLIVE	ANDRE VB	I ALT
kommer til at	18	4.986	5.004
andre steder	64.816	2.034.762	2.099.578
I ALT	64.834	2.039.748	2.107.252

Analysen har vist, at *blive* frastødes af *kommer til at* med kollostruktionel kraft på 44,13. Med andre ord er frekvensen af *blive* i konstruktionen lavere, end hvad vi kunne forvente i betragtning af *blive*'s overordnede frekvens i KorpusDK (64.834 forekomster). For fuldstændighedens skyld har jeg også søgt på kæden *vil komme til at blive*, fordi *vil komme til at* synes at alternere med *kommer til at* i mange kontekster. Denne søgning gav imidlertid ingen resultater, hvilket også indirekte bekræfter resultatet af koleksemanalysen for *kommer til at blive*. De 10 hyppigste mønstre af konstruktionen *vil komme til at* i KorpusDK er vist i Tabel 12.

Tabel 12: De hyppigste mønstre af *vil komme til at* i KorpusDK

1	vil komme til at koste
2	vil komme til at savne
3	vil komme til at stå
4	vil komme til at præge
5	vil komme til at betale
6	vil komme til at spille
7	vil komme til at betyde
8	vil komme til at foregå
9	vil komme til at høre
10	vil komme til at ligge

Som det fremgår af tabellen, er der ikke større forskel mellem *kommer til at*

og *vil komme til at*'s præferencer i forhold til omsagnets aspektualitet. Begge konstruktioner foretrækker tilstande og uafgrænsede processer, ofte af abstrakt art, og meget tyder på, at der for *vil komme til at*'s vedkommende er tale om en sammensmeltning af konstruktion *vil* + INF med konstruktionen *kommer til at* + INF. Mens *kommer til at* varetager opgaven som både temporal, modal og aspektuel markør, har *vil* og *komme til* delt denne opgave imellem sig, således at *vil* signalerer fremtidsreferencen (talerens forudsigelse) og *komme til at* bærer den modale betydning 'uundgåelighed' (der samtidig blokerer for en intentionel interpretation af *vil*) samt den aspektuelle betydning 'begyndelse af en tilstand eller uafgrænset proces'. Før jeg drager flere konklusioner om relationen mellem det danske *kommer til at* og det svenske *kommer att vil* jeg se nærmere på de danske fremtidsmarkører *vil* og *skal* samt det svenske *ska* i lyset af korpusdata.

4.4. Kolksemanalyse: *vil, skal og ska*

I dette afsnit vil jeg undersøge kontekstuelle præferencer af de danske modalverber *vil* og *skal* og det svenske *ska*. I afsnit 3.1.6. formulerede jeg tentative regler for identifikation af de tre modale verbers futuriske varianter.

Det er blevet fastslået, at den svenske fremtidsvariant af *ska* har to forskellige betydninger. Den kan betegne subjektets intention eller plan, hvis subjektet på samme tid er kontrollør og intentionsbærer, og situationen kan kontrolleres; det verbale komplement vil typisk være afgrænset. Den intentionelle variant af *ska* vil ofte falde sammen med den ikke-intentionelle, idet det ikke altid er muligt at afgøre, om det er subjektet selv

eller en fremmed vilje, der stræber efter realisering af handlingen (jf. Christensen 1996). Hvis subjektet er ikke-animeret, kan *ska* udtrykke en 'forudsigelse', hvis det semantiske træk 'fremtidsreference' er til stede, men grænsen mellem denne betydning og den epistemiske betydning 'rapport' er flydende.

Det danske *vil* kan udtrykke en 'forudsigelse' både med ikke-personligt og personligt subjekt. Forudsætningen er i begge tilfælde, at det semantiske træk 'fremtidsreference' er til stede. Hvis konstruktionen forekommer med et personligt subjekt, er den futuriske interpretation i høj grad afhængig af den øvrige kontekst, og herunder især af omsagnets aspektualitet.

Det danske *skal* kan ligesom det svenske *ska* betegne en 'plan', hvis subjektet på samme tid er kontrollør og intentionsbærer, og situationen kan kontrolleres; det verbale komplement vil typisk være afgrænset. Også det danske *skal* kan udtrykke den epistemiske betydning 'rapport' med fremtidsreference, men i visse kontekster (f. eks. vejrprognoser), kan denne betydning falde sammen med en ren forudsigelse. I betydningen 'plan' konkurrerer både det danske *skal* og det svenske *ska* med futurisk præsens, der også kan udtrykke subjektets intention eller plan forudsat, at det semantiske træk 'fremtidsreference' er til stede.

Funktionsmæssigt er der altså et tydeligt overlap mellem det danske *skal* og det svenske *ska*, mens *kommer att* deler visse funktioner både med det danske *vil* og *kommer til at*. Lad os nu se, om en koleksemanalyse af de tre modalverber kan kaste mere lys på forholdet mellem fremtidskonstruktionerne i dansk og svensk. Data, der danner udgangspunkt for sammenligningen af de foretrukne koleksemer, stammer dels fra Hilpert (2007), der har udført koleksemanalysen for det svenske *ska* og det danske

vil, dog uden at sammenligne resultaterne af de to koleksemanalyser, og dels fra mine egne analyser og beregninger, hovedsageligt for det danske *skal*.

Til en koleksemanalyse af det danske *skal* har jeg brugt data fra KorpusDK. Hilpert (2007) udførte sine analyser ved benyttelse af korpus Parole for svensk og Korpus 2000 (et subkorpus i KorpusDK) for dansk. Selve korpusstørrelsen burde ikke have særlig indflydelse på resultater af en koleksemanalyse, så længe de involverede korpora er tilstrækkeligt store og repræsentative. Derfor vil jeg gå ud fra, at en koleksemanalyse udført på basis af KorpusDK, Parole og Korpus 2000 vil give valide og sammenlignelige oplysninger om de undersøgte modalverbers foretrukne koleksemer inden for en vis usikkerhed. Denne usikkerhed er vanskelig at beregne, men kan illustreres med et eksempel fra KorpusDK.

I KorpusDK har man mulighed for at trække koleksemer eller naboord af et bestemt udtryk fra korpusset og sortere dem efter deres score. Dette sker med udgangspunkt i to statistiske metoder, T-score og Mutual information⁵⁶. Jeg har sammenlignet naboord af *skal*, der blev beregnet med metoden Mutual information, i henholdsvis Korpus 2000 og Korpus 90. Ved denne metode sammenlignes det faktiske antal samforekomster af to ord i korpus med det antal, der statistisk skulle forventes på baggrund af ordenes absolutte frekvens, men ulempen ved metoden er, at den giver høj score til lavfrekvensord og tekniske termer (jf. Gries, udkommer). Tabel 13 viser de ti højest placerede koleksemer af *skal* i Korpus 90 og Korpus 2000 i henhold til Mutual information (MI):

---

⁵⁶ Beregninger af kollostruktionel styrke i denne afhandling er udført med Fisher-Yates exact, der figurerer som default metode i det anvendte computerprogram (Gries 2007).

Tabel 13: *Skal*'s top 10 naboord i Korpus 90 og Korpus 2000 med metoden MI

KORPUS 90	KORPUS 2000
tilbagebetales	fornyes
forgå	fornys
røbes	ryddes
afhøres	sammenholdes
godkendes	overbevises
investeres	afklares
passes	revideres
vaccineres	tackles
plejes	godkendes
anmeldes	passes

Tabellen viser, at kritikken mod Mutual information er berettiget, idet de højest placerede koleksemer af *skal* er relativt sjældne ord som *vaccineres* (59 forekomster i KorpusDK), *tilbagebetales* (94 forekomster i KorpusDK) eller *tackles* (54 forekomster i Korpus DK). Desuden fremgår det, at en mindre variation vil forekomme, selv om korpora er på samme størrelse (28 millioner ord hvert), og aldersforskellen mellem teksterne er ret lille set fra et sproghistorisk perspektiv. Denne variation vil blive taget i betragtning ved interpretation af analyseresultaterne, men det skal også bemærkes, at en variation i topplacering af de individuelle fuldverber næppe vil påvirke de overordnede konklusioner om, hvilke situationstyper der forekommer hyppigst med analyseverberne.

4.4.1. SKAL

Præsensformen af modalverbet 'skulle' *skal* forekommer 213.206 gange i KorpusDK, heraf er 192.149 forekomster efterfulgt af et infinit verbalt komplement med op til tre mellemliggende ord. Som første skridt i analysen har jeg identificeret de 150 mest frekvente kollokater af *skal* i

KorpusDK. Tabel 14 viser de 40 hyppigste verber efter de rå frekvenser i korpusset.

Tabel 14: 40 hyppigste kollokater af *skal* i KorpusDK

VERBUM	FREKVENS	VERBUM	FREKVENS
være	22.421	lære	1.040
have	13.551	lave	1.027
kunne	3.945	passe	1.026
gøre	3.175	tages	1.003
gå	2.857	arbejde	981
tage	2.632	spille	945
bruges	2.361	ses	880
betale	2.342	leve	852
ske	2.267	vise	766
blive	2.228	sørge	749
bruge	2.153	tro	739
komme	1.916	lade	728
få	1.789	sætte	700
holde	1.641	betales	693
finde	1.623	sættes	678
give	1.609	se	643
sige	1.515	hjælpe	642
stå	1.486	ligge	619
gøres	1.228	huske	601
sikre	1.114	køre	590

Højest i tabellen figurerer som forventet de hyppigste infinitiver i korpusset, herunder *være* (162.978 forekomster i KorpusDK), *have* (83.288 forekomster), *få* (78.586 forekomster), *blive* (64.834 forekomster), *gøre* (41.988 forekomster), *gå* (41.796 forekomster), *komme* (37.549 forekomster) osv. Den høje frekvens af konstruktionen *skal være* kan altså skyldes *være*'s overordnede frekvens i korpusset, og ikke nødvendigvis en særlig tiltrækning mellem *skal* og *være*. Data fra tabel 14 samt det samlede antal forekomster af *skal* + INF vil blive brugt som input for en

koleksemanalyse. Korpusstørrelsen for denne pågældende analyse er 2.291.727 ord (samlet antal infinitiver plus alle forekomster af *skal* med infinitiv). Resultater af koleksemanalysen fremgår af tabel 15, der viser de 40 mest tiltrukne koleksemmer af *skal* efter deres kollostruktionelle styrke. Alle 40 koleksemmer har kollostruktionel styrke over 3, og værdierne er altså statistisk signifikante på signifikansniveau $p < 0.001$.

Tabel 15: 40 højest placerede koleksemmer af *skal* efter kollostruktionel styrke

VERBUM	KOL. STYRKE	VERBUM	KOL. STYRKE
være	Uendelig	lære	77,58
have	Uendelig	lægges	77,42
ske	Uendelig	sikres	70,56
betale	Uendelig	sættes	69,70
bruges	Uendelig	placeres	67,00
betales	310,30	nævnes	63,04
gøres	253,71	overholdes	54,39
passer	226,06	gennemføres	46,65
tages	211,38	træffes	45,71
foregå	176,86	stå	45,09
sørge	174,62	sikre	41,76
godkendes	166,13	fordeles	40,23
laves	141,32	foretages	37,43
behandles	135,26	ryddes	37,26
forstås	107,56	forbedres	36,35
løses	91,76	forsøge	31,18
bygges	91,58	afgøre	31,16
undersøges	86,20	ligge	30,21
bruge	83,86	fungere	29,76
holdes	82,03	indføres	25,99

Man kan se, at selv efter eliminering af frekvensafhængige bias figurerer *være* på førstepladsen med en uendelig stor kollokationel styrke, der signalerer en kraftig tiltrækning mellem *skal* og *være* (konstruktionen forekommer 22.421 gange i korpusset). Det samme gør sig gældende for

konstruktionen *skal have*, der forekommer 13.551 gange. Typemæssigt er den stærkest repræsenterede gruppe blandt de 40 koleksemers s-passiver, der med 25 eksempler udgør over 60 % af alle verber i Tabel 15. De øvrige verber blandt de mest foretrukne koleksemers af *skal* er *ske*, *betale*, *passé*, *foregå*, *sørge*, *bruge*, *lære*, *stå*, *sikre*, *afgøre*, *ligge* og *fungere*. Disse verber har ved første blik ikke særlig meget tilfælles hverken semantisk eller i forhold til den situationstype, de beskriver, men jeg vil alligevel forsøge mig med en systematisering.

Verberne *ske* og *foregå* kan generelt betegnes som hændelsesverber. Ved en nærmere undersøgelse af de to verber viser det sig imidlertid, at de bruges i flere forskellige betydninger. Den ene grundbetydning kan siges at være 'udføres' eller 'gøres' med nutidsreference (ofte med betydningen 'altid' som f. eks. i sætningen *Og al henvendelse til gæsterne skal ske gennem direktøren* (KorpusDK)), eller fremtidsreference. Den anden grundbetydning er 'plan' eller 'efter planen', som i følgende sætning: *Udvælgelsen skal efter planen ske ved at drage ud i landet, hvor man så vil tilbyde folk at blive testet f.eks. i forbindelse med weekendindkøb* (KorpusDK).

Verberne *ligge* og *stå* er statiske verber, der typisk udtrykker tilstande, men sidstnævnte kan også betegne punktuelle overgange, hvis det står sammen med partiklen *op*⁵⁷. En analyse af højrekonteksten viser, at både *stå* og *ligge* forekommer i mange forskellige metaforiske betydninger som *stå alene med noget*, *stå bag noget*, *stå fast på noget*, *stå for noget*, *magten skal ligge hos* osv. Den aktuelle interpretation er kontekstafhængig, som det også var tilfældet med *ske* og *foregå*. I følgende sætning

---

⁵⁷ Der er også ret stor tendens i talesproget at kombinere *ligge* med partiklen *ned*, selv om denne variant grundlæggende betragtes som ugrammatisk: *Hvorfor skal vi ligge ned?* (KorpusDK).

fremhæves planbetydningen med adverbialet 'efter planen' *Det nye hovedkvarter skal efter planen stå klar i 2008* (KorpusDK). Derimod har *skal* i sætningen *Udrullede dej skal være stor nok til, at den kan pakkes om de 2 mørbrad, som skal ligge tæt ved siden af hinanden* (KorpusDK) ingen bestemt tidsreference, men udtrykker snarere en regel eller en forskrift.

Både *have*, *være* og s-passiver har i kombination med *skal* en deontisk betydning og implicerer i henhold til Hansen (1972) en fremmed vilje. Især den passive form henleder klart opmærksomheden på en fremmed beslutningstager, typisk en autoritet eller en myndighed. Mange eksempler med s-passiver i korpusset fremstår ligefrem som 'regler' eller 'forskrifter'. Det kan ofte være vanskeligt at skelne mellem denne betydning og betydningen 'plan' selv i de tilfælde, hvor udsagnet forankres temporalt med et adverbial, fordi en plan forudsætter en beslutning, og en beslutning forudsætter en beslutningstager. Således kan sætningen *Derfor skal banerne bygges på tværs af Jylland* (KorpusDK) godt udtrykke en plan, men samtidigt er det højst sandsynligt en myndighedsbeslutning, der implicerer, at det er nødvendigt at bygge banerne i Jylland. Det skal også bemærkes, at de fleste s-passiver i Tabel 15 generelt styres af et ikke-personligt subjekt, og det samme gør sig gældende for verberne *stå*, *ligge*, *ske* og *foregå*.

Følgende gruppe af verber (*fungere* undtaget) forudsætter på den anden side et persons subjekt: *betale*, *passé*, *sørge*, *bruge*, *lære*, *sikre*, *afgøre* og *fungere*. Ved disse verber falder betydningen 'plan' (der nu er subjektets plan eller fremtidige intention) i flere tilfælde sammen med en 'interessentbetydning' og 'nødvendighedsbetydning' (jf. Hansen 1972) ved førstepersonssubjekter, f. eks. *Næste år skal jeg sørge for at blive clearet* (KorpusDK). Ved andre subjekter er det nok 'nødvendighedsbetydningen', der bliver mest

fremtrædende i de fleste kontekster, selv hvis det semantiske træk 'fremtidsreference' er til stede.

Vi kan på baggrund af koleksemanalysen konkludere, at den deontiske betydning 'nødvendighed forårsaget af en fremmed vilje', der i flere kontekster med ikke-personlige subjekter udmøntes som 'regel' eller 'forskrift', er den hyppigste betydning af *skal* i KorpusDK. Betydningen 'plan' er sekundær og kontekstafhængig. Den er efter alt at dømme ikke knyttet til en bestemt situationstype (verber *betale*, *passé*, *sørge*, *bruge*, *lære*, *sikre*, *afgøre* og *fungere* kan betegne både punktuelle begivenheder, afgrænsede processer og uafgrænsede processer, *ligge* og *stå* betegner som regel tilstande) og fremstår tydeligst som en dominant betydning med førstepersonssubjekter, hvor intentionen om, at en handling udføres, kan tolkes som talerens intention eller plan. Den epistemiske betydning 'rapport' synes at være ret marginal i KorpusDK.

4.4.2. SKA

Hilpert (2007) har udført en koleksemanalyse for det svenske *ska* på basis af det svenske korpus Parole. Det samlede antal infinitiver i Parole er 485.635, heraf danner 33.329 en konstruktion med *ska*. Den samlede korpusstørrelse for denne pågældende analyse er altså 518.964. Tabel 16 gengiver Hilperts resultater:

Table 16: 40 highest ranked collocations of *ska* after collocation strength

VERBUM	KOL. STYRKE	VERBUM	KOL. STYRKE
vara	321,15	fördelas	25,32
gå	120,64	ingå	22,92
bli	107,51	åka	21,35
göra	104,55	hållas	19,50
finnas	80,16	betalas	19,35
ha	76,15	hända	18,17
behöva	72,43	ligga	16,92
användas	66,89	tas	16,49
byggas	60,05	ersättas	16,22
säga	57,19	genomföras	14,60
få	54,78	lösas	13,54
se	52,60	innehålla	12,88
forsöka	51,83	stå	11,80
ske	45,53	sitta	10,95
göras	42,54	sluta	10,67
gälla	37,53	utreda	9,09
läggas	36,86	hinna	8,91
fungera	36,03	placeras	8,76
börja	35,39	behandlas	8,15
ta	32,47	prata	7,87

(tilpasset efter Hilpert 2007:92)

Det fremgår af analysen, at *ska*'s mest foretrukne koleksem er kopulaverbet *vara* (som i dansk). De hyppigste adjektiviske prædikativer i konstruktionen *ska vara* er ifølge Hilperts data *klar*, *möjlig* (mulig), *ärlig* (ærlig), *bra* (god), *öppen* (åben), *glad* (glad), *tacksam* (taknemmelig), *stor* (stor), *färdig* (færdig), *umöjlig* (umulig) og substantiviske *del*, *bidrag*, *komplement*, *sätt* (vej), *fråga* (spørgsmål), *mening*, *ordning*, *världsmästare* (verdensmestre), *forum* og *kvinn*a (kvinde). En nærmere undersøgelse af de enkelte eksempler viser, at basisbetydningen er som i dansk en deontisk nødvendighed tilvejebragt af en fremmed vilje.

Mange instanser af *ska vara* er imidlertid flertydige, således f. eks. i

sætningen *Arbetet ska vara klart i september* (Parole), hvor *ska* ifølge Hilpert udtrykker 'en ren fremtidsbetydning' (Hilpert 2007:92), eller hvad jeg i denne afhandling betegner som 'forudsigelse'. Denne interpretation er ikke umulig i en passende kontekst, men *ska* kan også hentyde til en fremmed vilje, i hvilket tilfælde der er tale om en deontisk variant af *ska* med fremtidsreference som supplerende semantisk træk. Også 'interessentbetydningen' kan komme i betragtning, hvis taleren forpligter sig til at sørge for, at arbejdet ska blive færdigt. Denne betydning ekspliciteres i følgende sætning af 'love': *Men jag lovar att allt ska vara klart till premiären på lördag* (Parole). Der foreligger derimod ingen klare indicier om, hvordan sætningen *Arbetet ska vara klart i september* skal tolkes, heller ikke i den pågældende kontekst, der gives i Parole.

Hændelsesverber *ske* og *hända* opfører sig lidt anderledes end i dansk. Mens grundbetydningen af det danske *ske* i forbindelse med *skal* er 'udføres, gøres', er det i svensk snarere 'finde sted i fremtiden' uden en udpræget henvisning til en autoritet, f. eks. *Avrapportering ska ske efter VM i fotboll 1998* (Parole). I dansk anvendes i samme kontekst den prædiktive variant af *vil* som i *Nedskæringerne, som vil ske både på hovedkontoret og i butikkerne, betragtes som et opgør med selskabets hidtidige personalepolitik med vægt på tryghed i ansættelsen* (KorpusDK). Til denne gruppe hører også verbet *bli*, der mangler fuldstændig blandt de foretrukne koleksemer af det danske *vil*, selv om den figurerer på 10. pladsen i oversigten over de mest frekvente ord i *skal*-konstruktionen. Forholdet mellem *bli* og *blive* vil jeg diskutere mere detaljeret i næste afsnit. Hilpert klassificerer også verberne *gå*, *börja* og *sluta* som hændelsesverber og henviser derved til eksempler som *Det ska gå bra för Sverige* (Parole) eller *Hur ska det gå med börsen?* (Parole). Alligevel ser det ud til, at den

konkrete betydning 'bevægelse' i kombination med et personligt subjekt er hyppigere end den metaforiske brug. Mens det upersonlige subjekt fastlåser *ska* i den prædiktive betydning, udtrykker eksempler med det personlige subjekt enten subjektets 'plan' eller en 'nødvendighed', der kan henføres til en fremmed vilje. I mange kontekster er *ska* homonymt mellem disse to betydninger som i *Jag ska gå ner och se om Sara sår* (Parole).

I lighed med det danske *skal* knytter det svenske *ska* en række s-passiver til sig, og et hurtigt blik på Tabel 15 og Tabel 16 afslører, at flere af de mest foretrukne s-passiver blandt koleksemmer af *skal* og *ska* er identiske. Af de svenske højest placerede s-passiver (Tabel 16) mangler kun ét, nemlig *finnas* (findes) blandt de danske koleksemmer. Ifølge mine resultater frastødes *findes* faktisk af det danske *skal*, dvs. forekommer mindre hyppigt end forventet. Tabel 17 viser de højest placerede s-passiver blandt de 40 mest foretrukne koleksemmer af det svenske *ska* og deres danske ækvivalenter med angivelse af deres respektive kollostruktionelle styrke.

Tabel 17: S-passiver med *ska* og *skal*

SVENSK			DANSK		
1	<i>finnas</i>	80,16	findes	-116,96	14
2	<i>användas</i>	66,89	anvendes	5,24	13
3	<i>byggas</i>	60,05	bygges	91,58	7
4	<i>göras</i>	42,54	gøres	253,71	2
5	<i>läggas</i>	36,86	lægges	77,42	9
6	<i>fördelas</i>	25,32	fordeles	40,26	12
7	<i>hållas</i>	19,50	holdes	82,03	8
8	<i>betalas</i>	19,35	betales	310,30	1
9	<i>tas</i>	16,49	tages	211,38	3
10	<i>ersättas</i>	16,22	sættes	69,70	10
11	<i>genomföras</i>	14,60	gennemføres	46,65	11
12	<i>lösas</i>	13,54	løses	91,77	6
13	<i>placeras</i>	8,76	placeres	97,00	5
14	<i>behandlas</i>	8,15	behandles	135,26	4

Ved nærmere eftersyn viser det sig, at det danske *findes* får forskellige betydninger i forskellige kontekster. Uden for konstruktioner med modalverber og i enkelte tilfælde også i kombination med modalverbet *må* udtrykker *findes* eksistens, dvs. 'der findes' er synonymt med 'der er' eller 'der eksisterer', f. eks. *Hun lokker en, man vil løse gåden, nå ind bag facaden til det helt bløde punkt, man forestiller sig må findes langt inde* (KorpusDK). Hvis *findes* anvendes sammen med modalverber, herunder *skal*, har det en konkret betydning ligesom den aktive form *finde*: 'få fat på noget eller nogen som savnes', f. eks. *Pengene skal bl.a. findes hos sponsorerne* (KorpusDK).

I svensk bruges det deponente verbum *finnas* parallelt med *finns* i betydningen 'være, eksistere, befinde sig'. Formen *finns* er ekstremt hyppig uden for konstruktioner med modalverber (over 20.000 forekomster i Parole), men forekommer yderst sjældent med modalverberne, herunder *ska*. Her erstattes den af *finnas*, men betydningen er fortsat 'være, befinde sig'. Afhængig af den temporale reference kan *ska finnas* udtrykke enten epistemisk modalitet, hvis den refererer til nutiden (oversættelsen til dansk er i det tilfælde formodentlig 'må være', eller 'skal være' med betydningen 'rapport') f.eks. *Det ska finnas 50 gånger fler damtoaletter än pissoarer* (Parole), eller forudsigelse, hvis den refererer til fremtiden, f. eks. *Det ska finnas en miniminivå för hur mycket man ska betala, men varje individ får välja själv* (Parole, Der vil/skal være en minimumsgrænse for, hvor meget man skal betale, men hvert individ vil (kunne) vælge selv). Indtil flere eksempler af *ska finnas* i korpuset er komplekse sætninger, hvor frasen forekommer i en ledsætning, f. eks. *Under 2010-talet tror medicinska forskare /.../ att det ska finnas läkemedel som förhindrar att cancer bryter*

ut och att det ska finnas robotar som kan vårda sjuka. (Parole, Medicinforskere tror, at der i 2010-erne vil eksistere et lægemiddel, som forhindrer kræftudbrud, og at der vil findes robotter, som kan pleje syge.) En semantisk analyse af disse eksempler er problematisk, idet brugen af *ska* også er syntaktisk betinget (se dertil fodnote 25), og Hilpert vælger også som udgangspunkt at se bort fra subordinationen, det fremgår imidlertid ikke af hans diskussion af s-passiver, om han også gør det i det pågældende tilfælde.

Den konstaterede forskel i kollostruktionel styrke mellem det svenske *finnas* og det danske *findes* er altså på ingen måde konklusiv. Specielt analysen af *findes* skal tages op til revision, fordi den overordnede frekvens af verbet i korpusset, der indgår som en variabel i beregningen af den kollostruktionelle styrke, falder drastisk, hvis vi kun medtager passivformen af verbet *finde* med den konkrete betydning 'hitte'. Men vi kan konkludere på baggrund af analysen, at det svenske *ska* i modsætning til det danske *skal* godt kan kombineres med det deponente verbum *finnas*, hvilket tyder på, at den deontiske betydning er meget svag og udsagnet får en tydeligere prædiktiv karakter.

De øvrige s-passiver udtrykker konkrete aktiviteter eller handlinger ligesom de danske s-passiver blandt de foretrukne koleksemer af *skal*. I dansk var det mest fremtrædende semantiske træk ved disse konstruktioner 'nødvendighed' i form af en 'regel' eller 'forskrift', der er udstedt af en myndighed eller autoritet, og det samme gør sig gældende i svensk.

Blandt de højest placerede koleksemer af *ska* figurerer også en række statiske verber såsom *sitta*, *stå*, *ligga*, *ingå* (indgå) og *innehålla* (indeholde). Betydningen er igen kontekstafhængig, men ligesom i dansk indgår det semantiske træk 'plan, efter planen' ofte i interpretationen, f. eks.

Den ska ligga i Vänersborg och kommer att kosta närmare 200 milj kr. (Parole, Den skal ligge i Vänersborg og kommer til at koste næsten 200 mio. kroner.). Ifølge Hilpert udtrykker disse konstruktioner snarere fremtidige tilstande, som er uafhængige af de menneskelige intentioner (Hilpert 2007:97), f.eks. *Den ska innehålla ett konkret program med såväl tidsplaner som finansiering av åtgärde* (Parole, Den vil/skal indeholde et konkret program med både tidsplaner og finansiering af tiltag).

Indtil nu har jeg fokuseret på fælles koleksempræferencer af det danske *skal* og det svenske *ska*, men en sammenligning af Tabel 15 og Tabel 16 afslører, at der også foreligger forskelle. Hilperts oversigt af de mest typiske koleksemer indeholder bl.a. en række meget frekvente verber, herunder *gå, bli, göra, säga* (sige), *få, se, ta* (tage), *åka* (køre) osv., der fuldstændigt mangler i listen over de 40 foretrukne koleksemer af det danske *skal*. Faktisk viser koleksemanalysens resultater, at størstedelen af disse verber forekommer mindre hyppigt sammen med *skal*, end hvad man kunne forvente i betragtning af deres overordnede frekvens i korpusset, de 'frastødes' med andre ord af *skal*. Tabel 18 indeholder top 20 over de mest frastødte verber (af de 150 verber, der er blevet analyseret):

Tabel 18: Top 20 over mest frastødte koleksemer af *skal*

VERBUM	KOL. STYRKE	VERBUM	KOL. STYRKE
kunne	-Uendelig	skabe	-55,27
blive	-Uendelig	lade	-54,94
få	-Uendelig	læse	-53,05
bringe	-233,78	tale	-52,46
sige	-169,43	sætte	-44,95
komme	-134,95	sende	-37,51
findes	-116,96	give	-35,91
dele	-116,88	undgå	-34,31
se	-73,33	trække	-32,30
høre	-59,90	gå	-32,04

Ækvivalenter af de fremhævede verber figurerer i svensk blandt de foretrukne koleksemer af *ska*. Til oversigten i tabellen kan tilføjes *gøre* og *køre*, der også tilhører gruppen af de frastødte leksemer, men deres kollostruktionelle styrke er lidt mindre. For sammenligningens skyld har jeg også udført en koleksemanalyse af *vil* med særligt henblik på de identificerede frastødte verber. Tabel 19 viser resultater af denne analyse.

Tabel 19: Koleksemer af *vil*, der frastødes af *skal*

VERBUM	KOL. STYRKE	VERBUM	KOL. STYRKE
blive	Uendelig	høre	16,52
sige	Uendelig	fortælle	8,39
give	167,08	hjælpe	6,74
opleve	68,41	følge	6,04
gøre	32,93	lægge	4,90
støtte	22,17	spare	4,79
søge	21,00	sende	2,00
falde	17,79	komme	1,92

Som det kan ses, figurerer både *blive* og *sige* højt på listen som koleksemer med maksimal kollostruktionel styrke, men også de øvrige værdier i tabellen er statistisk signifikante. Lad os se på andre koleksemer af det

danske *vil*, før vi drager konklusioner om forholdet mellem *skal* og *ska*.

4.4.3. VIL

Hilpert (2007) har udført en koleksemanalyse af det danske *vil* på basis af data fra Korpus 2000 og talesprogskorpusset BySoc (på 1,4 millioner ord). Den samlede korpusstørrelse for analysen var 920.459 ord. De to korpora indeholder i alt 83.172 forekomster af *vil* + INF, men kun 84 % af disse blev af Hilpert identificeret som analysekonstruktioner. Blandt de udelukkede 16 % var bl.a. konstruktioner med perifrastisk passiv, f. eks. *Og ejendommen vil nu blive udbudt offentligt* (KorpusDK). På grund af denne restriktion mangler hjælpeverbet *blive* fuldstændig blandt de 40 foretrukne koleksemer af *vil*, selv om min egen analyse har vist, at *blive* tiltrækkes med en maksimal kollostruktionel styrke. Jeg finder ekskludering af det perifrastiske passiv fra analysen uhensigtsmæssig, dels fordi Hansen (1972) nævner variationen mellem *blive* og *være* (og mellem *blive*-passiv og *s*-passiv) som vigtig for interpretation af de danske konstruktioner med *vil* (se også afsnit 3.1.3.1.), og dels fordi de passive konstruktioner kan være af betydning for sammenligning af dansk og svensk. Resultater af Hilperets analyse fremgår af tabel 20.

Tabel 20: 40 højest placerede koleksemmer af *vil* efter kollostruktionel styrke

VERBUM	KOL. STYRKE	VERBUM	KOL. STYRKE
sige	Uendelig	udelukke	38,42
være	256,68	acceptere	38,40
betyde	250,79	føre	36,39
spørge	219,75	anbefale	36,07
have	163,78	kommentere	34,72
se	107,69	afhænge	32,14
kræve	106,13	ramme	30,66
koste	95,41	vise	28,66
stige	94,43	gavne	25,68
medføre	89,82	opstå	24,76
bede	70,69	påstå	23,70
give	63,45	forsøge	23,58
opfordre	55,91	indebære	22,69
ske	50,02	kvittere	22,38
mene	46,96	vokse	22,29
understrege	45,33	gentage	20,87
afvise	43,92	fremgå	20,33
fortsætte	41,50	takke	19,48
opleve	40,44	hævde	19,38
foreslå	39,84	benytte	16,94

(tilpasset efter Hilpert 2007:152)

Førstepladsen blandt *vil*'s foretrukne koleksemmer tilhører verbet *sige*. Frasen *det vil sige* er meget hyppig i moderne dansk, specielt i talesproget, hvor den snarere fungerer som diskursmarkør, med hvilken taleren signalerer en intention om at præcisere det foregående udsagn. En lignende funktion varetager verber som *spørge*, *bede*, *opfordre*, *mene*, *understrege*, *foreslå*, *anbefale*, *påstå*, *takke*, *gentage*, *hævde* og *kommentere*, der ofte anvendes til at indlede de vedrørende talehandlinger, f. eks. *Jeg vil spørge d' herrer politikere, hvad med at tvinge de landmænd, hvis marker ligger med en radius af 20 km fra bymæssig bebyggelse til at lade være med at afbrænde*

deres halm på markerne (KorpusDK), eller også til at gøre dem mindre direkte (se en diskussion i afsnit 3.1.3.2.). Som talehandlingsverber udløser ovennævnte verber altid en intentionel interpretation. Hvis udsagnet indeholder et tidsadverbial, er en futurisk læsning hypotetisk mulig. Ved en undersøgelse af frasen *vil spørge* i KorpusDK har jeg imidlertid ikke kunnet finde eksempler på en kombination af denne frase med et tidsadverbial. Dette resultat er ikke overraskende, fordi *spørge* betegner en punktuelt begivenhed i de fleste kontekster og kan udtrykke fremtid med sin præsensform (specielt hvis et passende tidsadverbial også er til stede).

En større undergruppe udgøres af de statiske verber som *betyde*, *koste*, *afhænge*, *gavne*, *indebære* samt kopula *være* og det possessive *have*. Begge sidstnævnte verber udtrykker som regel tilstande, hvis de står sammen med ikke-personlige subjekter, f. eks. *Det vil være både moralsk, politisk og juridisk forkasteligt at lukke hjemmet* (KorpusDK), men i kombination med animerede subjekter erhverver de ifølge Hansens transformationer (Hansen 1972, se også afsnit 3.1.3.1.) en perfektiv betydning, der udløser en intentionel interpretation, f.eks. *Thomas Jørgensen har brugt sin grundlovssikrede ret til at bestemme, om han vil være medlem af den ene eller den anden forening* (KorpusDK) eller *Nogle piger vil helst have de pelse, som stråler af acryl* (KorpusDK). I sidste eksempel fremhæves den intentionelle læsning yderligere af adverbialet *helst*. De øvrige verber i denne gruppe forekommer næsten udelukkende med ikke-personlige subjekter, og *vil*-konstruktioner med disse verber har altså en futurisk betydning.

Den tredje undergruppe er en ret blandet gruppe af dynamiske verber, der kan betegne forskellige aktionsarter. Den temporale reference ser ikke ud til at afhænge af de aspektuelle karakteristika, men af subjektet

og eventuelle temporale signaler i konteksten. Nogle af verberne foretrækker klart ikke-personlige subjekter, dette gælder f. eks. *stige*, *medføre*, *ske*, *føre*, *ramme*, *vokse*, mens andre står oftest sammen med personlige subjekter eller personificerede ikke-personlige subjekter, f. eks. *opleve*, *benytte*, *forsøge*, *acceptere*. Mens den første gruppe fastlåser *vil* i den prædiktive betydning, f. eks. *Med den viden, vi foreløbig har, vil antallet stige yderligere i 1991* (KorpusDK), kræver gruppe 2 en yderligere beskrivelse af de temporale omstændigheder i den øvrige kontekst. Følgende sætning er således dobbelttydig mellem betydningerne 'intention' og 'forudsigelse': *Halvdelen af disse vil benytte sig af GSM* (KorpusDK).

4.5. Opsummering af resultater

De udførte koleksemanalyser har vist, at både de modale og de de-venitive fremtidskonstruktioner i svensk og dansk har tydelige præferencer i forhold til de infinitte verbale komplementer, og nulhypotesen kan altså forkastes. Ydermere har jeg konstateret, at der foreligger enkelte iøjnefaldende forskelle mellem dansk og svensk, der gør det muligt at foretage mere kvalificerede antagelser om fordeling af funktionerne mellem *ska* og *kommer att* på den ene side og *skal*, *vil* og *kommer til at* på den anden side. De vigtigste ligheder og forskelle fremgår af følgende oversigt i Tabel 21. Ligheder mellem højre og venstre kolonne er markeret med blå og forskelle med grøn farve:

Tabel 21

KOMMER TIL AT <i>betale</i> <i>tilstandsaspekt</i>	KOMMER ATT <i>bli</i> <i>s-passiver</i> <i>tilstandsaspekt</i>
SKAL <i>s-passiver</i> PLAN <i>tilstandsaspekt</i>	SKA <i>finnas</i> <i>bli</i> <i>gå, göra, säga, få, se, åka...</i> <i>ske, hända</i> <i>s-passiver</i> PLAN <i>tilstandsaspekt</i>
VIL <i>blive</i> <i>sige, gøre, se...</i> <i>tilstandsaspekt</i>	

Generelt kan man sige, at alle konstruktioner i større eller mindre grad favoriserer omsagn, der beskriver situationer, der anskues under tilstandsaspektet. Dette hænger formodentlig sammen med, at perfekte omsagn typisk vil udtrykke fremtid gennem verbets nutidsform, medmindre det er nødvendigt at tilføre udsagnet en særlig modal nuance.

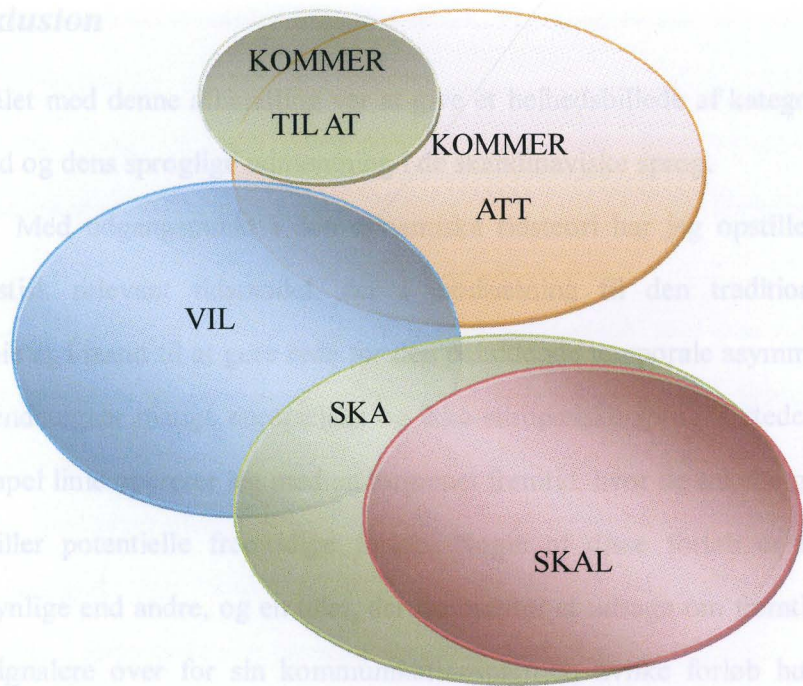
I alle konstruktioner spiller subjektets person en vigtig rolle, specielt interpretation af konstruktioner med modalverberne er direkte afhængig af, om subjektet er animeret eller ikke-animeret. Analysen har vist, at fuldverber (i konstruktioner med modalverber), der forudsætter personssubjekter, har en stærk intentionel eller deontisk betydning, selv hvis det tydeligt fremgår af den øvrige kontekst (temporale adverbialer, ledsætninger osv.), at udsagnet har en fremtidsreference. Følgende figur fremstiller skematisk funktionelle overlap mellem de analyserede konstruktioner på basis af koleksemanalysen.

Konklusion

Formålet med denne artikel er at undersøge betydningen af kategorien fremtid og dens sproglige udtryk. Med udgangspunkt i den traditionelle lingvistiske opstilling af kategorien tidslinje og den traditionelle forestilling om modalitet, der karakteriseres af en simpel lineær struktur, vil jeg forestille potentielle fremtidige sandsynlige end andre, og erklære, at man kan signalere over for sin kommunikationspartner, at man er overbevist om vil blive realiseret. Denne sikkerhed må imidlertid ikke forveksles med sandhed, for selv om hun er sikker på udfaldet af en fremtidig begivenhed, kan hun på taletidspunktet ikke vide, om denne begivenhed vil finde sted, og hvad udfaldet bliver.

Figur 8

Den sproglige fremtid skal altså ikke betragtes som et spejlbillede af den temporale kategori tid, men som en modal kategori, der involverer talerens forudsigelse om, hvilket af de potentielle forløb der bliver realiseret. Alle udsagn om fremtiden kan i princippet beskrives som 'forudsigelser', men ikke alle udsagn om fremtiden fremstår som rene forudsigelser. I dansk, norsk og svensk bliver disse forudsigelser yderligere farvet af andre modale kvaliteter som vilje (*vil*), intention/plan (*skal*) eller uundgåelighed (*kommer til at*) samt aspektuelle betydninger som ingressivitet (*kommer til at* og nogle instanser af futurisk præsens). Disse forskellige betydningsnuancer opstår gennem samspillet mellem de forskellige fremtidsmarkører og kombination, eller med andre ord gennem samspillet mellem modalitet, aspektvalst og temporalitet.

Konklusion

Formålet med denne afhandling var at give et helhedsbillede af kategorien fremtid og dens sproglige udmøntning i de skandinaviske sprog.

Med udgangspunkt i den dynamiske tidsteori har jeg opstillet en lingvistisk relevant tidsmodel, der i modsætning til den traditionelle tidslinie er i stand til at gøre rede for den påfaldende temporale asymmetri, der kendetegner mange europæiske og ikke-europæiske sprog. I stedet for en simpel linie opererer jeg med en forgrenet fremtid, hvor de enkelte grene forestiller potentielle fremtidige forløb. Nogle af disse forløb er mere sandsynlige end andre, og en taler, der fremsætter et udsagn om fremtiden, kan signalere over for sin kommunikationspartner, hvilke forløb hun er overbevist om vil blive realiseret. Denne sikkerhed må imidlertid ikke forveksles med sandhed, for selv om hun er sikker på udfaldet af en fremtidig begivenhed, kan hun på taletidspunktet ikke vide, om denne begivenhed vil finde sted, og hvad udfaldet bliver.

Den sproglige fremtid skal altså ikke betragtes som et spejlbillede af den temporale kategori datid, men som en modal kategori, der involverer talerens forudsigelse om, hvilket af de potentielle forløb der bliver realiseret. Alle udsagn om fremtiden kan i princippet beskrives som 'forudsigelser', men ikke alle udsagn om fremtiden fremstår som rene forudsigelser. I dansk, norsk og svensk bliver disse forudsigelser yderligere farvet af andre modale kvaliteter som vilje (*vil*), intention/plan (*skal*) eller uundgåelighed (*kommer til at*) samt aspektuelle betydninger som ingressivitet (*kommer til at* og nogle instanser af futurisk præsens). Disse forskellige betydningsnuancer opstår gennem samspillet mellem de forskellige fremtidsmarkører og konteksten, eller med andre ord gennem samspillet mellem modalitet, aspektualitet og temporalitet.

De centrale fremtidsmarkører i dansk, norsk og svensk har udviklet sig fra leksikalske midler, der udtrykte vilje (*vil*), obligation (*skal*) og bevægelse mod et mål (*kommer til at*) samt fra grammatiske aspektmarkører (futuresk præsens). Ud over at signalere fremtidsreference varetager disse markører fortsat andre funktioner i de tre sprog (*vil* som markør af subjektets ønsker og af epistemisk usikkerhed, *skal* som markør af nødvendighed tilvejebragt af en fremmed vilje og epistemisk betydning 'rapport', *kom til at* som markør af tilfældighed), og disse funktioner tilfører fremtidskonstruktionerne særlige betydningsnuancer (f. eks. uundgåelighed ved *kommer til at*), eller interfererer direkte med fremtidsbetydningen (f.eks. betydningen 'plan' ved *skal*).

I mange tilfælde er det netop konteksten, herunder især subjektets person, omsagnets aspektuelle karakteristika samt tilstedeværelse af bestemte typer sætningsadverbialer og tidsadverbialer, der fastlåser den pågældende konstruktion i en bestemt betydning. Andre gange, specielt i mundtlig kommunikation, bidrager den ekstralingvistiske kontekst også til fortolkningen af et udsagn (dette sker ofte med futuresk præsens), og taleren har desuden mulighed for at fremhæve den intenderede mening ved hjælp af intonationen. I skriftlig kommunikation vil mange udsagn derimod fremstå som homonyme mellem en futuresk og ikke-futuresk interpretation.

En forudsætning for, at et udsagn kan fortolkes som futuresk, er tilstedeværelse af det semantiske træk 'fremtidsreference'. Udsagn, der har 'fremtidsreference' som det dominerende træk, kan betragtes som rene forudsigelser. Denne betydning forekommer stort set kun med ikke-personlige subjekter, og udgør den mest grammatikaliserede brug af den pågældende fremtidskonstruktion. Med personlige subjekter er overgangen mellem den futureske og ikke-futureske betydning som regel flydende, selv i

de tilfælde, hvor udsagnet indeholder en tidsangivelse. Koleksemanalysen af fremtidskonstruktioner med modalverber og af de de-venitive konstruktioner i dansk og svensk har vist, at konstruktioner med ikke-personlige subjekter favoriserer omsagn med imperfektiv betydning, hvilket kan sættes i forbindelse med, at de perfekte aktionsarter udtrykker fremtid gennem verbets præsensform.

I denne afhandling blev kategorien fremtid i de skandinaviske sprog anskuet fra forskellige vinkler. Der foreligger adskillige beskrivelser og kontrastive studier af forskellige enkeltaspekter ved kategorien fremtid, men kun få forholder sig kontrastivt til den sproglige udmøntning af kategorien fremtid i dansk, norsk og svensk og endnu færre inddrager de filosofiske overvejelser i beskrivelsen. Jeg har, til trods for flere lingvisters skeptiske syn på filosofiens rolle i lingvistikken vist, at en dynamisk tidsteori af rette slags kan danne baggrund for en samlet behandling af de forskellige typer fremtidsudtryk i de skandinaviske sprog som instanser af en modal kategori (forudsigelse), og at filosofien kan bidrage med anderledes synsvinkler til sprogstudiet.

Enkelte problemstillinger er kun blevet behandlet overfladisk i afhandlingen. Dette gælder for eksempel relationen mellem udviklingen af den temporale diskurs og de ekstralingvistiske faktorer som præcisering af tidsmålingen gennem århundreder. Også konstruktioner med *få* og *blive* som fremtidsmarkører i de tre sprog ville fortjene en nærmere undersøgelse. Særdeles interessant er status af konstruktionen KOMMER TIL AT i både dansk, norsk og svensk. Den danske konstruktion omtales sjældent af grammatikkerne, og heller ikke den lingvistiske forskning har skænket konstruktionen meget opmærksomhed. Jeg har fokuseret på den moderne

brug af konstruktionen, men en undersøgelse af konstruktionens status i de diakrone korpora ville muligvis kaste endnu mere lys over dens aktuelle stilling. Det er mit håb, at denne afhandling kan og vil danne udgangspunkt for videre undersøgelser af kategorien fremtid i de skandinaviske sprog.

Litteratur

- Aasen, Ivar (1864) *Norsk Grammatik*. Christiania
- Abraham, Werner (1989) *Futur-Typologie in den germanischen Sprachen*. In: Abraham, W.; Janssen, Theo (ed.): *Tempus - Aspekt - Modus*, Max Niemeyer Verlag, 345-389
- Allan, Robin; Holmes, Philip; Lundskaer-Nielsen, Tom (1995) *Danish. A Comprehensive Grammar*. Routledge
- Allwood, Jens; Andersson, Lars-Gunnar; Dahl, Östen (1977) *Logic in Linguistics*. Cambridge University Press
- Bach, Emmon (1981) *On Time, Tense, and Aspect. An Essay in English Metaphysics*. In: Cole, P.: *Radical Pragmatics*. Academic Press, 63-81
- Bache, Carl (1985) *Verbal Aspect*. Odense University Press
- Bartoszek, Stanislaw; Tran, Anh-dao (1991) *Icelandic for Beginners*. Reykjavík:Bréfaskolinn
- Becker-Christensen, Christian; Widell, Peter (2001) *Politikens bog om nudansk grammatik*. Politiken
- Benveniste, Émile (1970) *Řeč a lidská zkušenost*. In: 12 eseju o jazyce, Praha, 9-19
- Binnick, Robert I. (1971) *Will and Be Going to*. Papers from the Seventh Regional Meeting: Chicago linguistic Society. 40-52
- Bjervig, Nils (1975) *Tempus og aspekt: En sammenlignende undersøgelse af verbets semantiske struktur i russisk og dansk med særligt henblik på oversættelsesproblematikken*. København: Specialeafhandling
- Boye, Kasper (2001) *The force-dynamic core meaning of Danish modal verbs*. Acta linguistica Hafniensia 33, 19-66
- Brandt, Søren (2002) *Modal verb meanings in Danish*. Acta Linguistica Hafniensia 34, 165-181
- Brøndsted, Tom (1987) *Aspektverschiebungen bei dänischen und schwedischen Modalverben*. In: Werner, Otmar: *Arbeiten zur Skandinavistik*, Peter Lang, 14-21
- Bussmann, Hadumod; Trauth, Gregory P.(ed.); Kazzazi, Kerstin (ed.) (1996) *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*. Routledge
- Bybee, Joan L.; Pagliuca, William (1987) *The Evolution of Future Meaning*. In: Ramat, A. G.; Carruba, O., Bernini, G.: *Papers from the 7th International Conference on Historical Linguistics (Current Issues in Linguistic Theory 48)*, John Benjamins Publishing Company
- Bybee, Joan L., Pagliuca, William; Perkins, Revere D. (1991) *Back to the Future*. In: Traugott, E. C.; Heine B. (ed.): *Approaches to Grammaticalization*. Vol. II. John

Benjamins, 17-58

- Bybee, Joan L.; Perkins, Revere D.; Pagliuca, William (1994) *The Evolution of Grammar. Tempus, Aspect, Modality in the Languages of the World*. The University of Chicago Press
- Chapman, Siobhan; Routledge, Christopher (ed.) (2005) *Key Thinkers in Linguistics and the Philosophy of Language*. Edinburgh University Press
- Chierchia, Gennaro, McConnell-Ginet, Sally (2000) *Meaning and Grammar: An Introduction to Semantics*. The MIT Press Cambridge
- Christensen, Lisa (1997) *Framtidsuttrycken i svenskans temporala system*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 52, Lund University Press
- Christensen, Robert Zola & Christensen, Lisa (2005): *Dansk Grammatik*. Syddansk Universitetsforlag
- Clark, Eve (1970) *How Young Children Describe Events in Time*. In: D'Arcais, G. B. Flores; Levelt, W. J. M. (ed.): *Advances in Psycholinguistics*, 275-284
- Collin, Finn; Guldmann, Finn (1998) *Sprogfilosofi. En introduktion*. Gyldendal
- Comrie, Bernard (1976) *Aspect*. Cambridge University Press
- Comrie, Bernard (1985) *Tense*. Cambridge University Press
- Comrie, Bernard (1989) *On Identifying Future Tenses*. In: Abraham, Werner; Janssen, Theo (ed.): *Tempus - Aspekt - Modus*, Max Niemeyer Verlag, 51-63
- Čermák, František (2001) *Jazyk a jazykověda*. Karolinum
- Dahl, Östen (1985) *Tense and Aspect Systems*. Basil Blackwell
- Dahl, Östen (2000) *The grammar of future time reference in European languages*. In: Dahl, Östen (ed.): *Tense and Aspect in the Languages of Europe*. Mouton de Gruyter, 309-328
- Dahl, Östen (2000a) *Verbs of becoming as future copulas* In: Dahl, Östen (ed.) : *Tense and Aspect in the Languages of Europe*, Mouton de Gruyter, 351-361
- Dahl, Øyvind (1999) *Meanings in Madagascar*. Cases of Intercultural Communication. Bergin & Garvey
- Davidson-Nielsen, Niels (1990) *Tense and Mood in English. A Comparison with Danish*. Mouton de Gruyter
- Davidson-Nielsen, Niels (1986) *Modal verbs in English and Danish*. In: Kastovsky, D.; Szwedek, A.: *Linguistics across Historical and Geographical Boundaries*. Vol 2, Mouton de Gruyter
- Den Store Danske Encyklopædi (<http://www.denstoredanske.dk>)
- Diderichsen, Paul (1971) *Elementær dansk grammatik*. Gyldendal
- Dummett, Michael (1978) *A Defence of McTaggart's Proof of the Unreality of Time (1960)* In: *Truth and Other Enigmas*. Harvard University Press

- Dummett, Michael (1978) *Bringing About the Past (1964)* In: *Truth and Other Enigmas*, Harvard University Press
- Dummett, Michael (1978) *Realism (1963)*. In: *Truth and Other Enigmas*, Harvard University Press
- Dummett, Michael (1978) *Reality of the Past (1969)* In: *Truth and Other Enigmas*, Harvard University Press
- Dummett, Michael (2004) *Truth and The Past*. Columbia University Press
- Durst-Andersen, Per (1999) *Aspekttypologi og verbaltypologi*. In: *Ny forskning i grammatik*, Odense Universitetsforlag, 51-72
- Emanation, Michele (1992) *Chagga 'come' and 'go': Metaphor and the development of tense-aspect*. *Studies in Language* 16: 1-33
- Enç, Mürvet (1996) *Tense and Modality*. In: Lappin, S. (ed.): *The Handbook of Contemporary Semantic Theory*, Blackwell, 345-358
- Engerer, Volkmar (2002) *Faseverbernes tidsbetingelse*. *Hermes* 29, 53-71
- Evine, Simon (1991) *Donald Davidson*. Stanford University Press
- Faarlund, Jan T.; Lie, Svein; Vannebo, Kjell I. (1997): *Norsk referansegrammatikk*. Universitetsforlaget (Oslo)
- Favrholdt, David (ed.) (1999) *Hvad er tid?* Gyldendal
- Fleischman, Suzanne (1982) *The Future in Thought and Language*. Cambridge University Press
- French, L.; Brown, A.L. (1977) *Comprehension of before and after in logical and arbitrary sequences*, *Journal of Child Language* 4, 247-256
- Glismann, Otto (1987) *Om tid og tempus*. *NyS* 16/17, 237-257
- Goldberg (2006) *Constructions at Work: The Nature of Generalization in Language*. Oxford University Press
- Goodglass, H.; Blumstein, S.E.; Berko-Gleason, J.; Hyde, M.R.; Green, E.; S (1979) *The Effect of Encoding on Sentence Comprehension in Aphasia*. *Brain and Language* 7, 201-209
- Gordon, A. V. (1957) *An Introduction to Old Norse*. Oxford at the Clarendon Press
- Gries, Stefan Th. (udkommer) *Useful statistics for corpus linguistics*. In: Moisés Almela (ed.) *New horizons in corpus linguistics*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Gries, Stefan Th. (2007) *Coll. Analysis 3.2*. A program for R for Windows 2.x
- Hansen, Aage (1967) *Moderne dansk*. Vol. III. Grafisk Forlag
- Hansen, Erik (1972) *Modal interessens*. *Danske studier*, 5-36
- Hansen, Erik & Heltoft, Lars (2005) *Grammatik over det Danske Sprog*. Skrifter fra Dansk og Public Relations, Roskilde Universitetscenter
- Havránek, Bohuslav (ed.) (1980). *Etymologický slovník slovanských jazyků: slova*

gramatická a zájmena. Sv. 2. Academia

- Haušildová, Kateřina (2006) *Bidrag til semantisk analyse af fremtidskonstruktioner med bevægelsesverber med særligt henblik på dansk, norsk og svensk*. Germanistica Pragensia XIX, Acta Universitatis Carolinae - Philologica 3, 7-18
- Haušildová, Kateřina (2007) *INTERCORP – parallelt dansk-tjekkisk korpus*. In: 11. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog, Aarhus Universitet, 111-117
- Hawking, Stephen W. (1994) *Hawkins Univers. Fra Big Bang til sorte huller*. Gyldendal
- Helbig, G.; Buscha, J. (1996) *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Langenscheidt
- Hilpert, Martin (2007): *Germanic Future Constructions: A Usage-Based Approach to Grammaticalization*. Dissertation, Houston
- Holm, Britta; Nylund, Elizabeth (1970) *Deskriptiv svensk grammatik*. Skriptor
- Jacobsen, Henrik Galberg & Skyum-Nielsen, Peder (1996) *Dansk Sprog. En Grundbog*. Det Schønbergske Forlag
- Jahr, Ernst Håkon (2009) *Futurumskonstruksjonen blir å reise i skriftspråket*. Språknytt 3, 31-33
- Jakobsen, Bjarne le Fevre (1994) *Semantisk aspekt, tempus og aktionsart*. Merino 19, Center for Erhvervsproglige Studier, 1-33
- Janssen, Theo A.J.M. (1989) *Die Hilfsverben werden (deutsch) und zullen (niederländisch): Modal oder temporal?* In: Abraham, W.; Janssen, Theo (ed.): *Tempus - Aspekt - Modus*, Max Niemeyer Verlag, 65-84
- Jensen, Eva Skaftø (1997) *Modalitet og dansk*. NyS 23, 9-24
- Johansson, Annika (2006) *Nederländskans komen og svenskans komma. En kontrastiv undersökning*. Acta Universitatis Stockholmiensis 40
- Johnsen, Egil Børre (ed.) (1987) *Vårt eget språk*. Bind 3: Skriftspråket, Aschehoug
- Johnson, Mark (1987) *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination and Reason*. University of Chicago Press
- Kamp, Hans; Reyle, Uwe (1993) *From Discourse to Logic*. Kluwer Academic Publishers, 534-541
- Kierkegaard, Søren (1960) *Begrebet Angst*. Gyldendal
- Kihlstrom, John F. (2004-) *Joseph Jastrow and His Duck. Or Is It a Rabbit?* University of California, <http://socrates.berkeley.edu/~kihlstrm/JastrowDuck.htm>
- Kirchmeier-Andersen, Sabine (2002) *Dansk korpusbaseret forskning*. NyS 30, 11-26
- Klinge, Alex (1990) *Tempus i engelsk*. SPRINT, 1-10
- König, Ekkehard; Auwera, Johan van der (ed.) (1994) *The Germanic Languages*. Routledge
- Kress, Bruno (1963) *Laut- und Formenlehre des Isländischen*. Max Niemeyer Verlag

- Lakoff, George & Johnson, Mark (1980) *Metaphors We Live by*. University of Chicago Press
- Larsen, Erik Vive (1992) *Metaforer og kognition*. *Philosophia* 21, 3-4, 145-156
- Lauridsen, Karen M. (1988) *Overvejelser omkring principperne for en syntaktisk-semantic kontrastiv analyse af modalverberne i moderne engelsk og dansk*. *Hermes*. (Tidsskrift for sprogforskning) 1, 133-151
- Leiss, Elisabeth (1985) *Zur Entstehung des neuhochdeutschen analytischen Futurs*. *Sprachwissenschaft*, Bd. 10, Heft 3/4, Carl Winter Universitätsverlag
- Leiss, Elisabeth (2000) *Verbalaspekt und die Herausbildung epistemischer Modalverben*. In: Eichinger, L.M.; Leirbukt, O. (ed.): *Aspekte der Verbalgrammatik*. Hildesheim, 64-83
- Leiss, Elisabeth (2001) *Der Verlust der Aspektuellen Verbalpaare und seine Folgen im Bereich der Verbalkategorien des Deutschen*. In: *Grammatische Kategorien aus sprachhistorischer und typologischer Perspektive*. Japanische Gesellschaft für Germanistik, 26-41
- Leiss, Elisabeth (2001a) *Die Rolle der Kategorie des Aspekts im Sprachwandel des Deutschen. Ein Überblick*. In: *Grammatische Kategorien aus sprachhistorischer und typologischer Perspektive*. Japanische Gesellschaft für Germanistik, 9-25
- Ludlow, Peter (1999) *Semantics, Tense and Time*. The MIT Press
- Ludlow, Peter (ed.) (1997) *Readings in the Philosophy of Language*. The MIT Press
- Lyons, John (1977). *Semantics*. Vol. 1. Cambridge University Press, 809-823
- McTaggart, J. E. (1908) *The Unreality of Time*. *Mind* 17, 457-74
- Mikkelsen, Kristian (1911) *Dansk Ordføjningslære*. Hans Reitzels Forlag
- Mortensen, Janus (2006) *Epistemic and Evidential Sentence Adverbials in Danish and English : A Comparative Study*. Roskilde Universitet
- Næs, Olav (1965) *Norsk grammatik*. Fabritius&Sønners Forlag
- Noreen, Adolf (1913) *Geschichte der Nordischen Sprachen besonders in altnordischer Zeit*. Verlag von Karl J. Trübner
- Nygaard, M. (1966) *Norron syntax*. Aschehoug
- O'Connor, J. J.; Robertson, E. F. (2006) *Hans Reichenbach*. www-history.mcs.st-andrews.ac.uk
- Ordbog over det danske Sprog (ODS) (<http://ordnet.dk/ods>)
- Palmer, F. R. (1981) *Semantics*. Cambridge University Press
- Palmer, F. R. (1986) *Mood and Modality*. Cambridge University Press
- Peregrin, Jaroslav (2003) *Úvod do teoretické sémantiky*. Karolinum
- Platzak, Christer (1979) *The Semantic Interpretation of Aspect and Aktionsarten*. Foris Publications Dordrecht

- Politikens Etymologiske Ordbog (2000) Politiken
- Portner, Paul H. (2005) *What is Meaning? Fundamentals of Formal Semantics*. Blackwell
- Porzig, W. (1927) *Zur Aktionsart indogermanischer Präsensbildungen*. Indogermanische Forschungen, Vol. 5, 152-167. Strassburg, Berlin, Leipzig
- Prior, Arthur N. (1968) *On Spurious Egocentricity*. In: Papers on Times and Tense. Oxford University Press
- Prior, Arthur N. (1968) *Changes in Events and Changes in Things*. In: Papers on Time and Tense. Oxford University Press
- Quirk, Randolph; Greenbaum, Sidney; Leech, Geoffrey & Svartvik, Jan (1985) *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Longman
- Radden, Günther; Panther, Klaus-Uwe (2004) *Studies in Linguistic Motivation*. Mouton de Gruyter
- Reichenbach, Hans (1947) *Elements of Symbolic Logic*. Free Press
- Saeed, John I. (1997) *Semantics*. Blackwell
- Saltveit, Laurits (1962) *Studien zum Detschen Futur*. Norwegian Universities Press
- Sattig, Thomas (2006) *The Language and Reality of Time*. Clarendon Press
- Steedman, Mark (1997) *Temporality*. In: Benthem, J. van; Meulen, A. ter: Handbook of Logic and Language. Elsevier Science B.V.
- Stefanowitsch, Anatol & Gries, Stefan Th. (2003) *Collostructions: Investigating the interaction between words and constructions*. International Journal of Corpus Linguistics 8/2, 209-43
- Sweetser, Eve E. (1984) *Grammaticalization and semantic bleaching*. Berkeley Linguistic Society 14, 389-405
- Špūr, Josef (2002) *Úvod do systematické filosofie. Gnoseologie*. Aleš Čeněk
- Teleman, Ulf; Hellberg Staffan; Andersson, Erik (1999) *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm: Norstedts
- Thomsen, Knud Troels (1998) *A Typology of Danish Simplex Verb Constructions*. In: Durme, Karen Van; Schøsler, Lene: Valency and Verb Typology, Odense University Press, 33-52
- Togebj, Ole (2003) *Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sproglære*. Gads Forlag
- Tooley, Michael (1997) *Time, Tense and Causation*. Oxford University Press
- Uggerhøj, Ulrik (2005) *Tid. Den relative virkelighed*. Århus Universitetsforlag
- Ultan, Russell (1978) *The Nature of Future Tenses*. In: Greenberg, Joseph H. (ed.): Universals of Human Language, Stanford University Press, 83-123
- Vater, Heinz (1975) *Werden als Modalverb*. In: Calbert, J.P.; Vater, Heinz (ed.): Aspekte der Modalität, Narr, 71-145
- Vendler, Zeno (1967) *Linguistics in Philosophy*. Cornell University Press

- Vikner, Sten (2003) *Tempus som tre uafhængige træk*. Tidsskrift for Sprogforskning, 89-104
- Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary (1996)
- Wekker, Herman C (1976) *The Expression of Future Time in Contemporary British English*. North-Holland
- Widell, Peter (1996) *Aspektuelle verbalklasser og semantiske roller - Den dobbelte aspektkalkule*. In: Rasmussen, Lone Schack: Semantiske roller, Odense Working Papers in Language and Communication 10, Odense University
- Yost, R. M. (1968) *The Philosophy of C. D. Broad*. The Philosophical Review, Vol. 77, No. 4, 474-490
- Øhrstrøm, Peter; Hasle, Per F. V. (1995) *Temporal Logic. From Ancient Ideas to Artificial Intelligence*. Kluwer Academic Publishers
- Øhrstrøm, Peter (1999) *Tidens gang i tidens løb*. Steno Museets Venner